

ERIK AMNÅ

När
tilliten
prövas

EN STUDIE AV STUDIEFÖRBUNDET
IBN RUSHDS SAMHÄLLSBIDRAG

Publicerad av Folkbildningsrådet

FÖRFATTARE: Erik Amnå,
Anna Helander, Benjamin Settergren
GRAFISK FORM: Pasadena Studio
TRYCKERI: Billes Tryckeri, 2019
ISBN: 978-91-88692-72-6
www.folkbildningsradet.se

Förord

Studieförbundet Ibn Rushd är ett av tio studieförbund som får statsbidrag genom Folkbildningsrådet. Det bildades av ett antal muslimska organisationer 2001 och blev godkänt som självständig statsbidragsmottagare 2008. Det är därmed ett av de yngsta, och också ett av de minsta studieförbunden, som tar emot cirka 1,5 procent av det totala statsbidraget till studieförbunden.

Folkbildningsrådet publicerade 2008 utvärderingen *Ibn Rushd – ett nytt studieförbund* (Eriksson och Lundberg), om studieförbundets väg till att bli statsbidragsberättigat. Därefter har Folkbildningsrådet följt Ibn Rushds utveckling främst inom ramen för den årliga uppföljningen av statsbidraget till studieförbunden.

På senare år har studieförbundets verksamhet blivit ifrågasatt. Kritiker menar att verksamheten inte lever upp till statens syfte med statsbidraget, att stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin. För att få en fördjupad bild av studieförbundets verksamhet har Folkbildningsrådet gett Erik Amnå, professor i statskunskap, i uppdrag att undersöka verksamheten i förhållande till Folkbildningsrådets demokrativillkor.

Rapporten *När tillitens prövas* blir ett viktigt underlag för Folkbildningsrådets bedömning av Ibn Rushds verksamhet i förhållande statsbidragsvillkoren och statens syften med stödet till folkbildningen.

Stockholm i september 2019

Maria Graner

Generalsekreterare

Folkbildningsrådet

Sammanfattning

Tio studieförbund delar varje år på ca 1,8 miljarder kronor i statsbidrag. Med statens egna ord stöds folkbildning för att stärka och utveckla demokratin. Staten önskar att en ökad mångfald av människor ska kunna påverka sin livssituation och delta i samhällsutvecklingen. Staten hoppas att utbildningsklyftor ska utjämnas och att bildnings- och utbildningsnivån ska höjas liksom att intresset för och delaktigheten i kulturlivet ska öka. Medlen fördelas i ett tillitsbaserat självförvaltningsystem där den ideella föreningen Folkbildningsrådet agerar i myndighets ställe.

För elva år sedan blev Ibn Rushd ett statsbidragsberättigat studieförbund. Det har sina rötter i en av de stora världsreligionerna. I likhet med de flesta andra studieförbund är det organiserat efter en särartsprincip med bas i idéburna rörelser. I år är Ibn Rushds andel av studieförbundsanslaget 1,5 procent eller 27 miljoner kronor.

Ibn Rushds lämplighet som bidragsmottagare har ifrågasatts i etablerad dagspress, riksdagen och offentliga myndigheter. I sociala medier har det pågått en klappjakt på hela "Ibn Rushd-sfären". Ibland har retoriken haft en otvivelaktig islamofobisk karaktär. Den polariserade debatten har ofta paralyserat Ibn Rushd så att det haft svårt att ta till sig även de sakliga och rimliga delarna av kritiken.

Kritikerna har angripit både idéer och påstådda felsteg. De har frågat sig vilka de egentliga religiösa och politiska syftena är. De konkreta verksamheterna har påståtts vara islamistiska och anti-demokratiska. Även de statliga myndigheterna MUCF, MSB och SST har sinsemellan behandlat Ibn Rushd till synes motsägelsefullt. Det har skapat en osäkerhet om studieförbundets tillförlitlighet men också mer allmänt om statens förhållande till civilsamhället.

På Folkbildningsrådets uppdrag har kritiken prövats. I rapporten presenteras resultatet. Den grundar sig på cirka åttio samtalsintervjuer med företrädare för Ibn Rushd och andra studieförbund, myndigheter, forskare och

folkvalda. Även dokumentanalyser, internetstudier, statistiska analyser och deltagande observation har använts.

Slutsatserna handlar om Ibn Rushd som en betydelsefull aktör som bidrar till att målen med folkbildningen delvis uppfylls. Men de handlar också om idémässiga svagheter och direkta felsteg som är problematiska utifrån folkbildningsanslagets syften och villkor.

Till framgångarna hör att Ibn Rushd inte minst genom sina åtta mer eller mindre aktiva medlemsorganisationer och över 200 lokala samarbetsorganisationer lyckas rekrytera i synnerhet människor med utländsk bakgrund, kort utbildning, svag förankring på arbetsmarknaden och låga inkomster. Totalt nås varje år 13 000 människor genom studiecirklar, föreläsningar, utställningar, bokmässor och kurser i först och främst kultur och livsåskådning. Med hjälp av särskilda, riktade offentliga anslag ordnas förtjänstfullt också särskilda utbildningar för grupper av nyanlända – till exempel lågutbildade kvinnor. När kompetens utvecklas möjliggörs en fredlig social rörlighet. Det är särskilt viktigt i miljöer där även våldsbejakande salafister opererar.

I sina bästa stunder möjliggör folkbildningen en socialisation av demokratiska värderingar och en integration i samhället genom frigörande (ut)bildningsresor såväl utåt till främmande idévärldar som inåt till egna erfarenheter, känslor och traditioner.

Men folkbildningens syften motarbetas om människor inte inbjuds till jämlika, öppna möten där även tabubelagda teman och åsikter får utmanas i kritiska konfrontationer med motsatta idéer. I stället för frigörelse skapas inlåsning.

En detaljerad granskning av påstådda felsteg visar att Ibn Rush ibland gjort folkbildningsmässiga övertramp. Det gäller framför allt när det engagerats föreläsare med demokratifientliga åsikter för att oemotsagda delta i olika sammankomster. Tack vare medielarmen har Ibn Rushd kunnat rädda sig från ännu större katastrofer genom att avboka. Ibn Rushd har inlett ett självkorrigerande lärande med en hårdare förhandskontroll av samarbetspartner, arrangemang och medverkande.

Men Ibn Rushd står framför allt inför tre större övergripande utmaningar. För det första brottas det med en ambition att samla det svenska muslimska civilsamhället. Det ska förstås utifrån att Ibn Rushds vision förskjutits. Från början skulle islam göras till en självklar del av det svenska samhället. Nu är strävan att göra muslimer till en självklar del av det svenska samhället. Ibn Rushd vill representera ett vidare svenskt muslimskt civilsamhälle kring en

svensk-muslimsk identitet. Men det projektet försvaras av de spänningar som finns mellan och bland sunnimuslimer, shiamuslimer och sekulära muslimer. Ibn Rushds politisk-teologiska förankring i en sunnimuslimsk, samhällstillvänd tolkningstradition med ideologisk anknytning till Muslimska Brödraskapet utmanar realismen i den ekumeniska visionen.

För det andra framstår vissa ämnen som ”no go-zones” som till exempel anti-semitism och homofobi. Tabun är knappast något unikt för Ibn Rushd. Men det är inte försvarbart att ett statligt finansierat studieförbund undviker att hantera värderingsmotsättningar och värdekonflikter som är centrala i en demokratisk samhällsutveckling.

För det tredje är makten över verksamheten i långa stycken fördelad inom ett begränsande, mansdominerat nätverk. Det undergräver studieförbundets självständighet. Det blir svårare att leva upp till bidragsgivarens förväntningar om demokratisk organisering, jämställdhet och delaktighet.

Den sammanfattande bedömningen är att Ibn Rushd utgör ett folkbildningsprojekt i behov av fortsatt utveckling. Ett allmänt riktmärke bör vara att Ibn Rushd låter en reaktiv och urskuldande framtoning vika för ett proaktivt och självkritiskt egenansvar. Det skulle kunna höja mångas låga tillit till projektet.

När allt kommer omkring är statsbidragsberättigad folkbildning ett intellektuellt och andligt högriskprojekt med ovisst utgång. Något paradoxalt behöver folkbildningen en större frihetsgrad än andra mottagare av demokratibidrag. Annars kan den inte förverkliga den tolerans, mångfald och nyfikenhet som den bygger på.

Sannolikt kommer felsteg att begås även framöver – i fler än ett studieförbund. Inte ens en aldrig så långt driven kontroll kan förhindra det. Men självförvaltningsorganen – Folkbildningsrådet och studieförbunden – måste utveckla sina egna styrsystem. De bör leverera en mer transparent redovisning, granskning, kvalitetssäkring och sanktionering. Då kan de ge ett bättre underlag för den prövning av tilliten som av allt att döma kommer att intensifieras med globalt växande terrorhot och ökad religiös intolerans. Visst förutsätter friheten tillit. Men tillit förutsätter öppenhet.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
1 Folkbildningens politisk-ekonomiska system	11
1.1 Folkbildningspolitikens framväxt i korthet	11
1.2 Tillitsbaserad styrning	13
2 Uppdrag, syfte och metoder	17
2.1 Syfte	17
2.2 Metod	18
2.3 Källkritik	22
2.4 Studiens avgränsning	22
2.5 Etisk bedömning	22
2.6 Rapportens disposition	23
3 Ibn Rushds organisering	25
3.1 Bildande	25
3.2 Organisation och ekonomi	28
3.3 Teologisk och politisk miljö	30
3.4 Medlemsorganisationer	38
3.5 Sammanfattande slutsatser	52
4 Ibn Rushds verksamheter	55
4.1 Verksamheternas inriktning	56
4.2 Lokala verksamheter	68
4.3 Nationella verksamheter	77
4.4 Analyser av deltagarna	82
4.5 Sammanfattning	89

5	Ibn Rushds självförståelse	91
5.1	Ett muslimskt studieförbund	91
5.2	Den svensk-muslimska identiteten	95
5.3	Islamofobi	96
5.4	Vägen framåt	99
5.5	Jämförande reflektioner i några andra studieförbund	100
5.6	Sammanfattning	106
6	Kritik	109
6.1	Principiell kritik	109
6.2	Ibn Rushds värdering av den principiella kritiken	120
6.3	Påstådda felsteg	128
6.4	Uppfattning om kritiken	153
6.5	Myndigheterna och Ibn Rushd	157
6.6	Ibn Rushds ansvar	162
6.7	Sammanfattning	164
7	Analys	167
7.1	Socialisation	167
7.2	Förstärkning av demokratin	171
7.3	Religiös mångfald	172
7.4	Identitetsutveckling	175
7.5	Tillitens gränsvakter	177
8	Sammanfattande slutsatser	183
	Källförteckning	189

1 Folkbildningens politisk-ekonomiska system

Sedan elva år tillbaka är Ibn Rushd ett av tio statsbidragsberättigade studieförbund i Sverige. Det har sin bakgrund i inflyttningen av medborgare med muslimsk bakgrund, som ditintills inte hade något eget studieförbund. Detta unga, lilla och ännu något trevande studieförbund måste förstås i det historiska och politiska sammanhang som det numera tillhör.

1.1 FOLKBILDNINGSPOLITIKENS FRAMVÄXT I KORTHET

Folkbildning definieras i Nationalencyklopedin som ”ett samlingsbegrepp för människors insikter och orientering på områden utanför deras egna specialiteter och yrkeskunskaper.” Folkbildningen eftersträvar att vidga deltagarnas perspektiv och därigenom höja livskvaliteten för den enskilde och öka toleransen inför det obekanta inom kollektiv och samhälle. I folkbildningspropositionen från 1991 definierades folkbildning som ”folkets fria kunskapssökande”¹.

Den svenska folkbildningens historia är förknippad med de stora folkrörelserna som utvecklades i Sverige, till exempel arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen. Under den andra hälften av 1800-talet tog den moderna folkbildningen form genom grundandet av folkhögskolor, bibliotek och bildningscirklar. De första studieförbunden bildades i början av 1900-talet.

Mellankrigstiden var en expansiv period för folkbildningen då allt fler folkhögskolor och studieförbund grundades. 1944 års folkbildningsutredning myntade begreppet ”fritt och frivilligt” som präglade folkbildningen i sin moderna tappning. ”Demokratisk fostran” var ett annat centralt begrepp som myntades under hotet från totalitära rörelser. Steg för steg har den så kallade folkbildningsfamiljen utvecklats men vilar alltjämt på samma särartsorganiserande idé som den en gång skapades utifrån. I *Folkbildningens särart?*

1 Prop. 1990/91:82, Om folkbildning.

beskriver Anna Lundin (2003) folkbildning som ett flerdefinierat begrepp i en stundtals splittrad diskussion genom individuella positioneringar inom den dominerande diskursens ramar. Diskussionen kring särart och folkbildning speglar de intressen som finns representerade, vad som ska ingå i folkbildning eller inte samt vad eventuella förändringar kan få för betydelse för folkbildningens självförståelse². Hon lyfter fram två dominerande perspektiv i debatten kring särart och folkbildning. Det första syftar till folkbildning i termer av tradition, folkbildningsetos och särart, och det andra om folkbildning som något konstruerat i kampen om positioner, medel och makt. Folkbildning har sina särskilda rötter och sin särart men är samtidigt konstruerad, tillfällig och splittrad³.

Precis som folkbildningen i stor utsträckning grundat sig i de intresseområden folkrörelserna har bevakat, har folkbildningsorganisationernas egna profileringar också haft en betydande roll. Likheten mellan dessa organisationer behöver därför formuleras övergripande för att inte hindra olikheterna mellan folkrörelserna att träda fram. Profileringen handlar inte enbart om att bevara och stärka sin egen identitet utan även om att konkurrera om deltagare organisationerna emellan, genom att marknadsföra sig lyckosamt bland andra utbildningsanordnare och kulturaktörer⁴. Profileringssträvandena motverkas av en utveckling där närmare sextio procent av studieförbundens cirkeltimmar handlar om konst, musik och media. Numera utgör hälften av alla arrangemang kulturprogram. Studieförbundens olika historiska profiler är ofta svåra att urskilja i deras aktuella utbud. Att rocka loss i ABFs musikstudio kan exempelvis inte självklart tolkas som en lojalitetsförklaring till arbetarrörelsen.

Studieförbunden samlar genom olika slags verksamhetsformer drygt en miljon människor per år. I denna stora grupp finns betydande skillnader avseende bland annat kön och etnicitet. År 2018 var 431 482 cirkeldeltagare kvinnor. De utgjorde ungefär två tredjedelar av de totalt 698 756 unika cirkeldelta-

2 SOU 2003:95. *Folkbildningens särart?* s 36. Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen (2004). <https://www.regeringen.se/49b71f/contentassets/6564f33bb1e142c2afa761b175d71a2d/folkbildningens-sarart>

3 SOU 2003:95. *Folkbildningens särart?* s 144. Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen (2004). <https://www.regeringen.se/49b71f/contentassets/6564f33bb1e142c2afa761b175d71a2d/folkbildningens-sarart>

4 SOU 2003:95. *Folkbildningens särart?* s 18. Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen (2004). <https://www.regeringen.se/49b71f/contentassets/6564f33bb1e142c2afa761b175d71a2d/folkbildningens-sarart>

garna. År 2017 gällde deras vanligaste val av cirklar vävning, övrig textilslöjd samt skönlitteratur och svenska. Männerna föredrog däremot cirklar i improvisatorisk musik (rock, jazz etc), träslöjd och musik (för scenframställning). Totalt samlades 58 procent kring konst, musik och media, 16 procent kring humaniora (språk, historia och dylikt) medan de samhälls- och beteendevetenskapliga ämnenas andel var sju procent. Medan de utrikesfödda mest av allt ägnade sig åt svenska som främmande språk, modersmål andra än svenska och svenska, handlade de inrikesföddas cirkeldeltagande i första hand om instrumentalmusik i ensemble, husdjursskötsel och vävning.⁵

1.2 TILLITSBASERAD STYRNING

År 1991 fastställdes en ny folkbildningsförordning i Sverige som innebar att den bidragsberättigade folkbildningen förändrades från regelstyrd till målstyrd. I samband med detta bildades Folkbildningsrådet som tog över Skolverstyrelsens ansvar⁶. Tre årtionden senare formulerade riksdagen för första gången ett särskilt mål för folkbildningspolitiken;

”Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället”. Idag finns 156 folkhögskolor och tio studieförbund som erhåller statliga medel för folkbildningsverksamhet i Sverige utifrån de fyra syftena att ”att stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin, bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen, bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället, bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.”⁸

Utmärkande för styrningen av den statsbidragsberättigade delen av folkbildningen är dess prägel av tillit, eller om man så vill avsaknad av detaljstyrning och kontroll. Historiskt såväl som i vår samtid är folkbildning ett blocköverskridande uppskattat och högt prioriterat politiskt område. År efter

-
- 5 *Folkbildningens betydelse för samhället*, ss 58–60; *Fakta om folkbildningen*, s 12. Folkbildningsrådet (2018); Folkbildningsrådet (2018).
https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/regeringen/2018/fbr_sb2018_webb.pdf;
https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/fakta-om-folkbildning/fbr_fickfakta_2018.pdf
- 6 *Folkbildningens historia*. Folkbildningsrådet (2016). <https://www.folkbildningsradet.se/om-folkbildning/folkbildningens-historia/>
- 7 *Mål för den statliga folkbildningspolitiken*. Folkbildningsrådet (2016).
<https://www.folkbildningsradet.se/om-folkbildning/mal-for-den-statliga-folkbildningspolitiken/>
- 8 SFS 2015:218

är åtnjuter studieförbund och folkhögskolor en tämligen stabil utveckling av anslaget som för närvarande uppgår till cirka 4,3 miljarder kronor.⁹

Ett annat uttryck för den politiska tilliten är avsaknaden av ett myndighetsled mellan regeringen och folkbildningens egna organisationer. Sedan ett kvartssekel tillbaka agerar Folkbildningsrådet, en ideell förening i myndighets ställe. Den består av tre medlemmar: Studieförbunden i samverkan, Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation och Sveriges kommuner och landsting. Ett representantskap för dessa sammanträder två gånger per år. Däremellan leds arbetet av en styrelse med stöd av ett kansli.

I en särskild förordning formulerar regeringen syftena med stödet till folkbildningen. Det är sedan Folkbildningsrådet som formulerar villkoren och kriterierna för statsbidraget. Folkbildningsrådet fördelar sedan medlen mellan å ena sidan studieförbunden som 2018 erhöll cirka 1,9 miljarder kronor och å andra sidan folkhögskolorna som fick cirka 2,3 miljarder kronor¹⁰. Ansvaret för användningen av skattemedlen åvilar därefter ledningen för var och en av de tio studieförbunden och 156 folkhögskolorna. I skiftande grad är statsbidraget deras huvudsakliga inkomstkälla. Kommuner och regioner är också viktiga medfinansierare. Ofta erhåller studieförbunden och folkhögskolorna ytterligare tillfälliga statsbidrag för särskilda arbetsmarknads-, utbildnings- och opinionsbildande insatser.

En annan av Folkbildningsrådets huvuduppgifter är att se till att medlen används i samklang med statens syften med stödet. När det gäller studieförbunden är det de själva som har till ansvar att följa upp, granska och kontrollera hur de efterlever reglerna. Genom en rad olika verktyg följer och utvärderar Folkbildningsrådet studieförbundens verksamheter, såsom fördjupade granskningar, internkontroll, rimlighetskontroller och rutiner för granskning och återtag av medel. Deras uppföljning inriktas på att granska studieförbundens kontroll över sin verksamhet så att fel kan förebyggas och, ifall de ändå inträffar, kan åtgärdas. Till sitt förfogande har Folkbildningsrådet studieförbundens årliga verksamhetsberättelser och andra statsbidragsvillkorade dokument, liksom sin egen bearbetning av de uppgifter studie-

9 SOU 2012:72. *Folkbildningens samhällsvärden. En ny modell för statlig utvärdering*. Betänkande av Folkbildningsutredningen (2012). <https://www.regeringen.se/49b717/contentassets/16ef0e9c35ed4d269853b1bbb72b8290/sou-201272-folkbildningens-samhallsvarden---en-ny-modell-for-statlig-utvardering>

10 Regeringens proposition 2018/2019:100. *2019 års ekonomiska vårproposition*. Regeringskansliet (2019). <https://www.regeringen.se/4964bd/contentassets/83ce688e4b27486d8a0oba6178d7fd/bc/2019-ars-ekonomiska-varproposition-prop.-201819100.pdf>

förbunden och folkhögskolorna lämnat till SCB (Statistiska centralbyrån). Dessutom genomför Folkbildningsrådet årligen ett slags uppföljningssamtal med ledningen för vart och ett av studieförbunden. Folkbildningsrådet gör årligen dessutom en bedömning av om varje enskilt studieförbund uppfyllt kraven som ställs på mottagare av statsbidrag till folkbildning. Med hjälp av sin expertgrupp beställer rådet också fram vetenskapliga utvärderingar utifrån folkbildningens syften på samhälls- och verksamhetsnivå.

Om statens medel inte använts på avsett sätt kan Folkbildningsrådet besluta att helt eller delvis begära tillbaka ett statsbidrag. Det kan gälla att studieförbundet har lämnat falska uppgifter eller att medlen inte använts för dess rätta ändamål. Efter granskning kan styrelsen för Folkbildningsrådet besluta att helt eller delvis kräva tillbaka de anvisade medlen.

I april 2018 beslöt Folkbildningsrådet att låta utreda huruvida studieförbundet Ibn Rushd arbetade i överensstämmelse med folkbildningens mål. Bakgrunden var den allvarliga kritik som under en längre tid ifrågasatt dess statsbidragsvärdighet. Det var en synnerligen ovanlig åtgärd.

2 Uppdrag, syfte och metoder

Upprinnelsen till den här studien var att Ibn Rushd Studieförbund kritiserats hårt för att inte förtjäna sina statsbidrag. Den tillit som under decennier präglat statens relation till folkbildningens organisationer framställdes som naiv, ja, rentav farlig. Debatten hade varit som intensivast på sociala medier. Men den hade också gett eko i andra medier, hos flera myndigheter liksom i beslutande politiska församlingar som riksdagen och fullmäktige på skilda håll i landet. Tilliten till Ibn Rushd ifrågasattes.

2.1 SYFTE

Folkbildningsrådet beslutade i april 2018 att ge en utredare i uppdrag att studera studieförbundets verksamhet i förhållande till statsbidragets ändamål och Folkbildningsrådets demokrativillkor¹¹. Efter en förstudie under våren 2018 formulerade Folkbildningsrådet ett sju månader långt uppdrag att genomföra studien. Till studien knöts en intern styrgrupp inom rådets ledning som sammanträtt två gånger och gett synpunkter på en tidigare version av denna rapport.

I direktivet framhölls att:

Uppdraget avser en studie av Ibn Rushds verksamhet i förhållande till statsbidragets ändamål enligt förordning (2015:218) och Folkbildningsrådets demokrativillkor (Statsbidrag till studieförbund 2018). Statsbidraget ska enligt förordningen (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin. Studieförbunden ska enligt Folkbildningsrådets villkor förmedla och förankra respekt för de

11 Det har florerat uppgifter om det var studieförbundet självt som begärde utredningen (Muhammad, Zana och Mustafa, Omar *Opinionsbildare hetsar mot oss utan bevis*, Svenska Dagbladet 2018-04-24; Muhammad och Mostafa *En unik åtgärd i en orimlig situation*, <https://www.ibnrushd.se/en-unik-atgard-i-en-orimlig-situation/>). De uppgifterna förefaller något missvisande. Det var Folkbildningsrådet som initierade utredningen. Ibn Rushd välkomnade emellertid initiativet.

mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och får inte bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet. Detta villkor infördes 1 januari 2018.

Syftet med studien är att söka besvara följande frågeställningar:

Vad är det för faktisk folkbildningsverksamhet inom eller genom Ibn Rushd som

- 1. stärker och utvecklar demokratin?*
- 2. ökar mångfalden människor som kan påverka sin livssituation och skapar engagemang för att delta i samhällsutveckling?*
- 3. utjämnar utbildningsklyftor och höjer bildnings- och utbildningsnivån i samhället?*
- 4. breddar intresset för och ökar delaktigheten i kulturlivet? Finns det former eller innehåll som strider mot demokratins idéer?*
- 5. [verkar] förtryckande, ojämnt, ojämnt och auktoritärt?*
- 6. sprider demokratifientliga idéer utan diskussion eller ifrågasättande?*
- 7. förtigande eller förringande av kontroversiellt innehåll?*

Vad finns det för medvetenhet, policy och praxis när det gäller ansvar och sanktioner inom Ibn Rushd, andra studieförbund och Folkbildningsrådet?

2.2 METOD

Studiens empiriska data har samlats in genom flera kompletterande metoder. Vår strävan har varit att pröva alla de argument som från olika håll anförts beträffande Ibn Rushds verksamheter. Såväl kritiker som försvarare har därför bjudits in att medverka. Våra huvudinstrument har varit textanalyser och samtalsintervjuer. En särskild kvantitativ studie av registerdata visade sig också vara möjlig inom den tillgängliga tidsramen.

2.2.1 Kvalitativa data

Som närmare kommer att framgå i de följande kapitlen har vi lagt stor möda vid att dels kritiskt granska studieförbundets historia, struktur och verksamhet och dels följa upp och närmare pröva hållbarheten i de påståenden som gjorts angående Ibn Rushds demokratiska trovärdighet i olika sammanhang. Vi har gett personer med skilda ståndpunkter en chans att utveckla sina bästa argument. Vi har genomfört oberoende analyser av webbinnehåll av studieförbundet och dess medlemsorganisationer. Vi har genomfört internet för

att närmare få fatt i hur studieförbundet uppfattas och vad det anklagas för i dagspress och i sociala medier. Därutöver har vi följt Ibn Rushd via dess hemsida och andra sociala plattformar. Vi har också analyserat offentligt tryck, Folkbildningsrådets publikationer, Ibn Rushds dokument och forskningsrapporter.

Ett annat instrument har varit intervjuer. Vi intervjuade ett selektivt urval personer som vi på förhand identifierat därför att de har eller har haft aningen ”inifrånpositioner” inom studieförbundet och dess nätverk, eller ”utifrånkunskap” eller relevanta åsikter om studieförbundets organisatoriska, teologiska och ideologiska miljöer. Vi kontaktade medlemsorganisationerna och distrikten i fråga om en intervju och lät dem själva välja vilka som skulle representera organisationen eller distriktet under samtalet. Samtalen i distrikten har uteslutande varit i form av gruppsamtal med den personal som varit på plats. Under studiens gång har vi också, efter tips och förslag från personer vi mött, använt oss av så kallade snöbollsintervjuer.

Intervjuernas utformning har inte varit helt styrda. Ett antal i förväg preciserade frågeområden har utgjort en agenda för samtalen. Poängen har varit att utifrån våra identifierade problemområden få informanterna att fördjupa sina beskrivningar, påståenden och åsikter utan att från början bemötas och ifrågasättas. På punkter där vi varit angelägna om att få en förtydligad kunskap om deras resonemang har vi inte bara ställt följd- eller motfrågor utan också kunnat be vederbörande att närmare utveckla ett resonemang som han eller hon tidigare fört i sociala och andra medier.

Totalt handlade det om 78 samtalsintervjuer om vardera cirka två timmar ledda av vanligen två eller tre personer, någon gång en person, ur utredarteamet. Oftast har samtalet skett i Folkbildningsrådets lokaler eller genom besök på studieförbundets distriktskontor. Med två undantag har intervjuerna spelats in och transkriberats. Undantagen handlar i det ena fallet om en försummelse av utredarna, i det andra fallet om att tillmötesgå informantens önskemål. Intervjuerna har varit både enskilda och i grupp.

— Ibn Rushd

- Anställda och förtroendevalda
 - Centralt
 - Regionalt
- Tidigare anställda
- Företrädare för lokala samverkansorganisationer

- Ibn Rushds medlemsorganisationer
 - Centralt
 - Lokalt
- Ledande företrädare för fyra andra studieförbund
- Offentliga kritiker i riksdagen och på sociala medier
- Myndigheter
 - MUCF
 - SÄPO
 - SST
 - MSB
 - Demokrativillkorsutredningen
 - Kommunstyrelseordförande samt en kommunal handläggare i frågor om våldsbejakande extremism
- Forskare
 - Teologer vid Södertörns högskola, Uppsala universitet och Göteborgs universitet
 - Statsvetare och analytiker vid Försvarshögskolan
 - Socialantropolog vid Malmö universitet

Vi har också gjort deltagande observationer på nationella Ibn Rushd-arrangemang (10-årsjubileet för Ibn Rushd, två föreläsningar om samtida rörelser inom islam, Aktivistguiden, Banati, Mänskliga rättighetsdagarna).

2.2.2 Kvantitativa data

I samarbete med Charlotta Mellander, professor i nationalekonomi vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping, har vi gjort statistiska analyser av registerdata beträffande deltagarna i studieförbundens verksamheter.

2.2.3 Metodernas begränsningar

Liksom studieförbundet självt har alla myndigheter och organisationer varit synnerligen tillmötesgående och hjälpsamma. Endast en person av alla vi ville intervjuva avböjde medverkan med hänvisning till utebliven ekonomisk arvodering.

På grund av att ingen i utredarteamet behärskar det arabiska språket har inga observationer genomförts på sådana arrangemang där arabiska varit huvudspråket. Inte bara resursskäl gjorde den typen av datainsamlingar omöjliga. Att i relativt begränsade sammanhang kunna uppträda under anonym

identitet hade också varit svårt i socialt sett ganska täta miljöer med stor personkännedom och många bekantskaper. Planen var emellertid att närvara vid de traditionsenliga och viktiga så kallade Muslimska familjedagarna i samband med påsken 2019. Dessa ställdes dock in.

En annan komplikation med sättet att arbeta har att göra med ämnets känslighet. När vi i intervjusituationen först konfronterat informanterna med deras uttalanden i sociala medier och rapporter har framför allt de som offentligt kritiserat Ibn Rushd genomgående nyanserat sina ståndpunkter. När vi i följande steg har låtit informanterna läsa igenom och godkänna citaten och referaten från intervjuerna med dem har flera av dem valt att ytterligare revidera sina svar. På så vis ser vi hur särskilt de sociala medierna verkar trigga aktörerna till en förenkling och polarisering som de inte utan vidare vill stå för vid en intervju. Vi har gått dem till mötes så länge inte själva innebörden eller kärnan i deras åsikter därmed skulle gå förlorad. Vi har dock konsekvent avvisat dem som velat föra till för dem angelägna men för oss irrelevanta resonemang.

Folkbildningsrådet lyder under offentlighetsprincipen vad gäller frågor som rör statsbidraget. En svårighet för oss har ändå varit att få tillgång till och tränga in i det redovisade materialet för att få svar på våra frågor. När vi begärt särskilda uppgifter har sådana visserligen ställts till vårt förfogande genom tillmötesgående improvisationer. Men statistiken tycks ofta inte vara strukturerad utifrån allmänhetens nyfikenhet och rimliga anspråk på öppenhet. I stället förefaller den så att säga ha paketerats inifrån och ut med en självcentrerad utgångspunkt i folkbildningsfamiljens egen terminologi och intressen, om än utifrån regeringens årliga krav på vilken statistik som ska tas fram. Vi ska återkomma till denna brist på professionella vanor och rutiner i fråga om transparens.

I kapitel 6. *Kritik* har vi bland annat valt att lyfta fram påstådda förseelser. Vi har redovisat de felsteg Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer har blivit anklagade för i medierna. Vi har alltså inte studerat alla inbjudna föreläsare sedan 2008. Att den mediala granskningen av Ibn Rushd tycks ha blivit mer omfattande med tiden kan därför inte tolkas som att antalet påstådda förseelser har blivit flera. Urvalet i studien beror dels på att vi vill visa vilka typer av företeelser som Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer anklagats för, dels för att det är ett alltför tidskrävande jobb att granska samtliga inbjudna föreläsare under elva års tid, då det skulle innefatta inte bara tioalet medlemsorganisationer utan även cirka 250 samarbetsföreningar.

2.3 KÄLLKRITIK

Våra metoder ställer betydande krav på vanlig samhällsvetenskaplig källkritik. Vi har frågat huruvida påståendena är tillförlitliga och huruvida de alls är relevanta i sammanhanget. Vi har granskat äktheten i källmaterialet. Tids sambandet har vi också beaktat utifrån risken att minnet med tiden kan ge vika. Vi har prövat påståendenas oberoende – går de till exempel att bekräfta? Särskilt analyserna kräver också av oss ett försök att bedöma ifall informanten drivs av några särskilda intressen och att påståendena därför blir partiska. Inte minst den förrädiska och frekventa sammanblandningen av fakta och åsikter i de här aktuella debatterna nödvändiggör extra uppmärksamhet och försiktighet i en seriös, empirisk prövning.

2.4 STUDIENS AVGRÄNSNING

Det har legat utanför uppdragets ram att utföra någon djupare analys av studieförbundets ekonomiska förutsättningar. Eftersom kunskapsläget angående ett studieförbunds långsiktiga demokratiska effekter i allmänhet är magert och vetenskapliga, longitudinella studier av studieförbundet Ibn Rushds verksamhet och deltagare är obefintliga, har studien närmast antagit en kombinerad beskrivande och utforskande karaktär.

2.5 ETISK BEDÖMNING

I de fall där informanterna både citeras och namnges i rapporten har de fått läsa både det stycke som föregår citatet och själva citatet före publiceringen. Förbundsrektorn, fram till sommaren 2019, Omar Mustafa (i fortsättningen ofta benämnd *förbundsrektorn*) har dessutom getts möjlighet att ge synpunkter på en tidigare version av hela denna rapport före tryckning.

Intervjuerna har genomförts både enskilt och i grupp. I de gruppsamtal som tagit plats i Ibn Rushds distrikt har yttrandena inte knutits till bestämda personer, och dessa har inte heller fått rollen att företräda alla utan endast sina egna upplevelser och åsikter. I ett fall har informanten velat dra tillbaka sin medverkan helt i samband med att vederbörandes citat skulle godkännas före publicering. Skälet bestod av en fruktan för vedergällningsaktioner.

Vid besök i öppna verksamheter arrangerade av Ibn Rushd, såsom Aktivistguiden och BANATI (jämförhetskonferensen), har vi inte, så länge frågan inte ställts, gett oss tillkänna med vårt anspråk som observatörer utan varit anonyma. Vi har med andra ord inte mörkat vår identitet eller våra syften utan har kommit som deltagare bland andra deltagare i dessa öppna arrangemang.

2.6 RAPPORTENS DISPOSITION

I de följande tre kapitlen ger vi ordet till studieförbundets förtroendevalda och medarbetare för att först presentera Ibn historiska utveckling organisatoriskt och idémässigt (kapitel 3), deras nationella och lokala verksamheter liksom vilka som deltar i deras folkbildning (kapitel 4) samt hur de själva uppfattar nuläget och framtiden för studieförbundet (kapitel 5). Det följande kapitlet utgår framför allt från vad andra myndigheter, forskare, folkvalda och enskilda debattörer anser och säger om Ibn Rushds verksamhet principiellt såväl som när det gäller ett antal enskilda händelser (kapitel 6). Först i det därpå följande kapitlet analyseras det hittills presenterade materialet i syfte att besvara studiens huvudfrågor om Ibn Rushds trovärdighet som folkbildningsorganisation (kapitel 7). En sammanfattning av studiens huvudsakliga iakttagelser och slutsatser avslutar rapporten (kapitel 8).

3 Ibn Rushds organisering

3.1 BILDANDE

Ibn Rushd bildades år 2001 som en förening och som ett studieförbund för muslimer. Stadgarna är daterade den 1 maj 2001. Samma år ansökte Ibn Rushd till Folkbildningsrådet om att bli statsbidragsberättigat studieförbund. Detta skulle innebära att studieförbundet då blev en del av den statsfinansierade folkbildningen i Sverige. Samma år drog dock Ibn Rushd tillbaka sin ansökan för att istället inleda ett samarbete med det redan statsbidragsfinansierade studieförbundet Sensus. Detta samarbete grundades i en överenskommelse om att Sensus, som redan hade lång erfarenhet av folkbildningsverksamhet, skulle agera som stöd- och mentororganisation åt Ibn Rushd för att utveckla studieförbundets organisation och verksamhet. Att valet föll på Sensus var främst av två anledningar. Den första var Ibn Rushds tidigare kontakt med KFUK-KFUMs studieförbund som varit ett av de tre studieförbund som bildat Sensus. Den andra anledningen var det faktum att Sensus religiösa inriktning skapade förutsättningar för en förståelse förbunden emellan¹². År 2002 tecknades ett femårigt samarbetsavtal, 2003–2007, med Sensus studieförbund. I oktober 2004 lämnade Ibn Rushd in en ansökan till Folkbildningsrådet om att få bli prövade som statsbidragsberättigat studieförbund. Folkbildningsrådets styrelse fastställde kvalificeringsperioden till tre år: 2005–2007. Folkbildningsrådet erbjöd ekonomiskt stöd under denna period. Detta ekonomiska stöd omfattade under de två åren cirka 1,5 miljoner kronor respektive två miljoner kronor. År 2007 beslöt Ibn Rushd att begära ytterligare ett kvalificeringsår för att stärka sin interna kontroll med tre miljoner i ekonomiskt stöd. Under dessa tre år förde representanter från Folkbildningsrådet och representanter från Ibn Rushd en kontinuerlig dialog om

12 *Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008: Ibn Rushd – ett nytt studieförbund*, s 4. Folkbildningsrådet (2008). <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/nationell-utvardering/ibn-rushd-web.pdf>

studieförbundets framväxt och utveckling¹³. Vid sitt sammanträde den 16 oktober 2007 beslöt sedan Folkbildningsrådets styrelse att godkänna Ibn Rushd som statsbidragsberättigat studieförbund från år 2008.

Bakom initiativet att bilda Ibn Rushd låg Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS). Idén uppkom på ett möte där en mindre samling representanter från olika föreningar diskuterade möjligheter att bygga upp någon form av bildningsverksamhet.

Tre verksamhetsprojekt lyfts idag fram som centrala för Ibn Rushds grundande och utveckling. Det första projektet, *Integration och Folkbildning*, var ett samarbete med Sensus som pågick fram till år 2008. Projektet syftade till att belysa frågor kring islamofobi respektive rädsla för det västerländska, så kallat ”västfobi”. Det andra projektet som Ibn Rushd etablerade var *Att främja islamisk fredskultur*, även kallat *Fredsagenterna*, vars mål var att stärka kunskapen om islam och presentera den som en fredlig religion. Även detta projekt drevs i samarbete med Sensus. Det tredje projektet, *Förorternas Riksdag*, utfördes tillsammans med New Moon och Sveriges Unga Muslimer (SUM). Det syftade till att mobilisera ungdomar i förorter att mötas i frågor kring demokrati, politik och samhällsengagemang med målet att öka deras samhällsdeltagande¹⁴.

Ibn Rushd grundades som ett ideellt och partipolitiskt obundet studieförbund vilket stod på en islamisk grund i synen på människan och samhället. Syftet var att hjälpa muslimer in i civilsamhället och stärka deras identitet. Målet var att det svenska folkhemmet skulle bli ett hem för alla, där muslimska medborgare skulle få lära sig mer om det svenska samhället i utbyte mot att icke-muslimer skulle få lära sig mer om muslimer¹⁵. Martin Nihlgård, Ibn Rushds första förbundsrektor, var närvarande när Ibn Rushd blev självständigt från Sensus. Han kom själv från Sensus och säger sig minnas att det fanns en diskussion kring valet att ha en icke-muslim som rektor där majoriteten ändå valde att rösta för att ha det. Ibn Rushd kunde ge ett viktigt bidrag till folkbildningen, menar Nihlgård.

13 *Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008: Ibn Rushd – ett nytt studieförbund*, s 4. Folkbildningsrådet (2008). <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/nationell-utvardering/ibn-rushd-web.pdf>

14 *Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008: Ibn Rushd – ett nytt studieförbund*, ss 30–32. Folkbildningsrådet (2008). <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/nationell-utvardering/ibn-rushd-web.pdf>

15 *Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008: Ibn Rushd – ett nytt studieförbund*, s 16. Folkbildningsrådet (2008). <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/nationell-utvardering/ibn-rushd-web.pdf>

”Ibn Rushd behövs därför att folkbildningen har varit väldigt dåliga på mångfald och inkludering. Man har jobbat med föreningar som liknar Ibn Rushd, eller så kallade ”muslimska föreningar” som har kallats ”invandrarföreningar”, men de har aldrig fått inflytande. Man har hållit dem på armlängds avstånd skulle jag vilja säga. De har aldrig själv fått föra sin talan och det är det helt unika med Ibn Rushd, att muslimer i Sverige fick en plattform där de kunde föra sin talan i ett jämbördigt möte med de andra studieförbunden.”

I fråga om stödet från de redan etablerade studieförbunden anser Nihlgård att det fram till den formella självständigheten fanns en ovilja gentemot Ibn Rushds etablering, i kontrast mot stödet från Sensus. Medlemsorganisationerna till Ibn Rushd valdes till stor del ut genom tidigare relationer och nätverk. Många av de etablerade islamiskt profilerade organisationerna hade från början bildats av Islamiska Förbundet i Sverige, IFiS. Nihlgård berättar att vid Ibn Rushds etablering i Folkbildningsrådet sökte ett flertal lokala samverkanspartners medlemskap och bara ett fåtal nekades. När Ibn Rushd avsåg ansökningar grundade det sig bland annat i odemokratiska värderingar hos de ansökande föreningarna. Studieförbundet hade från början nio medlemsorganisationer: Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS), Sveriges Muslimska Scouter (SMS), Sveriges Muslimska Studenter (Al-Khawarizmy), New Moon kulturorganisation, Koranläsarnas förbund, Islamic Relief, Förenade Islamiska Föreningar i Sverige (FIFS), Sveriges Muslimska Förbund (SMF) samt Sveriges unga muslimer (SUM).

Den teologiska inriktningen i några av de organisationer som grundade Ibn Rushd är en specifik tolkning av sunni. Grundarorganisationerna, menar Nihlgård, kan sägas ligga nära Muslimska brödraskapet, både teologiskt och ideologiskt¹⁶. Trots att Ibn Rushd bildades inom sunniislam valde styrelsen att acceptera medlemsorganisationer grundade i både sunni och shia. Nihlgård säger sig minnas att dialogen med shiamuslimerna var inledningsvis relativt laddad då många uppfattade Ibn Rushd som en sunnitisk organisation. Han menar att Ibn Rushd i stort sett nådde en målgrupp med arabisk bakgrund. Genom inte minst Sveriges unga muslimer (SUM) och New Moon nådde förbundet också många ungdomar. Redan när Ibn Rushds grundades fanns en påtaglig skillnad mellan den yngre och den äldre generationen; SUM

16 Muslimska brödraskapet och en kortare redogörelse för sunni och shia inom islam redovisar vi närmare i avsnitt 3.3.2 nedan.

lyfte frågor som var mer politiska och samhällliga än de äldre organisationerna.

Ibn Rushd hade från början sina lokaler i moskén vid Medborgarplatsen i Stockholm. Det skapade en viss osäkerhet om dess självständighet. Det fanns dock tidigt funderingar inom Ibn Rushd om att flytta kansliet till andra lokaler¹⁷. Nihlgård menar att det var för att betona Ibn Rushds självständighet i förhållande till Stockholms Moské och Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS) som hade sin bas i moskén. Ibn Rushds självständiga finansiering bidrog till att de själva kunde utse sina företrädare. Därigenom möjliggjordes en dialog på jämlika villkor, menar Nihlgård.

Det rådde alltså tidigt en viss osäkerhet om hur oberoende Ibn Rushd var i förhållande till sina medlemsorganisationer:

”Man kan betrakta det som att å ena sidan ska ett studieförbund ha goda kontakter med sina medlemsorganisationer, å andra sidan ska man framstå som ett självständigt studieförbund¹⁸.”

3.2 ORGANISATION OCH EKONOMI

Enligt Ibn Rushds årsberättelse 2017 består studieförbundet på nationell nivå av tio medlemsorganisationer varav förbundsrektor Omar Mustafa menar att endast åtta är aktiva. De åtta aktiva medlemsorganisationerna är (2018): Eritreanskt Kulturforum, Sveriges Unga Muslimer, Sveriges Muslimska Förbund, Islamic Relief, Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige, Islamiska Föreningar i Sverige, Islamiska Shiasamfunden i Sverige samt Förenade Islamiska Föreningar i Sverige. De två inaktiva medlemsorganisationerna är Koranläsarnas Förbund samt Sveriges Muslimska Scouter.

På lokal nivå samverkar Ibn Rushd med 208 föreningar. Studieförbundet består av sex distrikt; Gotland/Stockholm/Uppsala, Mitt, Norra, Södra, Västra och Östra. Dessa beskrivs mer utförligt i avsnitt 4.2 *Lokala verksamheter*. Distrikten beskrivs täcka hela Sverige och är egna juridiska personer som lämnar egna årsbokslut. Verksamheten i dessa distrikt styrs av en för-

17 Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008: *Ibn Rushd - ett nytt studieförbund*, s 27. Folkbildningsrådet (2008). <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/nationell-utvardering/ibn-rushd-web.pdf>

18 Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008: *Ibn Rushd - ett nytt studieförbund*, s 27. Folkbildningsrådet (2008). <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/nationell-utvardering/ibn-rushd-web.pdf>

bundsstyrelse tillsammans med sex distriktsstyrelser. Förbundsstyrelsen består av sju ledamöter, inklusive förbundsordförande och fyra suppleanter. Denna styrelse väljs av förbundets årsmöte och agerar ombud för Ibn Rushds medlemsorganisationer och distrikt. Personalstyrkan i förbundsstyrelsen tillsammans med de 18 lokala kontor som är placerade i distrikten består av 72 anställda varav 34 kvinnor. Personalen representerar olika bakgrunder och språkkunskaper¹⁹. Omar Mustafa kommer att avgå som förbundsrektor när denna studie är avslutad och ersättas med en ny förbundschef; Alve Högman, före detta rektor och chef vid Stadsmissionens Folkhögskola respektive Yrkehögskolan i Stockholm²⁰.

Av det totala statliga studieförbundsanslaget om 1,8 miljarder kronor (2017) fick Ibn Rushd cirka 27 miljoner kronor (1,5 procent)²¹. Ibn Rushd har under sina elva första år som statsbidragsberättigat studieförbund haft de offentliga bidragen som huvudsaklig inkomstkälla. Tabellen nedan visar Ibn Rushds intäkter för bidragsberättigad folkbildning på avdelningsnivå åren 2008–2017 (Tabell 1). Andelen intäkter utöver bidragen (deltagar- och försäljningsintäkter samt övriga intäkter) är liten sett till de totala intäkterna. Folkbildningsrådet har konstaterat att inget annat studieförbund är mer beroende av offentlig finansiering.

Till denna sårbarhet kommer också det inbördes beroendet mellan de olika offentliga finansierarnas anslagsbeslut. Folkbildningsrådets bedömningar av Ibn Rushds statsbidragsvärdighet ligger uttryckligen också till grund för riksdagens, regionernas/landstingens och kommunernas ställningstaganden. När till exempel riksdagen behandlade en motion som ifrågasatte Ibn Rushd anförde Kulturutskottet:

”Folkbildningsrådets styrelse har beslutat att anlita extern forskarkompetens i syfte att genomföra en studie av studieförbundet Ibn Rushds verksamhet i förhållande till Folkbildningsrådets demokrativillkor och statens syften att statsbidraget ska stödja verksamhet som stärker och utvecklar demokratin. Studien ska presenteras för styrelsen vid ett sammanträde den 22 maj 2019.”

19 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd (u.å.) https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

20 *Ibn Rushd välkomnar Alve Högman, ny förbundschef*. Ibn Rushd (u.å.) <https://www.ibnrushd.se/ibnrushd-valkomnar-alve-hogman-ny-forbundschef/>

21 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd (u.å.) https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

TABELL 1.

Bidragsberättigad folkbildning på avdelningsnivå (tkr).

INTÄKTER	2008	2009	2010	2011
Deltagar- & försäljningsintäkter	51	4	0	0
Statsbidrag	1 890	2 753	13 184	14 031
Kommunbidrag	582	2 261	3 093	3 843
Landstingsbidrag	162	1 153	857	1 167
Övriga bidrag	1 360	323	66	0
Övriga intäkter	23	131	199	13
Summa intäkter	4 068	6 625	17 399	19 054

Källa: IR Ekonomi 2008–2017, Folkbildningsrådet 2019 (opublicerat material)

Utskottets ställningstagande:

”Utskottet anser att resultatet av ovannämnda studie av studieförbundet Ibn Rushds verksamhet bör avvaktas och avstyrker därför motion 2018/19:440 (SD) yrkande 6.”²²

De olika nivåerna av den offentliga ekonomin är sammankopplade. Utan en nationell statlig auktorisation blir också bidragen från de andra offentliga organen mer osäkra och förhandlingsbara. Folkbildningsrådet tilldelas en central roll som det tillitsbaserade styrsystemets grindvakt och garant.

3.3 TEOLOGISK OCH POLITISK MILJÖ

Detta avsnitt syftar till att ge en övergripande bild över de muslimska folkrörelserna i Sverige, men även över de rörelser som Ibn Rushds medlemsorganisationer påstås ha samröre med. För klargöra detta har vi intervjuat ett antal sakkunniga islamologer och religionsforskare samt några centrala representanter inom Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer. Intervjuerna har rört ämnen som islam, det muslimska civilsamhället och sunni-/shiaskolorna men också det muslimska brödraskapet och salafismens framväxt i Sverige. De gör inte på något vis anspråk på att vara uttömmande eller heltäckande. Exempelvis berör vi inte alls sufismen. Här vill vi endast redo-

²² Betänkande 2018/19:KrU9. *Folkbildningsfrågor*. Sveriges Riksdag (2019). http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/folkbildningsfragor_H601KrU9

2012	2013	2014	2015	2016	2017
	17				47
15 139	15 584	10 341	10 562	14 430	15 325
4 418	4 636	5 461	6 236	5 842	6 860
961	1 948	2 446	3 388	5 074	4 695
530	896	917		1 228	1 988
3 278	1 898	3 995	2 207	5 680	1 237
24 326	24 979	23 160	22 393	32 254	30 152

visa huvuddragen i den teologiska omvärld som Ibn Rushd växte fram och alltjämt verkar i. Avsnittet tjänar också som ett underlag till kapitel 6. *Kritik.*

3.3.1 Teologisk miljö

Sunni och shia

Skillnaderna mellan sunni och shia är inte så enkla att beskriva, eftersom det finns flera olika inriktningar inom båda de teologiska inriktningarna. Det finns dock en stor grundläggande olikhet mellan dem. När profeten Muhammed dog år 632 ville en fraktion, som senare kom att kallas sunniter, att ledarrollen skulle gå till Muhammeds vän Abu Bakr. De menade dessutom att profeten enbart lämnade efter sig Koranen och att det var upp till de troende att nu tolka den. Shiiterna hävdade däremot att ledarrollen skulle gå i arv till Ali, Muhammeds kusin och svärson. De menade att detta var profetens vilja och att ledaren skulle styra religionens utveckling.²³ Abu Bakr valdes till politisk och religiös ledare, men de som senare kom att kallas shiamuslimar var övertygade om att arvtagaren efter Muhammed var tvungen att komma från samma släkt som han själv.

Sunni och shia uppvisar idag många likheter i tro och trosutövning, men startskottet för att dela religionen islam i två grenar inträffade vid Muham-

²³ Larsson Göran & Thurffjell David. *Shiamuslimar i Sverige – en kortfattad översikt* ss 13–14. Myndigheten för stöd till trossamfund (2013). https://www.myndigheten.se/download/18.373f439f14832abd2cf2d9a9/1409663377272/Shia-muslimar%20i%20Sverige_komplett.pdf

meds död. Idag är cirka 85 procent av världens muslimer sunni, medan shia endast utgör 15 procent. De länder där shiamuslimer utgör en majoritet av befolkningen är Iran, Azerbajdzjan, Bahrain och Irak.²⁴ Uppfattningen om Muhammeds rättfärdigade efterträdare ligger till grund för spänningarna och konflikterna som inträffat genom historien mellan grupperna och manifesteras även i vår egen tid.

Även i den debatt som tagit form kring Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer har vi noterat en viss spänning mellan sunni och shia. Mohammad Fazlhashemi, professor i islamisk teologi och filosofi, menar exempelvis att Ibn Rushd försökt tona ner debatten mellan de två tolkningarna av islam genom att ha shiamuslimska organisationer som medlemmar. Oavsett Ibn Rushds uttalande önskan att inte fastna i denna debatt, menar Fazlhashemi att spänningen mellan shia och sunni fortfarande är betydande i den muslimska kontexten.

Salafism

Salafism är ett begrepp som blivit allt mer omdiskuterat. Det är inte en homogen tolkningstradition utan täcker ett flertal former som är viktiga att hålla isär. Man brukar tala om tre former av salafism; puritansk salafism, aktivistisk salafism och militant salafism. De handlar i grund och botten om en bokstavstrogen tolkning av Koranen och den profetiska traditionen. Salafism påbjuder en absolut auktoritet och underkastelse inför Gud. Förändring, avvikelse eller förnyelse anses vara en synd, eftersom "sanningen" därmed förnekas. Därför betraktas andra tolkningar av islam inom sunni och shia som "avvikelser och irrläror". Somliga poängterar att alla salafister inte är jihadister, men alla jihadister är salafister. Den våldsbejakande eller extremistiska salafismen är en minoritet inom salafism²⁵.

Magnus Ranstorp, statsvetenskaplig terrorforskare, argumenterar för att salafismens olika grenar och tillämpning utgår från en odemokratisk grund, i den bemärkelse att de inskränker individens mänskliga fri- och rättigheter. Hans bedömning är att Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer inte ingår

24 Larsson, G. & Thurffjell, David. *Shiamuslimer i Sverige – en kortfattad översikt* ss. 13–14. Myndigheten för stöd till trossamfund (2013). https://www.myndighetenst.se/download/18.373f439f14832abd2cf2d9a9/1409663377272/Shia-muslimer%20i%20Sverige_komplett.pdf

25 Ranstorp Magnus, Ahlin Filip, Hyllengren Peder & Normark Magnus. *Mellan salafism och salafistisk jihadism*. Försvarshögskolan (2018). <http://fhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:1231645/FULLTEXT02.pdf>

i den salafistiska delen av islam i Sverige utan att det endast finns beröringspunkter hos vissa individer.

Mohammad Fazlhashemi, professor i islamisk teologi och filosofi, förklarar att även om salafismen förkastar både sunni- och shiamuslimer är den grundad i en av de fyra skolorna inom sunni. Han understryker att salafister, oavsett inriktning, är negativt inställda till Muslimska brödraskapet och de målar upp dess ideologi som misslyckad och som ett sätt att vilseleda muslimer. Han anser vidare att salafister, i synnerhet den salafism som finns i föreningsform, idag utgör en stark konkurrent till sunnitiska församlingar i Sverige.

”Dom slåss om själarna. Salafismen är på frammarsch och framhåller sig som företrädare för den rena och autentiska formen av islam. Egentligen är de inte beroende av medlemsbidrag, utan det är en teologisk och politisk strid.”

Studieförbundets ordförande Zana Muhammad argumenterar för att Ibn Rushd samlar de flesta teologiska inriktningarna. Rörelser som salafism ingår bland andra så länge de står upp för Ibn Rushds värdegrund och dess riktlinjer.

3.3.2 Politisk miljö

Muslimska brödraskapet

I samarbete med Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) publicerade Myn-digheten för stöd till trossamfund (SST) 2018 rapporten *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt* skriven av Rickard Lagervall²⁶. Enligt författaren grundades Muslimska brödraskapet av Hasan al-Banna i Egypten 1928. Ideologin eller rörelsen kan beskrivas som en brygga mellan traditionalister och modernister i sin tolkning av islam, som en ideologisk grund som kombineras med aspekter i moderna ideologier. al-Banna argumenterade för att idéer såsom konstitutionalism, social rättvisa och demokrati grundar sig i islamisk tradition, och var kritisk till traditionella religiösa läroverk. Av den anledningen blev rörelsen associerad med utbildning och fostran, något som än idag är centralt inom det Muslimska brödraskapet, där även kvinnliga medlemmar

²⁶ Lagervall, Rickard. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

inkluderas då modern anses spela en viktig roll i att uppfostra kommande generationer. År 1938 började al-Banna politisera brödraskapets ideologi genom att betona islams förmåga att verka inom alla samhällsområden. Målet var att upprätta en islamisk stat, vars karaktär aldrig blev preciserad²⁷. Olika delar av Muslimska brödraskapet har därefter spridits till andra länder. De opererar olika beroende på den politiska och samhällsliga kontexten²⁸. Olika politiska regimer skapar olika förutsättningar för deras verksamheter. I Europa ses staterna som samarbetsvilliga, vilket inte är fallet i en del stater i Mellanöstern²⁹.

På 1940-talet anslöt sig den då femtonårige egyptiske teologen al-Qaradawi till brödraskapet³⁰. Han blev senare känd genom TV-programmet ”Sharia och livet” som sändes på al-Jazeera under 1990-talet och blir ofta refererad som islams motsvarighet till påven och som Muslimska brödraskapets andliga ledare. Han har förknippats med Muslimska brödraskapet reformistiska falang, eftersom han sägs ha en modernistisk tolkning av islam. Han har själv inte uttalat sig företräda Muslimska brödraskapet under de senare åren utan påstår sig själv företräda ”mellanvägen” av islam, vilket beskrivs vara en tolkning mellan sekularism och religiös extremism³¹. al-Qaradawi har uttalat sig om kvinnors rättigheter genom att kritisera manliga ledare för att begränsa kvinnliga aktivisters utrymme. Han anser inte att kvinnor endast bör vistas i hemmet och har argumenterat för kvinnors rätt att utbilda sig, rösta och kandidera till val. Han har å andra sidan sagt att mannen är familjens överhuvud och att valet av make bör grunda sig i föräldrarnas godkännande. Vidare inger hans syn på terrorbrott tvivel, eftersom han å ena sidan konsekvent fördömt terrorattentat i Europa och Nordamerika men samtidigt försvarat Hamas självmordsattentat i Israel³².

27 Lagervall, R. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*, ss.11–12. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

28 Lagervall, R. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*, s. 19. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

29 Carlbom, Aje. *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext. Ideologisk kontinuitet eller förändring*, s. 48. Myndigheten för skydd och beredskap (2018). <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28456.pdf>

30 Carlbom, A. *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext. Ideologisk kontinuitet eller förändring*, s. 30. Myndigheten för skydd och beredskap (2018). <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28456.pdf>

31 Lagervall, R. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*, s. 31. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

32 Lagervall, R. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*, s.33. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

[Hamis är ett palestinskt politiskt parti som har argumenterats vara en del av Muslimska brödraskapet. Partiet är terrorstämplat av flertal länder, bland annat EU och USA.]

Lagervall lyfter fram al-Qaradawi som en inspiratör för sympatisörer och medlemmar till Muslimska brödraskapet i Europa, då denne teolog erbjuder ett religiöst rättfärdigande av ett politiskt deltagande och samhällsengagemang i europeiska länder. Han tjänar också som en förebild för många muslimer som inte ställer sig bakom Muslimska brödraskapet³³. Enligt Mohammad Fazlhashemi är al-Qaradawi en ledande teolog med nära band till det Muslimska brödraskapet. I vissa frågor, om exempelvis Israel-Palestina och homosexualitet, har han varit mer restriktiv, medan i andra frågor såsom kvinnors plats i samhället och handskakning har han bidragit till en mer mjuk och anpassningsbar tolkning. al-Qaradawi är en både komplex och kontroversiell teolog, menar Fazlhashemi; å ena sidan har han visat sympatier för självmordsbombningar, å andra sidan har han hävdad att hijab inte är nödvändig ifall det hindrar kvinnor att få tillgång till arbetsmarknad och skola.

När det gäller den svenska miljön menar Lagervall att det inte finns någon forskning som kan påvisa en formell, organisatorisk koppling mellan Muslimska brödraskapet och centrala svenska muslimska föreningar. Inte heller finns det några studier som kan visa att Muslimska brödraskapet i Sverige är organiserade efter den egyptiska moderorganisationens struktur där alla medlemmar svurit trohet till organisationens ledare, förutom studien som Norell m fl skrivit på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), som beskrivs nedan. Dessa påståenden som Norell framför saknar dock källhänvisning³⁴. Lagervall menar emellertid att det finns fristående sympatisörer som inte är bundna av den organisatoriska disciplin som strukturerar Muslimska brödraskapet³⁵.

De anklagelser som riktats mot Ibn Rushds koppling till Muslimska brödraskapet har fått näring av Magnus Norells, Aje Carlboms och Pierre Durranis rapport *Muslimska brödraskapet i Sverige* (2017) som gavs ut av MSB³⁶. Författarna hävdar att Ibn Rushds ledning är ”helt styrd av MB” (Muslimska

33 Lagervall, R. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*, s 33. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

34 Lagervall, R. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*, s 42. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). FOI-R--4608--SE <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

35 Lagervall, R. *Muslimska brödraskapet, en kunskapsöversikt*, s 41. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). FOI-R--4608--SE <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>

36 Norell, Magnus, Carlbom Aje & Durrani Pierre. *Muslimska Brödraskapet i Sverige*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2017). https://www.msb.se/Upload/Kunskapsbank/Studier/Muslimska_Brodraskapet_i_Sverige_DNR_2107-1287.pdf

brödrskapet)³⁷. Vidare hävdar de att Sverige unga muslimer (SUM) ska vara grundad på initiativ från MB samt att även den organisationen är ”helt styrda av MB”. Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS) förklaras i rapporten som ”MBs organisatoriska front”³⁸, och Islamic Relief är enligt författarna ”en central organisation för att ge MB trovärdighet”³⁹. Dessa påståenden ges inga empiriska vetenskapliga belägg. Inte heller redovisas någon omfattande förklaring till vad författaren grundar dessa antaganden på.

Rapporten har mött stor kritik från ett flertal islam- och religionsforskare i Sverige för att vara konspiratorisk och ovetenskaplig. De källor rapportförfattarna hänvisar till är bland annat Sveriges Radios hemsida, egna publikationer samt artiklar i ”ledarsidorna.se” (ett nyhetsmagasin, enligt redaktören Westerholm). I SVT avfärdade Magnus Norell, huvudförfattare av studien, kritiken:

”Har de rökt på innan de läst det? Det är ju bara att läsa rapporten! Om någon inte accepterar det här så kan jag inte göra så mycket åt det. Det är ju liksom belagt, säger han.”⁴⁰

I vår intervju med Aje Carlbom, socialantropolog och medförfattare till MSBs första rapport, medger han att kritiken mot rapporten är rimlig då den hade behövts bearbetas och underbyggas bättre. Det blev en slarvig publikationsprocess, menar Carlbom, som säger sig ha varit ovetande om att materialet publicerades i ett relativt ofärdigt skick. MSB skriver på sin officiella twitter att myndigheten inte tar avstånd från rapporten, men att författarna dock inte företräder MSB utan står för sina egna åsikter⁴¹. Vidare skriver

37 Norell, M. m.fl. *Muslimska Brödrskapet i Sverige*, s 11. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2017). https://www.msb.se/Upload/Kunskapsbank/Studier/Muslimska_Brodrskapet_i_Sverige_DNR_2107-1287.pdf

38 Norell, M. m.fl. *Muslimska Brödrskapet i Sverige*, s 12. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2017). https://www.msb.se/Upload/Kunskapsbank/Studier/Muslimska_Brodrskapet_i_Sverige_DNR_2107-1287.pdf

39 Norell, M. m.fl. *Muslimska Brödrskapet i Sverige*, s 11. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2017). https://www.msb.se/Upload/Kunskapsbank/Studier/Muslimska_Brodrskapet_i_Sverige_DNR_2107-1287.pdf

40 Wernersson, Annie & Ottander Malin. *Forskare sågar terrorexperterna Magnus Norells rapport om islamism i Sverige*. Sveriges Television (2017). <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/20-tal-forskare-sagar-terrorexperterna-magnus-norells-rapport-om-islamism>

41 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. *Vi tar inte avstånd från förstudien* [twitterpost], tillgänglig: <https://twitter.com/MSBse/status/1048183813585756165?fbclid=IwAR1vnMBhQxBL2i-oevtAH8RFMTelFTKffbtTUEcsKriUtPEIDRSD1n7n9tU> [2019-05-17]

myndigheten på sin hemsida att denna förstudie aldrig gjort anspråk på att vara vetenskaplig, utan presenterar bara en kunskapsöversikt som myndigheten senare bedömde visade på ett behov av vidare forskning inom området⁴².

Året efter släppte MSB en ny rapport, *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext*, denna gång med Aje Carlbom som huvudförfattare. I denna rapport har Carlbom backat något i anklagelserna om att Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer skulle vara ”direkt styrda av MB”. Carlbom förklarar istället att Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS) har rötter i Muslimska brödraskapets ideologi och att IFiS i sin tur grundat organisationer som Ibn Rushd, FIFS och SUM⁴³. Under våren 2019 släppte MSB ännu en rapport med Carlbom som författare, *Samhället måste öppna sig för mångfalden*. I denna rapport argumenterar Carlbom för att det är ett felaktigt påstående att Muslimska brödraskapet är etablerat i Sverige, då det ger en föreställning om att Egypten på något sätt styr verksamhet som är ”MB-associerad” i världen. Han anser att Ibn Rushd gör rätt som avfärdar påståendet om att flera muslimska organisationer på olika sätt ska vara styrda av Muslimska brödraskapet⁴⁴.

I intervjun med oss menar Carlbom att det inte är något farligt att vara associerad med Muslimska brödraskapet i betydelsen av direkta hot om våld. Det är däremot negativt i betydelsen att bygga politik på en separation mellan muslimer och andra genom identitetspolitik. Att en person inom en organisation eller förening associeras med MB betyder inte att alla som är aktiva inom organisationen i fråga är medlemmar i MB fastän de i regel sympatiserar med rörelsens ideologiska arv, enligt Carlbom. Eftersom politiskt arbete är kontextbundet och MB är en pragmatisk rörelse tar sig MBs ideologi andra uttryck i Sverige än den har gjort i Egypten och i andra miljöer. En central aspekt av MBs ideologiska skola är att arbeta med gradvis förändring av samhället inom ramen för ”dawa” (mission) och det arbetet ser olika ut i olika delar av världen.

Tanken på att tron ska få konsekvenser i en social praktik berör också Mohammed Fazlhashemi, professor i islamisk teologi och filosofi vid Uppsala

42 MSB har tagit emot rapport om Muslimska brödraskapets informationspåverkan. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018). https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/MSB-har-tagit-emot-rapport-om-Muslimska-brodraskapets-informationspaverkan/?fbclid=IwAR1x4qh5F_rBAeqOsZUG4bZtkn5plNKgibM1eLSInloLlAXPyrgFywwxl5kY

43 Carlbom, Aje. *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext*, s.29. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018) <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28456.pdf>

44 Carlbom, A. *Samhället måste öppna sig för mångfalden*, s 12. Myndigheten för skydd och beredskap (2019). <https://rib.msb.se/filer/pdf/28798.pdf>

universitet. Han finner det inte märkvärdigt om individer inom Ibn Rushd eller dess medlemsorganisationer visar sympatier för den delen av Muslimska brödraskapet som vill omsätta tron i social praktik.

”[...] Många utav de som är aktiva tillhör första generationen, de har varit aktiva i sina hemländer eller har kommit hit och här kommit i kontakt med dessa idéer. Där har de fått sitt *sociala och politiska medvetande. Första generationen har mer nära kontakter med hemländerna än vad andra och tredje generationen har. Jag jämför med mina egna barn som är födda och uppvuxna här, jag tillhör första generationen. Deras kopplingar till mitt hemland är noll, dom agerar i en svensk kontext.”

Relationerna till Muslimska brödraskapet ser också olika ut för olika generationer menar Göran Larsson, professor i religionsvetenskap vid Göteborgs universitet. Det har funnits flera teologer med olika tolkningar och även interna motsättningar kring centrala frågor inom MB. Detta har bidragit till olika tolkningar inom vissa grupperingar, och ganska avgörande skillnader i stora frågor såsom konflikten mellan Israel och Palestina, hur islam ska tolkas och vilken roll religionen ska spela i samhället.

Vad betyder det då att en person tillhör Muslimska brödraskapet? I en intervju med Pierre Durrani, tidigare edsvuren men inte längre aktiv inom Muslimska brödraskapet, innebär det i praktiken inte något väsentligt att ha svurit en ed till rörelsen. Han beskriver Muslimska brödraskapet som en ideologisk kultur, en miljö och ett idéhistoriskt arv med tänkare som Hassan al-Banna och Sayyid Qutb. Rörelsen beskrivs som ett världsomspännande andligt brödraskap som konkretiserats i olika praktiska organisationer, vilka skiljer sig åt i fråga om organisationskulturer och bidragsmodeller. Detta gör, menar han, att organisationen blir extremt pragmatisk genom att känna av ”vad som fungerar i kontexten och landet”. Han menar att ”associationen”, som den ofta omnämns i debatten, i grund och botten har att göra med att man präglats av det idémässiga innehållet.

3.4 MEDLEMSORGANISATIONER

Den största delen av den verksamhet som Ibn Rushd anordnar sker i samarbete med dess medlemsorganisationer och lokala samverkanspartner (Tabell 2). Idag består Ibn Rushd av tio stycken medlemsorganisationer varav åtta är aktiva. Medlemsorganisationerna är av olika karaktär, allt från registrerade

trossamfund till biståndsorganisationer och kulturföreningar. Vi har träffat representanter och företrädare från samtliga medlemsorganisationer för att samtala om organisation, folkbildningsverksamhet och relationer till Ibn Rushd idag.

TABELL 2.

Medlemsorganisationernas och avdelningarnas studiecirkel, timmar och deltagare 2017.

	ARR	TIM	DELT	VARAV KVINNOR
Studiecirkelverksamhet med medlemsorganisationer	1 807	131 929	14 122	5 308
Eritreanskt Kulturforum	-	-	-	-
FIFI, Förenade Islamiska Föreningar i Sverige	355	18 952	2 566	1 302
IFIS, Islamiska Förbundet i Sverige	199	14 060	1 263	542
IKUS. Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige	880	82 888	7 601	2 256
Islamiska Shia Samfundet i Sverige	46	2 586	446	208
Koranläsarens Förbund	37	1 560	260	182
SMF, Sveriges Muslimska Förbund	216	9 005	1 446	666
SMS, Sveriges Muslimska Scouter	13	383	79	61
SUM, Sveriges Unga Muslimer	61	2 495	461	91
Studiecirkelverksamhet med lokala samverkanspartner	2 301	148 339	15 392	6 912
Egen öppen studiecirkelverksamhet	192	8 404	1 455	803
Ibn Rushd – GSU	12	227	119	71
Ibn Rushd Mitt	11	490	81	39
Ibn Rushd Norra	30	801	258	121
Ibn Rushd Södra	39	2 059	327	140
Ibn Rushd Västra	25	1 371	155	80
Ibn Rushd Östra	75	3 456	515	352
Totalt:	4 300	288 672	30 969	13 023

Källa: Ibn Rushds verksamhetsberättelse 2017

Islamiska förbundet i Sverige (aktiv)

Islamiska förbundet i Sverige (IFiS) grundades 1981 som en lokalförening i Stockholm. Enligt Temmam Asbai, ordförande för IFiS, bildades organisationen i en lägenhet på Södermalm och har sedan dess vuxit och flyttat till

Stockholms moské. Idén grundade sig på ett behov av en samlingslokal för muslimer i Stockholm. Asbai förklarar hur föreningen expanderade till andra städer. Man skapade också kontakt med medlemmar i Norge och Finland. Efter att föreningen i Stockholm blev riksförbund, började IFiS tillsammans med andra organisationer att starta andra föreningar med fokus på ungdomar, kultur, kvinnor och scouter. IFiS har haft en central roll i skapandet och utvecklingen av flertalet etablerade muslimska organisationer i Sverige. År 1985 blev förbundet medlem i *Förenade islamiska föreningar i Sverige* (FIFS) och år 1989 blev IFiS initiativtagarna till organisationen FFHF som senare bytte namn till Islamic Relief. År 1990 bildade IFiS *Sveriges muslimska råd* (SMR) och året efter bildades Sveriges muslimska ungdomsförbund, som senare bytte namn till *Sveriges unga muslimer* (SUM). 1997 bildades föreningen *Sveriges muslimska scouter* (SMS) och två år senare bildades *New moon kulturorganisation*. År 2001 inleddes arbetet att skapa ett muslimskt studieförbund och därav skapades Ibn Rushd. Året senare bildades *Koranläsarförbundet*⁴⁵. Asbai berättar att IFiS har hjälpt till att starta och utveckla föreningar och när de varit tillräckligt stora har de blivit självständiga. Relationerna och samarbetet kvarstår ofta men själva organisationen blir självständig.

Den teologiska inriktningen hos IFiS var inte självklar från början, då det var en blandning av människor med teologiska inriktningar som samlades för att bilda förening, enligt Asbai. De var både shia och sunni. Shiiterna valde sedan att lämna IFiS och starta en egen förening, IFiS fick då en tydligare sunni-inriktning. Asbai hävdar att det även fanns personer inom IFiS som uppdragades tillhöra en radikal salafitisk grupp som sympatiserade med Armed Islamic Group (GIA), vilka var aktiva i Algeriet i början av 90-talet. Dessa personer gjorde försök att ta över IFiS vilket ledde till att de blev utkastade ur föreningen. Den tolkning av islam som IFiS idag grundar sig på kallar Asbai ”medelvägsislam”. Han understryker dock att riktningarna inte handlar om trosnivå utan tillämpningsnivå, exempelvis hur man praktiserar bön.

Förbundet syftar främst till att bevara och stärka den muslimska identiteten och närvaron i Sverige, för att möjliggöra för muslimer att utöva sin religion och engagera sig positivt i samhällets olika insatser. Förbundet säger sig vilja vara ett naturligt stöd för den muslimska allmänhetens olika utmaningar och behov, och en samhällsnyttig aktör som utifrån en islamisk värdegrund

45 *Historia*. Islamiska Förbundet (u.å). <https://www.islamiskaforbundet.se/historia/>

arbetar för samhällets bästa⁴⁶. Kärnverksamheten är religiös enligt Asbai. Det bedrivs koranskolor men också ungdomsverksamhet, kvinnoverksamhet, utbildningsverksamhet och barnverksamhet via föreningar. En del av verksamheten går att betrakta som folkbildning och den andra delen definierar Asbai som en folkrörelse. Ibn Rushds betydelse för IFiS, men även folkbildning generellt, är stor menar Asbai.

”Det finns en anledning till varför man startade Ibn Rushd. Varje studieförbund har sina profiler och sina prioriterade områden. Det finns många muslimska föreningar som är medlemmar eller som samarbetar med studieförbund, men man kan inte säga att de studieförbunden prioriterar frågor som berör muslimer. Då ansåg man att det vore bra om man använder folkbildningsverktyget och startar ett studieförbund som är mer fokuserat på frågorna som rör muslimerna. Sedan hjälper de muslimer och föreningar att utvecklas genom folkbildning, främst i frågorna om jämställdhet och demokrati”.

Han anser vidare att Ibn Rushd och IFiS når föreningar som andra studieförbund inte når, tack vare att de talar samma språk och har kännedom om varandras kulturer. När han blickar tillbaka på den tid då IFiS var med och startade Ibn Rushd minns han den optimism som fanns kring den potential Ibn Rushd kunde sägas ha. Det var endast den ekonomiska faktorn som kunde begränsa organisationens framväxt och spridning. Idag menar Asbai att det ser annorlunda ut.

”Krafterna som inte tycker om att Ibn Rushd finns, det är den största utmaningen som på något sätt begränsar verksamheten. Det har kanske inte så mycket effekt på nationell nivå, men det kommer påverka mycket på lokal nivå. Det är den största utmaningen och hotet. Det påverkar Ibn Rushd mycket.”

Genom IFiS anordnade Ibn Rushd 199 arrangemang under år 2017, vilket innefattar 14 060 timmar med 1 263 deltagare. Det är en ökning från föregående två år då förbundet år 2015 hade 147 arrangemang med 12 126 timmar respektive år 2016 med 164 arrangemang och 11 527 deltagare i folkbildnings-

46 Om Islamiska Förbundet. Islamiska Förbundet (u.å). <https://www.islamiskaforbundet.se/omif/>

verksamhet⁴⁷. Förbundet är därmed den tredje största medlemsorganisationen hos Ibn Rushd mätt i antal redovisade studietimmar. IFiS är inte ett registrerat trossamfund och får därför inget stöd av SST. De är en medlemsorganisation till Ibn Rushd men också till Sveriges muslimska råd.

Förenade islamiska föreningar i Sverige (aktiv)

Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS) grundades år 1974 och blev den första godkända muslimska riksorganisationen i Sverige. Organisationen beskriver sig själv som ett ideellt, religiöst och demokratiskt trossamfund. FIFS är en paraplyorganisation som består av 52 föreningar som bedriver islamisk verksamhet i form av gudstjänster, själavård, undervisning och omsorg. Målet är att förbättra och underlätta för medlemsorganisationerna och deras verksamhetsmål, att främja, bevara, skydda och stärka den muslimska identiteten samt att skapa dialog och integration mellan den muslimska kulturen och levnadssättet i Sverige⁴⁸. Mohamed Temsamani, ordförande för FIFS, berättar att organisationen idag inte bedriver egen folkbildningsverksamhet utan är ett samordnings- och representationsorgan, vars syfte är att fördela statsbidraget från SST till sina medlemsorganisationer. Att FIFS inte bedriver någon egen folkbildningsverksamhet anser Temsamani till största del beror på bristande resurser.

Den religiösa orienteringen inom FIFS tycks vara komplex. Det var från början ett par shia-föreningar som grundade FIFS, enligt Temsamani. Idag är FIFS till stor del decentraliserad, där organisationen inte företräder någon religiös inriktning inom islam. FIFS innefattar hela spektrumet inom islam, allt från de organisationer som är mer lagda åt det salafistiska hållet till de som är mer "MB-skolade" (inspirerade av Muslimska brödraskapets ideologi). Han tillägger dock att de mer salafistiska trossamfunden som FIFS bejakar inte är våldsbejakande utan endast salafister i bemärkelsen bokstavstrogn.

I samtal med representanter från FIFS beskriver de organisationen som en viktig aktör för dess lokala föreningar och organisationer, genom att i samarbete med Ibn Rushd erbjuda utbildning om föreningsteknik och utveckla en demokratisk och jämställd föreningsuppbyggnad. FIFS erbjuder kurser i bland annat kassörsutbildning, ordförandebildning och sekreterarutbild-

47 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015–2016*. Ibn Rushd. <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>

48 *Om FIFS*. Förenade Islamiska Föreningar i Sverige (u.å). <https://fifs.se/om-fifs/>

ning, berättar representanterna. FIFS erbjuder även utbildning för imamer som söker vigselrätt. De hjälper nyetablerade föreningar med praktiska delar som att skriva stadgar, hur de ska skriva protokoll och så vidare. Fredagsbönen är en vanligt förekommande verksamhet hos FIFS föreningar, men sedan skiljer sig verksamheten mycket utifrån föreningarnas ekonomiska förutsättningar. Det finns, enligt representanterna, verksamheter som satsar på ungdomar och de som satsar på kvinnor eller andra grupper genom seminarier och föreläsningar. Det kan också handla om samhällliga ämnen eller hur man jobbar för att motverka exempelvis rökning. Flera församlingar har även arrangerat seminarier eller studiecirkelar som fokuserar på svenska språket för nyanlända. Relationen till Ibn Rushd handlar väldigt lite om den ekonomiska delen, menar representanterna.

”Det handlar om att vi tillsammans kan hjälpa muslimer att utveckla sig, att integrera sig. Vi har tillsammans kontakt med föreningar inne i Ibn Rushd. [...]. Vi är ett trossamfund, vi har den religiösa delen där vi samarbetar med våra föreningar. Ibn Rushd har något helt annat, det är ett studieförbund. De ska stödja med kultur, demokrati, jämställdhet [...] så vi har olika roller. Vi tillsammans arbetar för att hjälpa muslimer i första hand, att integrera och utveckla sig gällande demokrati och jämställdhet. Hjälpen vi erbjuder till våra lokala föreningar uppmuntrar deltagarna att bli aktiva. Det blir lättare för dem att komma in i samhället genom studiecirkelar, seminarier och så vidare. Vi behövs, och Ibn Rushd behövs. Det kanske har blivit lättare för muslimska föreningar att kunna engagera sig när man har ett muslimskt studieförbund, eftersom man förstår varandra bättre.”

Det finns en gemensam uppfattning att Ibn Rushd är stränga gällande redovisning och rapportering av studiecirkelar och verksamheter. Det gör att FIFS måste vara tydliga och klargöra till sina lokala föreningar vilka kriterier de måste förhålla sig till. Representanterna är eniga med ordförande Temsamani, att det inte finns någon religiös orientering hos FIFS. Det finns ett brett spektrum av teologiska inriktningar där FIFS har rollen som paraplyorganisation. Representanterna menar att ordförande eller styrelse skulle begränsa medlemmarna och alla dess olika teologiska tolkningar om de hade placerat sig själva inom islam.

FIFS anordnade 355 arrangemang under år 2017, vilket innefattar 18 952 timmar med 2 566 deltagare. De två föregående åren hade förbundet 295 ar-

rangemang med 20 742 timmar respektive 291 arrangemang och 18 348 deltagare i folkbildningsverksamhet⁴⁹. Förbundet är därmed den näst största medlemsorganisationen hos Ibn Rushd mätt i antal rapporterade timmar. FIFS är ett registrerat trossamfund och får därmed stöd av Myndigheten för stöd till trossamfund (SST).

Islamic Relief (aktiv)

Islamic Relief (IR) i Sverige grundades 1992 som en del av Islamic Relief Worldwide. De bedriver biståndsarbete genom insatser i akuta situationer till följd av krig, konflikter och naturkatastrofer. Organisationen bedriver även fadderprogram som erbjuder utbildning och hälsoinsatser. I Sverige bedriver den verksamhet för asylsökande och nyanlända, i form av exempelvis samhällsinformation och akuta insatser för människor i kris. Organisationen består av fyra medlemsorganisationer: Sveriges unga muslimer (SUM), Islamiska förbundet i Sverige (IFiS), Förenade islamiska församlingar i Sverige (FIFS) och Eritreanska kulturforum. Syftet med Islamic Reliefs verksamhet är att verka för en rättvis och hållbar global utveckling grundad på islams budskap om respekt för människovärdet, fattigdomsbekämpning och lindring av alla människors lidande⁵⁰.

Islamic Relief har varit medlemsorganisation hos Ibn Rushd sedan bildandet av studieförbundet. Länken till folkbildningsverksamhet framstår dock inte som helt tydlig. Lamia Elamri, ordförande för Islamic relief, bekräftar också att samarbetet med Ibn Rushd inte är särskilt omfattande trots att det finns flera beröringspunkter i verksamheten. Förutom internationellt biståndsarbete har Islamic Relief en del folkbildningsverksamhet i Sverige, med projekt som fokuserar på frågor rörande nyanlända i form av språkcaféer och mötesplatser genom bland annat projektet *Goda grannar*. Islamic Relief har, enligt Elamri, vuxit mycket under de senaste två åren. Mohamed Ibrahim, generalsekreterare för Islamic Relief, hoppas att man i framtiden kan bredda den nationella verksamheten till fler kommuner och inkludera fler föreningar. Visionen är att bli en av de största aktörerna inom folkbildning, genom att erbjuda studiecirklar och kurser.

49 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015–2016*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>

50 *Våra Stadgar*. Islamic Relief Sverige. (2018). <https://islamic-relief.se/om-oss/var-organisation/stadgar/>

Elamri menar att religionens plats i organisationen uttrycks genom dess styrdokument, att verksamheten utgår från muslimska värderingar. Det kan underlätta när de som arbetar på fältet vill komma in i vissa sammanhang och länder, speciellt i arbete kring utvecklingsfrågor. Den muslimska profilen som Islamic Relief har kan tänkas underlätta i muslimska sammanhang i frågor om exempelvis kvinnors rättigheter, menar Elamri, då de förstår att organisationen inte vill beröva dem deras identitet eller religion.

Islamic Relief anordnade inte någon folkbildningsverksamhet under 2017 respektive 2016. Under 2015 hade de fyra arrangemang, som inkluderade 400 timmar bestående av 15 deltagare⁵¹ i folkbildningsverksamhet. Organisationen är därmed den minsta medlemsorganisationen hos Ibn Rushd mätt i antal statsberättigade timmar i folkbildningsverksamhet under 2015, och har inte haft någon folkbildningsverksamhet hos Ibn Rushd de två senaste åren. Islamic Relief är inte ett registrerat trossamfund och får därmed inte stöd av SST. Organisationen finansieras till stor del av insamling från fysiska eller juridiska personer⁵² men också av biståndsmyndigheter såsom SIDA⁵³.

Islamiska Shiasamfunden i Sverige (aktiv)

Islamiska Shiasamfunden (ISS) är ett ideellt, religiöst och demokratiskt trossamfund som grundades 1991. ISS skickade in en ansökan till Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) 1994 som avslogs. I februari 2003 lämnade ISS in en ny ansökan som beviljades. Samfundet består av cirka 60 medlemsföreningar och är formad som ett rikstäckande paraplyorganisation för shiamuslimska församlingar i Sverige. Enligt ISS hemsida är visionen att driva ett centralt kansli för information och samordning av verksamheter mellan församlingar, men även företräda Sveriges shiamuslimska föreningar i kontakt med svenska myndigheter och institutioner. I den sistnämnda inkluderas att agera officiell talesman i kontakt med den svenska regeringen. Utöver detta säger sig ISS företräda Sveriges shiamuslimer i diverse sammanhang rörande muslimska intressen, men också bistå med stöd och råd till sina medlemsförsamlingar. ISS är även en aktör som ger möjlighet för både muslimer

51 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

52 *Insamlingspolicy*. Islamic Relief Sverige (u.å.). <https://islamic-relief.se/om-oss/var-organisation/insamlingspolicy/>

53 *Stöd från SIDA för insatser i Gaza*. Islamic Relief Sverige (2010). <https://islamic-relief.se/stod-fran-sida-for-insatser-i-gaza/>

i Sverige och det svenska folket att lära sig mer om varandras kulturhistoria och samhällsvärderingar. ISS erbjuder även vigselrätt och andlig vård.

Enligt Ibn Rushds förbundsrektor Omar Mustafa har relationen svajat under de tio år Islamiska Shiasamfunden samarbetat med Ibn Rushd, men att kontakten idag är god med stärkt samarbete. I samtal med en representant från ISS beskrivs relationen till Ibn Rushd dock fortfarande som skör och ger anledning till missnöje. De hävdar att inte ha blivit inbjudna till Ibn Rushds årsmöten vilket gör att de inte känner sig ha inflytande. Kan det grunda sig i att ISS är shiaorienterad? Ja, menar representanten som jämför shia- och sunniinriktningarna med två politiska motpoler snarare än en pågående konflikt. Det har under en längre tid funnits en diskussion inom ISS om att lämna Ibn Rushd, säger representanten, då samfundet inte funnit något utbyte av att vara medlemsorganisation hos Ibn Rushd. Hen menar att det finns en rädsla hos Ibn Rushd att ISS ska lämna dem, då de under tio år har kunnat skylta med att ha dem som medlemsorganisation och därigenom hävda att man samarbetar också med shiamuslimer. Representanten menar att det är ensidigt, då ISS hittills inte tycker sig ha haft något utbyte av samarbetet med Ibn Rushd.

Islamiska Shiasamfunden hade tankar om utträde redan år 2017, enligt dess representant. Vederbörande menar vidare att det skapade en rädsla hos Ibn Rushd att förlora sin enda shiabaserade medlemsorganisation. Efter löften om att Ibn Rushd skulle se till att förbättra relationen med ISS lades beslutet om utträde på is.

Under våren 2019 träffades studieförbundets rektor och ordförande för Islamiska Shiasamfunden i syfte att utvärdera och förbättra relationen mellan organisationerna. ISS hållning är dock tills vidare restriktiv, enligt representanten, som understryker vikten av att samfundet måste få den plats och det utrymme som de borde haft från början i styrelsen hos Ibn Rushd. Hen menar att det finns en vilja att satsa på studiecirklar om integration, jämställdhet och mångfald hos ISS med hjälp av Ibn Rushd, men att kapaciteten att ordna teologiskt färgade cirklar inte finns, eftersom de olika teologiska inriktningarna skiljer sig så pass mycket. Samfundsföreträdaren påstår att Ibn Rushd byggts på sunnitisk grund där de centrala personerna i studieförbundet är sunnimuslimer. Övriga medlemsorganisationer står också på sunnitisk grund, anser representanten. Spänningarna mellan shia och sunni består främst av politiska snarare än teologiska skiljepunkter. Det är därför svårt att samarbeta med varandra, menar representanten. Hen illustrerar detta som

om ISS skulle samarbeta med Sveriges Unga Muslimer (SUM) är som att försöka få Vänsterpartiet att samarbeta med Sverigedemokraterna politiskt. Då representanten menar att SUM inte är öppna för shiamuslimer i sin styrelse har shiitiska ungdomar inom ISS istället nyligen grundat en rikstäckande organisation vid namn "Sveriges unga shiamuslimer". Denna organisation har som syfte att bli en motsvarighet till SUM, där samhällsorienterade ämnen dominerar snarare än de teologiska frågorna. Hen argumenterar för vikten av en ungdomsverksamhet som bidrar till kunskap om det svenska samhället mer än ett identitetsskapande som ringar in ett "vi och dom". Motståndet ligger hos både ungdomar och det svenska samhället. Båda parter måste jobba för att komma fram till en produktiv lösning. Idag har studieförbundet och ISS skrivit ett tvåårsavtal. Representanten hoppas att samarbetet nu ska fungera bättre.

Islamiska Shiasamfundet anordnade 46 arrangemang under år 2017, vilket innefattar 2 586 timmar bestående av 446 deltagare. De två föregående åren hade förbundet 19 arrangemang med 1 414 timmar och 200 deltagare, respektive 14 arrangemang med 793 timmar och 133 deltagare i folkbildningsverksamhet⁵⁴. ISS är ett registrerat trossamfund och får därmed stöd av SST.

Sveriges Unga Muslimer (aktiv)

Sveriges Unga Muslimer (SUM) är en organisation som samlar lokalföreningar i hela landet, vilka drivs av och för muslimska ungdomar. Den grundades 1991 under namnet Sveriges muslimska ungdomsförbund och samlar numera ungefär 35 lokalföreningar. Rashid Musa, ordförande för SUM, beskriver målgruppen som samhällsintresserade ungdomar som till större delen identifierar sig som kulturella muslimer snarare än religiösa. Den gemensamma nämnaren är den muslimska identiteten. De teologiska diskussionerna som tar plats handlar mer om att som ung muslim navigera i ett sekulariserat samhälle än om kurser och cirklar i en viss teologisk inriktning. Ryggraden, de som bär upp organisationen, är främst unga muslimska tjejer i storstäder som brinner för olika samhällsfrågor. SUM bidrar till ett mer demokratiskt samhälle genom att hjälpa muslimska ungdomar att kanalisera sin energi på rätt sätt, argumenterar Musa.

54 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015-2016*. Ibn Rushd. <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>

”Främst är det att många unga killar som riskerar att hamn på glid, hittar SUM och de känner att de lämnar ett liv av kriminalitet och sådana saker. De väljer att inte gå den vägen, utan en mer hälsosam väg för sig själv och samhället. För unga tjejer så handlar det mest om empowerment, igenkänningsfaktor och att kunna hitta andra tjejer som stärker varandra i vardagen. De orkar gå tillbaka till skolan, arbetet och känna sig stärkta trots kommentarer om deras slöja och allt.”

Musa ser nya utmaningar för organisationen som växer i takt med att samhällsklimatet förändras. För några år sedan var bilden av SUM ljusare, de arrangerade kollon och konferenser som drog till sig många deltagare. När verksamheten nu blir ifrågasatt och misstänkliggjord på ett annat sätt än tidigare, har det lett till att både verksamheten och medlemsunderlaget förändrats. Musa menar att det beror på den alltmer normaliserade rasism som fått fotfäste inom partier, forskningsinstitut och andra institutioner. Vissa uttalanden (om muslimer) som skulle ha väckt uppmärksamhet för 15 år sedan går att säga idag utan att väcka någon större uppmärksamhet, menar han, då den muslimska målgruppen inte har lika många allierade i samhället.

I samarbete med SUM anordnade Ibn Rushd 61 arrangemang under år 2017, vilket innefattar 2 495 timmar med 461 deltagare. Verksamheten har ökat sedan de två föregående åren, då organisationen anordnat 28 arrangemang med 618 timmar och 26 deltagare, respektive nio arrangemang med 454 timmar och 75 deltagare i folkbildningsverksamhet⁵⁵. Under år 2017 är SUM därmed den minsta medlemsorganisation som samarbetat kring folkbildningsverksamhet inom Ibn Rushd. Organisationen är inte ett registrerat trossamfund, och får därmed inte stöd av SST. SUM får däremot statsbidrag av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)⁵⁶. SUMs rätt till statligt bidrag från MUCF är dock under förnyad juridisk prövning sedan MUCF avslagit ansökan med motiveringen att SUMs verksamhet inte respekterar demokratins idéer⁵⁷.

55 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015–2016*. Ibn Rushd. <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>

56 *Vi har fått bidrag*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (u.å.). <https://www.mucf.se/vi-har-fatt-bidrag?org=sveriges+unga+muslimer&projekt=&bidragsnamn=&bidragstyp=All&ort=&beviljatar=All>

57 *Bakgrund till beslut om statsbidrag gällande Sveriges unga muslimer*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (u.å.). <https://www.mucf.se/bakgrund-till-beslut-om-statsbidrag-gallande-sveriges-unga-muslimer>

Eritreanska kulturforum (aktiv)

Eritreanska kulturforum (EKF) är en förening med cirka 600 registrerade medlemmar. En av dess talespersoner menar att föreningen anordnar både kurser och aktiviteter med fokus på kultur och att stärka den individuella identiteten genom folkbildning. EKFs största aktivitet är ett återkommande tematiskt sommarläger som arrangeras i en vecka, där familjer med barn i alla åldrar deltar i olika aktiviteter. Sommarlägret fokuserar på kompetensutveckling och lyfter olika samhällsproblem genom seminarier och kurser. Utöver detta bedriver EKF temadagar, skidresor och cykelresor för ungdomar och familjer.

EKF har haft samarbete med Ibn Rushd sedan studieförbundet var en del av Sensus. EKF såg medlemskapet hos Ibn Rushd som ett bra utbyte som båda parter kunde dra nytta av, då de båda har liknande aktiviteter riktade till familjer och ungdomar. Ibn Rushd hade projekt som var aktuella för EKFs verksamhet, såsom utbildning för lågutbildade kvinnor, exempelvis datakurser.

EKF ser sig själv som en familjeorganisation som bedriver allt från förskoleverksamhet till föreläsningar för vuxna. Verksamheten bygger till stor del på det behov som finns hos målgruppen, exempelvis inför val av skola, temadagar med diskussioner om det politiska läget. Ett ombud för EKF menar att folkbildning spelar en viktig roll då den är tillgänglig för alla medborgare och belyser vikten av att det ska finnas olika vägar till information och utbildning som passar alla. Kunskap ska inte endast tvingas mottas bakom en skolbänk, menar hen.

Under år 2017 anordnade Ibn Rushd inga arrangemang i samarbete med EKF. Den folkbildande verksamheten har varit näst intill obefintlig även de senaste två åren. Organisationen anordnade ett arrangemang år 2015 med 72 timmar och 8 deltagare, respektive 2 arrangemang år 2016 med 48 timmar och 10 deltagare i folkbildningsverksamhet⁵⁸. EKF har enligt Ibn Rushds årsberättelse varit den minsta medlemsorganisationen under 2015 respektive 2016 mätt i antal timmar. EKF är inte ett registrerat trossamfund och får därmed inte stöd av SST.

Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige (aktiv)

Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige (IKUS) grundades 1979 och registrerades som en ideell förening år 1984 under namnet Islamiska centeru-

58 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015-2016*. Ibn Rushd. <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>

nionen i Sverige. Den bildades av fem församlingar varav några var utbrytargrupper ur Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS) och några var fristående föreningar⁵⁹. 1987 blev IKUS statsbidragsberättigad och sedan 2002 är samfundet ett registrerat trossamfund och får därmed stöd av SST. Det utgör en paraplyorganisation som företräder sunniislam och organiserar endast sunnitiska föreningar. De har cirka 10 000 medlemmar i Sverige i cirka fjorton lokala moskéer under ledning av ett trettiotal utbildade kvinnliga och manliga imamer. Det övergripande målet för IKUS är att fostra och undervisa muslimska barn och ungdomar i Sverige i enlighet med islam, men också att framtida generationer i Sverige ska ha möjlighet att bevara sin muslimska identitet. Detta görs genom utbildning inom det ordinarie svenska skolsystemet parallellt med traditionell undervisning i form av islamisk skolundervisning i internatform. Utöver detta arrangerar moskéerna religiös, social och kulturell verksamhet i form av fredagsbön, andlig vård och undervisning⁶⁰.

Organisationen grundades i Botkyrka av turkiska migranter och präglas fortfarande av en turkisk kultur och tradition under ledning av turkiskt skolade imamer. I samtal med en talesperson från IKUS finns en tydlig uppfattning om organisationens religiösa orientering. IKUS är en traditionell sunniskolad organisation som godkänner de fyra lagskolorna inom sunni. I likhet med de flesta turkar identifierar organisationen sig som hanafi, menar representanten. Den representerar en mer "sufivariant" som kan tolkas som en "mjukare" och andligare tolkning av islam. Man försöker undvika den politiska diskussionen kring Turkiet i IKUS verksamheter och arrangemang. Organisationen präglas mer av den kulturella delen än den religiösa, anser representanten.

Representanten menar att IKUS inte får ekonomiska medel från Ibn Rushd utan att det är deras församlingar som "rapporterar" direkt till studieförbundet. Vederbörande ser ingen ekonomisk vinning med medlemskapet i Ibn Rushd utan medlemskapet grundar sig på ett beslut som den förre ordförande var delaktig i samt att ett flertal föreningar hos IKUS är medlemmar i Ibn Rushd. Trots erbjudanden från Ibn Rushd så sitter inte IKUS i dess styrelse med hänvisning till bristande tid.

59 *Islamiska Kulturcenterunionen*. Nationalencyklopedin AB (u.å.). <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/islamiska-kulturcenterunionen>

60 *Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige*. Myndigheten för stöd till trossamfund (u.å.). https://www.myndighetensst.se/download/18.3d3be87146f5c25c4530954/1404386912691/Andra_tryckningen_samfundsbroschyr_inlaga_version12+febr+34.pdf

Genom Ibn Rushd anordnade IKUS 880 arrangemang under år 2017, vilket innefattar 82 888 timmar med 7 601 deltagare. De två föregående åren anordnade samfundet 539 arrangemang med 48 194 timmar och 3 607 deltagare, respektive 667 arrangemang med 667 timmar och 4 214 deltagare⁶¹. IKUS är därmed den största aktiva medlemsorganisationen hos Ibn Rushd mätt i antal timmar under 2017, 2016 och 2015.

Sveriges Muslimska Förbund (aktiv)

Sveriges Muslimska Förbund (SMF) grundades 1981 som ett religiöst samfund. De har för närvarande 43 församlingar och cirka 53 800 medlemmar. SMF är ett registrerat trossamfund och får därmed stöd av SST. I deras församlingar finns cirka 50 imamer och SMF strävar efter att ha minst en välutbildad imam med fast anställning hos varje medlemsförening⁶². Enligt Omar Mustafa, förbundsrektor för Ibn Rushd, ansökte Sveriges Muslimska Förbund om utträde år 2017 och är numera en samverkanspart.

Enligt SMFs hemsida bedriver medlemsmoskéerna till samfundet en bred barn- och ungdomsverksamhet med över 4 000 unga deltagare som studerar Koranen och diverse språk i de lokala moskéerna. SMF anordnar även kurser, familjehelger, seminariedagar och konferensdagar samt uppsökande och stödjande verksamhet i lokala moskéer och föreningar. Även andlig sjukvård och vigselrätt erbjuds av samfundet. Genom ett brett samarbete med andra islamiska grupper menar SMF att samfundet fått ökad kunskap om betydelsen av integration. SMF har som ändamål att engagera muslimer politiskt och har bland annat varit med och bildat PIS (Politisk islamisk samling). En pågående satsning är nya fritidsgårdar i anslutning till moskéer i syfte att nå låg-, mellan- och högstadieelever med muslimsk bakgrund⁶³.

I sin roll som muslimskt samfund påtalar SMF att dess huvuduppgifter är att hjälpa nyanlända med information om de verksamheter som moskéer driver och hjälpa dem med föreningsbildande, men också att företräda medlemsmoskéer utåt och driva centrala fritidsgårdar för unga muslimer i Sverige. SMF driver även folkbildning i form av islamstudier och koranstudier i samarbete med Ibn Rushd⁶⁴.

61 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015–2016*. Ibn Rushd. <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>

62 *Målsättning*. Sveriges Muslimska Förbund (u.å.). <https://www.smf-islam.se/malsattning/>

63 *Historia*. Sveriges Muslimska Förbund (u.å.) <https://www.smf-islam.se/historia/>

64 *Vision*. Sveriges Muslimska Förbund (u.å.). <https://www.smf-islam.se/vision/>

Sveriges muslimska förbund anordnade 216 arrangemang under 2017 med 1446 deltagare. De föregående två åren anordnade förbundet 188 respektive 165 arrangemang. Organisationen är därmed den fjärde största medlemsorganisationen hos Ibn Rushd mätt i antal timmar folkbildningsverksamhet under 2017.⁶⁵

Sveriges muslimska scouter (inaktiv)

Sveriges Muslimska Scouter (SMS) rapporterade år 2015 12 arrangemang med 1560 timmar och år 2016 rapporterades det 5 arrangemang med 618 timmar. Det senaste året har föreningen inte bedrivit någon folkbildningsverksamhet tillsammans med Ibn Rushd. Enligt Omar Mustafa, förbundsrektor för Ibn Rushd, är organisationen för tillfället (2019) inaktiv. De har även begärt utträde på grund av inaktivitet.

Koranläsarnas förbund (inaktiv)

År 2015 och 2016 anordnade Koranläsarnas Förbund (KF) 48 arrangemang med 1991 timmar, respektive 54 arrangemang med 2 460 timmar i folkbildningsverksamhet. Under år 2017 anordnade förbundet 37 arrangemang med 1560 timmar. Enligt Omar Mustafa, förbundsrektor för Ibn Rushd, är organisationen för tillfället (2019) inaktiv.

3.5 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Ibn Rushd är ett studieförbund med en ambition att nå alla grupper av medborgare med primärt fokus på den muslimska. Det är dock tydligt att en stor majoritet av medlemsorganisationerna hör hemma i en specifik sunnitisk miljö. Islamiska Shiasamfunden har uttalat sig om en ojämn maktfördelning bland Ibn Rushds medlemsorganisationer, vilket har skapat svårigheter för ISS att få tillträde och inflytande i vissa rum. Då Ibn Rushd säger sig beakta och tillgodose alla muslimer, oavsett inriktning, blir detta problematiskt. Även om det inte uttryckligen finns någon ambition att fästa avseende vid deltagarnas religiösa tillhörighet är det ingen tvekan om att Ibn Rushd bildades på samma sunnitiska grund som alljämt utgör dess teologiska plattform. Bildarna hade den tillhörigheten liksom flertalet centrala aktörer har idag. Möjligheten för Ibn Rushd att leva upp till sitt anspråk att representera och

⁶⁵ *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

mobilisera hela det muslimska civilsamhället i Sverige kommer därigenom att vara begränsad. Det torde gälla både troende muslimer med icke-sunnitisk inriktning och de sekulära muslimer som önskar fjärma sig från islam. Mot detta talar emellertid att en övervägande majoritet av de medlemsorganisationer vi samtalat med talar om en kollektiv identitet som muslimska medborgare besitter, oavsett religiös eller kulturell inriktning. Man talar samma språk och delar samma kulturella bakgrund. Kanske särskilt i en alltmer hotfull situation uttrycker medlemskapet en identitetspolitisk samhörighet: solidaritet blir ett viktigare argument för att fortsätta vara medlem i Ibn Rushd än omedelbar nytta och utbyte.

Frapperande är också den blandade likgiltighet och oklarhet inför sitt medlemskap i Ibn Rushd som flera företrädare från medlemsorganisationerna uttrycker. Medlemskapet sägs mer grunda sig i personliga eller organisatoriska relationer mellan individer och föreningar som varit framträdande i det muslimska civilsamhället, vilket möjligen kan ha att göra med att flera av dessa grundades av IFiS. Men på våra frågor om vad Ibn Rushd spelar för roll är svaren från medlemsorganisationerna många gånger famlande. Ibn Rushd framställs mer som någon de, eller i många fall deras lokala organisationer, snarare ”rapporterar till” än ”samarbetar med”. Relationen mellan de lokala organisationerna och Ibn Rushd har beskrivits av representanter från medlemsföreningar som värdefull, medan själva medlemsföreningen inte ofta tillskrivs någon nämnvärd roll i folkbildningsverksamheten.

I den mediala kritik som Ibn Rushd fått utstå har även medlemsorganisationerna fått mycket kritik. Detta tycks dock inte stå i proportion till organisationernas arrangerade folkbildningsverksamhet. Sveriges Unga Muslimer (SUM), som inte sällan nämns i samband med Ibn Rushd, har de senaste åren en näst intill obefintlig inrapporterad folkbildningsverksamhet med 2 495 timmar. Islamiska Kulturcenterunionen (IKUS), som inte är lika frekvent nämnda i samband med Ibn Rushd i den massmediala kritiken, har dock 82 888 timmar folkbildningsverksamhet i samverkan med Ibn Rushd.

Både Ranstorp och Fazlhashemi har betonat salafismens frammarsch i Sverige, vilket i sin organiserade form målas upp som en konkurrent till andra muslimska organisationer såsom Ibn Rushd. Även studieförbundets lokala personal har återgett tillfällen när de aktivt valde att neka föreningar med föreläsare som har rötter i den salafistiska miljön. Företrädare för FIFS förklarade också den heterogena profileringen på föreningar och påpekade att det finns föreningar med beröringspunkter i salafism i den bokstavstol-

kande, om än inte i den våldsbejakande, bemärkelsen. Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer verkar med andra ord i miljöer där de globala konfliktdimensionerna mellan islams olika teologiska och politiska inriktningar är högst närvarande. Detta skapar unika kontaktytor och förutsättningar för Ibn Rushd att utföra ett både viktigt och strategiskt svårt arbete att i konkurrens med totalitära åskådningar försvara demokratin mot dess fiender.

Avsnittet som redovisar Ibn Rushds finansiering visar också på hur ekonomiskt sårbart Ibn Rushd fortfarande är. Det gäller inte minst på lokal och regional nivå där opinionsbildningen redan på kort sikt kan ge kännbara effekter. Vi kan konstatera att studieförbundet i mycket stor utsträckning är beroende av offentliga medel från staten, landstingen/regionerna och kommunerna. Även om inte de ekonomiska aspekterna av förbundet ingår i vårt uppdrag, kan vi ändå beklaga att varken Ibn Rushd eller Folkbildningsrådet samlar in och redovisar den typen av uppgifter som behövs för bedömning av produktivitet och effektivitet. Huruvida den från Ibn Rushd ofta påtalade resursbristen är reell har vi därför svårt att bedöma. I nästa avsnitt ska vi se till vilka verksamheter de påstådda knappa medlen används.

4 Ibn Rushds verksamheter

Ibn Rushd säger sig ha främst tre uppdrag som studieförbund;

1. *Stärka och utveckla demokratin inom den muslimska folkrörelsen* och bidra till att fullborda den svenska demokratin genom delaktighet, organisering och påverkan.
2. Med folkbildning som verktyg *göra det möjligt för människor att enskilt och i grupp utvecklas*, stärkas i sin identitet och engagera sig i samhällsutvecklingen.
3. *Skapa större förståelse, respekt och tolerans* människor emellan genom kultur- och kunskapsinsatser.⁶⁶

Enligt Ibn Rushds årsberättelse 2017 är andelen unga, utlandsfödda och korttidsutbildade deltagare större än hos något annat studieförbund. Studieförbundet beskrivs som unikt då ingen annan svensk organisation sägs samla så många muslimska trosinriktningar som Ibn Rushd gör.

Av alla arrangemang genomförs 54 procent i samarbete med lokala samarbetspartners, 42 procent tillsammans med medlemsorganisationerna och Ibn Rushd ensamma för 5 procent.⁶⁷ Vad är det då för slags sammankomster som finansieras med folkbildningsanslaget? Till att börja med utgör två tredjedelar studiecirklar. Närmare bestämt ordnar man 4 300 cirklar med 8 454 personer under 288 672 timmar. En fjärdedel är kulturprogram som består av 1 726 arrangemang. En tiondel utgörs av annan folkbildningsverksamhet med 745 olika arrangemang under 33 757 timmar med 3 326 deltagare.

Ser vi sedan till vilka som deltar förefaller till att börja med könsfördelningen totalt sett jämn med 53 procent män och 47 procent kvinnor. Men ser vi närmare framgår att könsfördelningen varierar kraftigt i olika ämnen. Till

66 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

67 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

exempel är kvinnorna överrepresenterade i konsthantverk med 75 procent och i formgivning med 97 procent. Däremot utgör männen 64 procent inom religion och 65 procent inom området livsåskådning. 52 procent är mellan åldrarna 25–65 år.⁶⁸ Deltagare i åldrarna 13–24 år utgör 35 procent. Endast 0,3 procent av deltagarna är över 65 år.

4.1 VERKSAMHETERNAS INRIKTNING

4.1.1 Verksamhetsområden

Ibn Rushd delar in sitt arbete i fyra verksamhetsområden. När det gäller antal arrangemang är fördelningen: livsåskådning (37 procent), demokrati (13 procent), kultur (39 procent) och människa/natur (11 procent).⁶⁹ Sammantaget är kultur och livsåskådning de verksamhetsområden med störst omfattning mätt i antal folkbildningsarrangemang (Tabell 3).

Kultur

Inom det största området kultur sägs verksamheten syfta till att ge deltagarna verktyg för att uttrycka olika budskap och identitetstillhörighet, till exempel genom film eller konst.⁷¹ Verksamheten fokuserar på allt från poesicirklar, kalligrafi, dans och konserter till det arabiska språket. Studieförbundet har även startat den Arabiska bokmässan som har genomförts tre gånger i Malmö av distrikt Södra. Totalt genomfördes 3165 arrangemang år 2017, vilket inkluderade 159 244 timmar. *Arabiska språket* hade den största andelen med 92 893 timmar i folkbildningsverksamhet.⁷²

Livsaskådning

Det näst största området är livsåskådning. Där är syftet att öka kunskapen och insikten om islam, stärka den svensk-muslimska identiteten samt skapa interreligiösa möten och utbilda bland andra imamer.⁷³ Inom verksamhets-

68 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

69 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

70 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

71 *Verksamhetsområden*. Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/verksamhetsomraden/>

72 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

73 *Verksamhetsområden*. Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/verksamhetsomraden/>

TABELL 3.**Folkbildningsverksamhet per verksamhetsområde 2017.⁶⁹**

	ARRANGEMANG	TIMMAR
Demokrati	1 028	32 001
Integration och utanförskap	253	10 393
Internationellt arbete	38	1 901
Islamofobi och rasism	36	1 338
Jämställdhet	88	1 882
Ledarskapsutveckling	109	3 567
Mot våldsbejakande extremism	11	208
Mänskliga rättigheter och antirasism	2	-
Nyanlända	33	1 030
Organisering	96	2 099
Påverkansarbete och opinionsbildning	60	604
Samhällskunskap	302	8 979
Kultur	3 165	159 244
Arabiska	1 468	92 893
Film och teater	98	4 511
Filmkultur	1	64
Konst	12	649
Konst och musik	241	7 452
Litteratur	585	24 057
Matlagningskultur	61	3 056
Muslimska högtider och firanden	263	1 626
Ramadan- och Eidsatsning	3	-
Svenska	173	9 498
Övriga språk	260	15 438
Livsåskådning	2 989	118 880
Folkbildning om islam	2 457	98 303
Interreligiösa möten	168	10 926
Stärka den svenskmuslimska identiteten	349	9 336
Utbildningar av imamer och folkbildare om islam	15	315
Människa/natur	863	50 885
Digial tillgänglighet	244	19 361
Ekologisk produktion	2	66
Ett värdigt åldrande	2	160
Folkhälsa	228	7 183
Funktionsvariation och tillgänglighet	3	160
Landsbygd och jordbrukssatsning	1	60
Miljö	43	1 586
Naturvetenskap	338	22 309
Validering	2	*
Övrigt	9	177

området rymms allt från de Muslimska familjedagarna, imamkonferenser och vigselrättsutbildning till verksamhet med fokus på den svensk-muslimska identiteten. Det arrangeras även aktiviteter som belyser muslimska högtider som Ramadan och Eid. I studiecirkelarna inom livsåskådning finns studie-material som Lär dig läsa arabiska, Islamisk finansiering samt *Muhammad-guiden*. År 2017 ordnades totalt 2 989 arrangemang under rubriken livsåskådning, med 118 880 timmar. Den verksamhet som omfattar flest timmar i folkbildningsområdet livsåskådning är *folkbildning om islam*.⁷⁴

Demokrati

Ett avsevärt mindre område är demokrati som gäller rättigheter, antirasism, opinionsbildning och organisering, vilka är nyckelord för dessa verksamheter.⁷⁵ Några ämnen som är viktiga är rasism, islamofobi och våldsbejakande extremism. Det arrangeras studieresor och seminarier om mänskliga rättigheter och folkmord, men även utbildningar i till exempel föreningsteknik, organisering, och föreningsekonomi. Totalt genomfördes 1 028 arrangemang inom verksamhetsområdet år 2017 med 32 001 timmar. *Integration och utanförskap* är områdets största verksamhet med 10 393 timmar, tillsammans med *samhällskunskap* som bestod av 8 979 timmar i folkbildningsverksamhet.⁷⁶

Människa/natur

Inom det minsta området människa/natur berörs frågor kring nykterhet, miljö, tillgänglighet och folkhälsa.⁷⁷ Det genomförs verksamhet för asylsökande med allt från studiecirkel i svenska språket till samhällsorientering. Det är även stort fokus på hälsa och digital tillgänglighet. Totalt genomfördes 863 arrangemang under rubriken människa/natur år 2017, som inkluderade 50 885 timmar. *Naturvetenskap* och *digital tillgänglighet* är de verksamheter som genererade flest timmar folkbildningsverksamhet, 22 309 respektive 19 361 timmar.⁷⁸

74 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

75 *Verksamhetsområden*. Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/verksamhetsomraden/>

76 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

77 *Verksamhetsområden*. Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/verksamhetsomraden/>

78 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

4.1.2 Folkbildningsverksamhet per ämne

En annan redovisningsgrund som också förekommer är folkbildningsverksamhet per ämne (utifrån Folkbildningsrådets ämnesindelning). Vad beträffar antalet deltagare framträder tre i särklass stora ämnesområden: religion med 40 466 deltagare, främmande språk med 12 499 deltagare samt historia och arkeologi med 10 265 deltagare. Ett arrangemang kan vara kopplat till flera olika ämnen i tabellerna och cirkeldiagrammet på nästa uppslag (Tabell 4).

Tabell 4 på nästa uppslag.

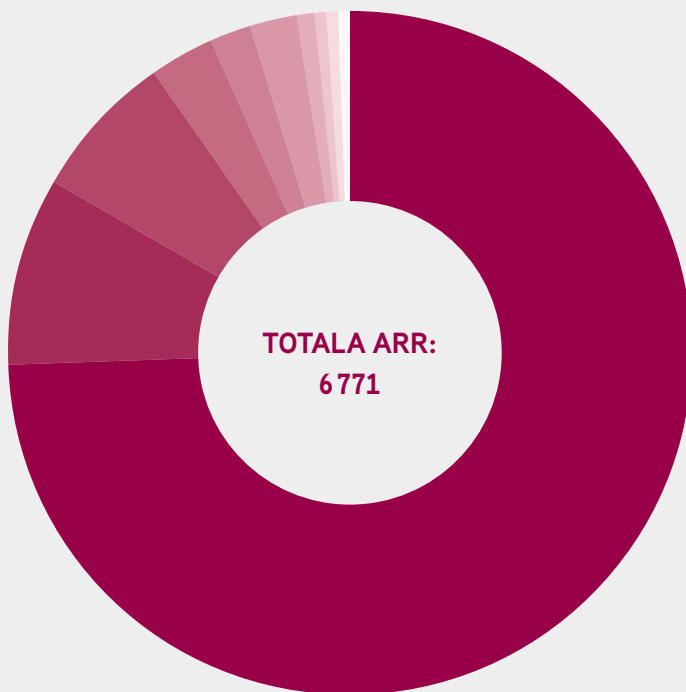
TABELL 4.**Årsberättelse 2017: Folkbildningsverksamhet per ämne.⁷⁹**

	ARR	TIM	DELT	VARAV KVINNOR
Allmän utbildning	74	2 386	1 804	1 000
Humaniora, språk och konst	5 140	243 769	84 994	35 439
Hälso- och sjukvård samt social omsorg	185	4 835	3 934	1 960
Lant- och skogsbruk samt djurskötsel	1	60	6	1
Naturvetenskap, matematik och data	492	39 092	4 534	1 463
Pedagogik och ledarutbildning	123	2 525	2 346	1 199
Samhälls- och beteendevetenskap, juridik, handel och administration	610	23 148	11 842	5 024
Teknik	17	760	197	103
Tjänster	121	5 503	1 401	563
Övriga ämnen	8	531	213	38
Totalt:	6 771	322 609	111 271	46 790

Fördjupning: Humaniora, språk och konst

	ARR	TIM	DELT	VARAV KVINNOR
Bild- och formkonst	51	323	1 249	680
Formgivning	6	224	93	90
Främmande språk	1 709	112 373	12 499	5 830
Historia och arkeologi	559	30 828	10 265	5 186
Konsthanverk	68	1 905	1 400	1 042
Livsåskådning, filosofi och logik	395	13 350	9 026	3 228
Medieproduktion (grafisk formgivning)	18	903	263	131
Musik, dans och dramat	152	5 919	7 603	3 576
Religion	2 019	71 399	40 466	14 709
Svenska och litteraturkunskap (även hem- språk)	163	6 545	2 130	967
Totalt:	5 140	243 769	84 994	35 439

79 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf t

■ Humaniora, språk och konst	5 140	75%
■ Samhälls- & beteendevet m.m.	610	9%
■ Naturvet, matematik och data	492	7%
■ Hälso- & sjukvård, social omsorg	185	3%
■ Pedagogik och ledarutbildning	123	2%
■ Tjänster	121	2%
■ Allmän utbildning	74	1%
■ Teknik	17	<1%
■ Övriga ämnen	8	<1%
■ Lant- och skogsbruk, djurskötsel	1	<1%

4.1.3 Volymutveckling inom Ibn Rushd och andra studieförbund

I verksamhetsberättelser från 2013–2014 var kategorin *tro* (numera *livsåskådning*) den mest omfattade verksamheten med totalt 63 procent. Inom kategorin *tro* var *folkbildning om islam* det största ämnet som stod för totalt 87 procent av de totala timmarna. Under år 2015 och 2016 omfattade kategorin *tro* 47 respektive 37 procent i antal timmar folkbildningsverksamhet. År 2017 var *livsåskådning* (dåvarande *tro*) det näst största verksamhetsområdet i antal timmar med 37 procent.

I verksamhetsberättelser från 2013–2014 omfattade kategori *kultur* endast 7 procent av den totala folkbildningsverksamheten. År 2015 och 2016 ökade kultur till 11 procent respektive 14 procent av de totala timmarna. År 2017 var *kultur* den största procentuella folkbildningsverksamheten med 39 procent.

Siffrorna visar på en kraftig minskning av verksamheter som anordnats under *tro/livsåskådning* och en motsvarande kraftig ökning av verksamhet under *kultur*. Ökningen kan delvis bero på att den tidigare kategorin *språk*, där arabiska språket omfattade stor andel timmar, nu kategoriseras som *kultur*.

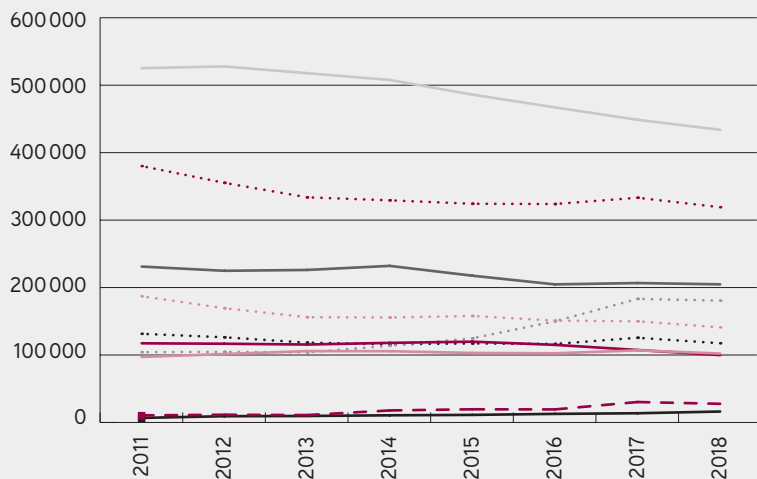
Volymutveckling deltagare

Nedan presenteras statistik ur en databas från Folkbildningsrådet.⁸⁰ Då studietimmar och kulturprogram endast finns i gruppstatistik, visar dessa figurer endast antal deltagare och inte unika deltagare (Figur 1–3). Figurerna visar att deltagare i studiecirkel inom Ibn Rushd vuxit från 10 221 till 28 200 deltagare på sju år. Deltagare i annan folkbildningsverksamhet har vuxit från 7 021 till 9 565 deltagare. Deltagare i kulturprogram har minskat från 145 637 till 137 121 deltagare.

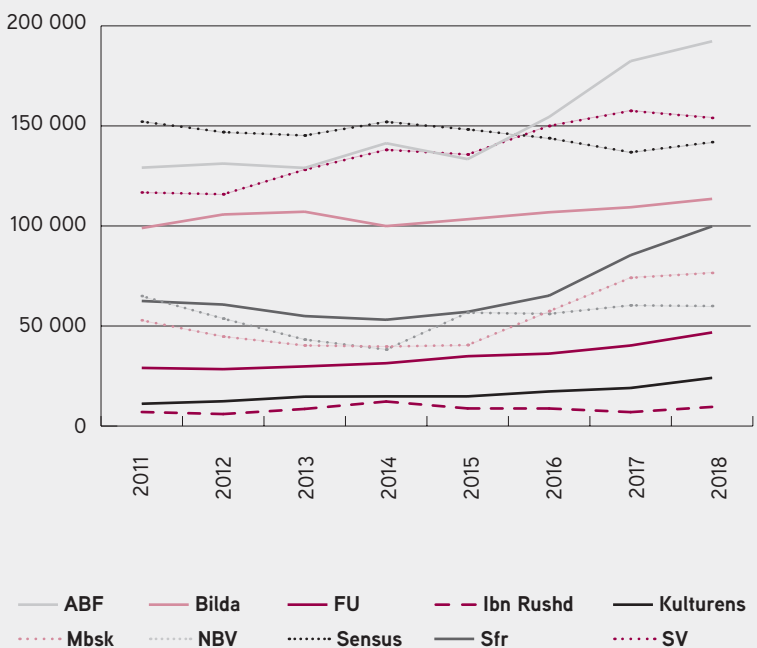
I jämförelse med de andra studieförbundens verksamhetsutveckling har Ibn Rushds antal cirkeldeltagare ökat liksom NBVs, medan de andra förbunden minskat eller legat kvar på samma antal.

⁸⁰ Enligt Folkbildningsrådets hemsida innebär begreppet *studiecirkel* en mindre grupp människor som organiserat bedriver studier för att gemensamt söka kunskap utifrån deras intressen och behov. Deltagarna i studiecirkeln bör ha inflytande över innehållet och upplägget, där samtal och diskussion står i centrum. *Kulturprogram* är istället arrangemang med syfte att bidra till kulturupplevelser i form av exempelvis föreläsningar, dans, litteratur eller konst. Programmet ska vara format att bidra till upplevelse, delaktighet och eftertanke. *Annan folkbildningsverksamhet* definieras enligt Folkbildningsrådet som folkbildande verksamhet i friare och flexiblare form, i syfte att ge studieförbunden möjlighet att forma och utveckla nyskapande folkbildningsverksamhet. Det är dock ett krav att verksamheten ska uppfylla samma kvalitetskrav som studiecirkel och kulturverksamheter.

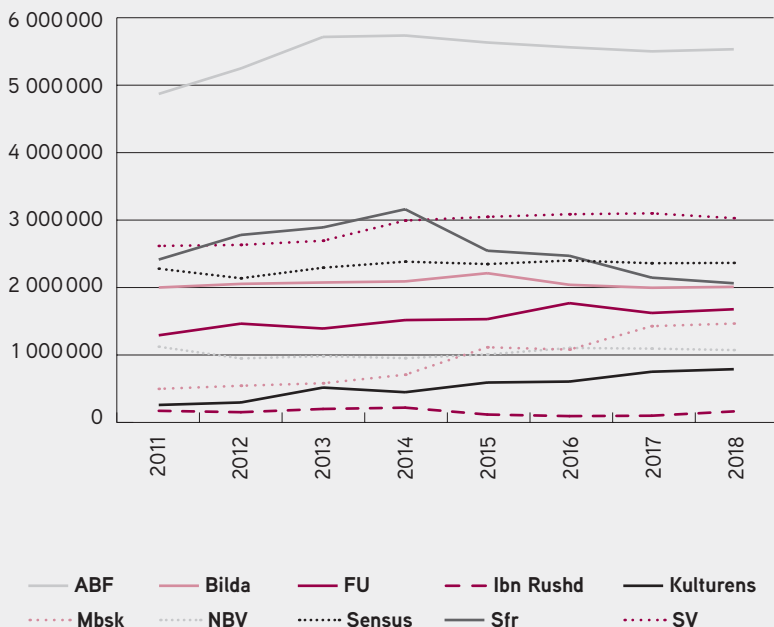
FIGUR 1.
Cirkeldeltagare.

FIGUR 2.
Deltagare, annan folkbildningsverksamhet.

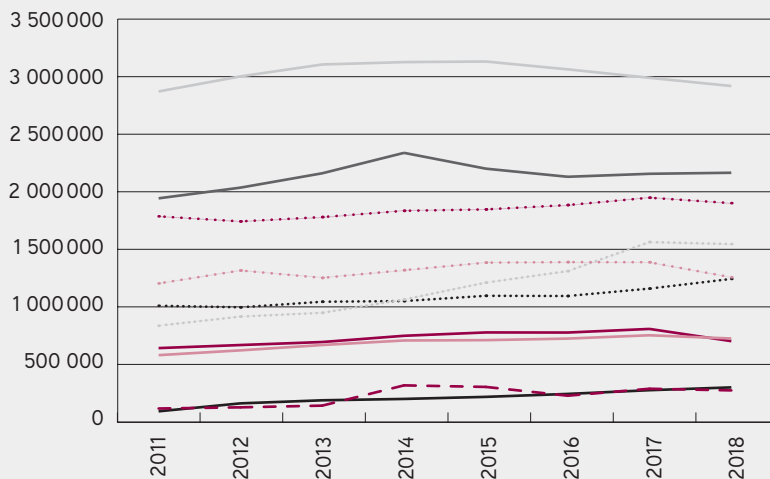
FIGUR 3.
Deltagare, kursprogram.

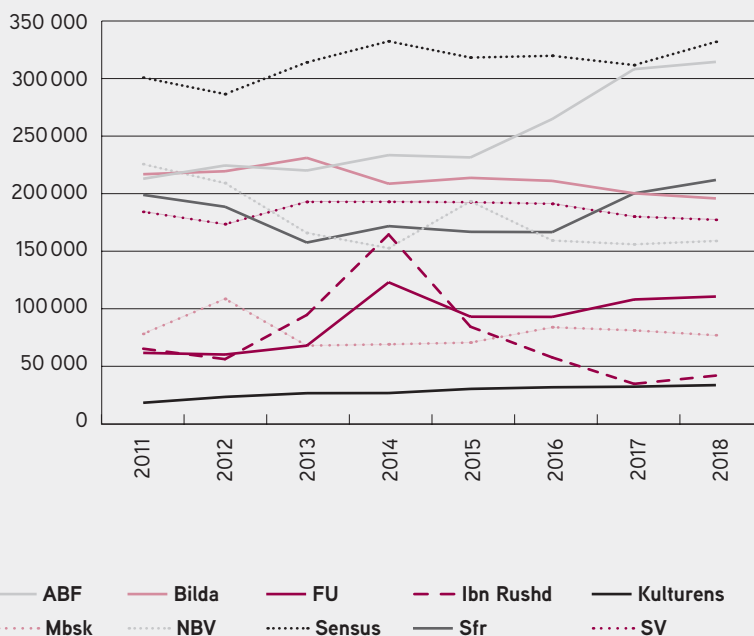
Volymutveckling i timmar: studiecirkel, annan folkbildningsverksamhet och kulturprogram

Figurerna nedan visar att antalet timmar inom studiecirkel hos Ibn Rushd vuxit från 116 921 till 274 375 timmar på sju år (Figur 4–6). Andelen annan folkbildningsverksamhet har minskat från 64 294 till 40 943 timmar. Antal kulturprogram har minskat från 3 156 till 2 317.

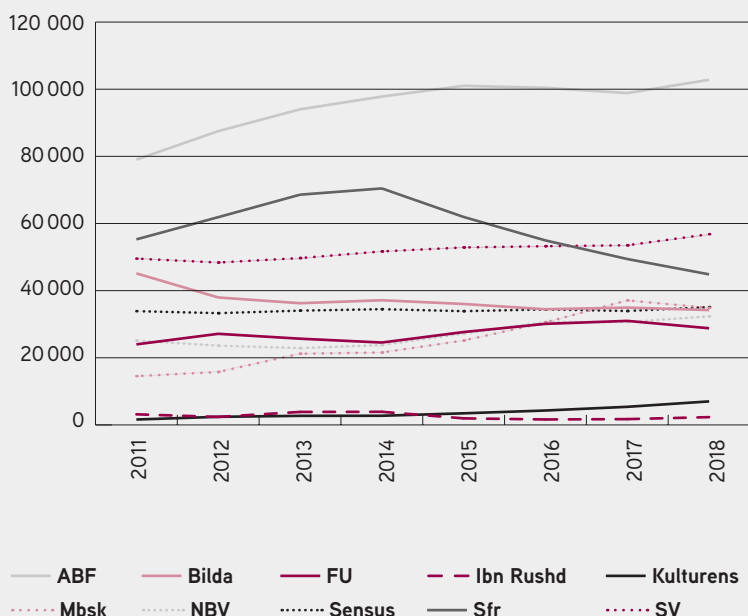
FIGUR 4.
Cirkeltimmar.

FIGUR 5.
Timmar, annan folkbildningsverksamhet.

FIGUR 6.
Antal kulturprogram.

4.1.4 Kvalitetsgranskning av verksamheter

Kvalitetsgranskningen är ett centralt ansvarsområde inom studieförbundet. Enligt Dzenana Vitkovic, kvalitetschef på Ibn Rushd, har kategoriseringen av verksamheten varit en lång process som hon säger sig ha följt från start. När Ibn Rushd blev självständigt började verksamhetsplaner byggas upp som sedan utvecklats utifrån behov och samhällsklimat. Det har även utformats nya styrdokument i de delar av verksamheten som uppfattats som otydliga utifrån Folkbildningsrådets villkor och kriterier för alla studieförbund, menar hon. Ett exempel är en checklista för inbjudna föreläsare. Bakgrunden är den upprepade kritiken mot Ibn Rushd att studieförbundet ska ha bjudit in föreläsare som tidigare uttalat sig hatiskt eller diskriminerande. Förbundsrektorn betonar vidare att de inte vill vara ett studieförbund som legitimerar odemokratiska åsikter.

Kvalitetschefen Vitkovic påpekar att Ibn Rushd är en relativt ung organisation som utvecklas när problem som dessa dyker upp. Dessutom görs ris-

kanalyser flera gånger per år, både internt och hos medlemsorganisationerna. Det sker i olika led; inom ledningsgruppen, deltagarna och föreningarna. Ibn Rushd har ungefär 250 lokala föreningar inklusive medlemsorganisationer. Majoriteten av föreningarna är inte bundna till de åtta aktiva medlemsorganisationerna utan är självständiga, enligt Vitkovic. Trots studieförbundets decentraliserade organisatoriska uppbyggnad, framhäver Vitkovic ändå, i linje med Folkbildningsrådets statsbidragsvillkor, att Ibn Rushds förbundsstyrelse tillsammans med förbundskansliet ansvarar för all verksamhet oavsett var i landet den genomförs.

”Vi är huvudanordnare av all folkbildande verksamhet som vi har tillsammans med dem, vi bär därmed hela huvudansvaret. Anordnarskapet får vi aldrig lämna till någon annan. Oavsett om vi arrangerar verksamhet tillsammans med andra, eller om evenemanget genomförs endast av oss själva [...]. Vi vet varför vi måste vara extra hårda. Vi har ögonen på oss och vi har inte så stora resurser. Om vi gör fel någonstans så kan det kosta oss ett helt distrikt eller en hel organisation [...].”

Vitkovic förklarar hur Ibn Rushd arbetar för att säkerställa verksamhetens kvalitet.

”Förutom våra skriftliga rapporteringsriktlinjer arbetar vi utifrån vår verksamhetscykel som beskriver och omfattar kvalitetsarbetet i tolv steg. Verksamhetscykeln synliggör systematiken i kvalitetsarbetet och omfattar processerna för planering, genomförande, utvärdering och lärande, det vill säga slutsatser och åtgärder. Kvalitetssäkringen görs kontinuerligt i tolv steg, från cirkelledarnivå till kansliledningsnivå. Stegen i verksamhetscykeln börjar redan i planerings- och cirkelledarutbildningsstadiet och fortsätter efter att verksamheten slutrapporterats. Varje steg i verksamhetscykeln har processer och verktyg kopplat till sig beroende på den anställdes ansvarsområde. Det kräver stort ansvarstagande och noggrannhet eftersom varje steg är kopplat till olika personer inom organisationen med olika ansvarsområden. Dessa kvalitetssäkringar kan upplevas av andra organisationer som extra hårda regler. Vi är medvetna om detta, men kommer fortsätta ha dessa regler då den folkbildande verksamhet som vi genomför finansieras av skattebetalare och detta ska vi fortsätta värna om.”

De mål som Ibn Rushds verksamhet strävar efter beslutas gemensamt av medlemsorganisationerna, de anställda och styrelsen. Utifrån statens fyra syften för folkbildning skapas därefter en verksamhetsplan som formar vad verksamheten ska prioritera. Vitkovic lyfter även problematiken gällande Ibn Rushds begränsade resurser, där hon har uppfattningen att Ibn Rushd är underbemannad i jämförelse med andra studieförbund.

”Det är inte lätt att hitta rätt personal och om man hittar så kanske de går vidare när det erbjuds någonting bättre, precis som medlemsorganisationer. Vi hjälper till att organisera dem, skapa en förening och hjälper till med utbildning. Sen när de känner sig trygga så lämnar de och går till ett annat studieförbund på grund av att andra studieförbund kan erbjuda mer ekonomiska och personella resurser än vi.”

4.2 LOKALA VERKSAMHETER

Detta avsnitt syftar till att låta anställda inom distrikten ge sin bild av den verksamhet som faktiskt bedrivs, men också den organisationskultur och de utmaningar som finns inom de olika distrikten inom Ibn Rushd.

Ibn Rushd och dess sex olika distrikt

Stockholmsdistriktet bildades tillsammans med Ibn Rushd 2001, men med åren har antalet distrikt ökat. I dag består Ibn Rushd av sex distrikt; Gotland/Stockholm/Uppsala, Mitt, Norra, Södra, Västra och Östra. De utgör självständiga juridiska personer och är till stor del självständiga från varandra i sin verksamhet. Genom besök hos de olika distrikten, och efter att ha tagit del av deras verksamhetsberättelser, presenteras här verksamhet, utmaningar och visioner i fem av distrikten. Distrikt Mitt är inte inkluderat då detta distrikt för tillfället är under förändring och omstrukturering. Våra besök har bestått av gruppsamtal med personal i distrikten. Medarbetarna har fått ge sin syn på verksamheten och vilka svårigheter och utmaningar de upplever.

Distrikt Norra

Ytmässigt är Norra det största distriktet bestående av Gävleborgs, Jämtlands, Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län.⁸¹ Distriktets folkbildningsverksamhet omfattade totalt totalt 32 575 timmar år 2017 med 2 194 uni-

81 *Distrikt Norra*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-norra/>

ka deltagare. Under hösten 2017 arrangerades *Mångfaldsdagen* av Sundsvalls kommun i samarbete med bland annat Ibn Rushd. Över 500 deltagare deltog under de 12 föreläsningar och kulturprogram som arrangerades. Andra exempel på arrangemang var *Prova-på-dag* i Gävle med HLR-utbildning samt ett *Palestinskt läger* där ungdomar fick testa olika aktiviteter såsom dans, dabki, vokalmusik och paddling.⁸²

I samtal med medarbetarna på Distrikt Norra beskrivs verksamheten som relativt gräsrotsstyrd. Kansliet i Stockholm kan exempelvis arbeta fram en plan om satsningar under kategorin ”demokrati” men det är distriktets egen styrelse som sedan beslutar på vilket sätt man ska arbeta med de olika satsningarna. Bland de cirka 30 föreningar som samarbetar med Ibn Rushd i Norra är det stor skillnad mellan föreningarnas profiler. Där ryms såväl dansföreningar som kristna och muslimska föreningar. Verksamheten består av bland annat internetbaserade utbildningar och teater liksom matlagingskurser, bokläsning, körkortsteori och tatueringsskurser. En stor del av verksamheten äger rum i samarbete med andra föreningar.

En representant från Distrikt Norra anser att den muslimska profilen som Ibn Rushd förmedlar inte ska kopplas ihop med trosfrågor. Det viktiga sägs vara att man ska känna sig trygg i sin muslimska identitet. Det tycks samtidigt finnas en gemensam uppfattning om att man känner sig motarbetad, både politiskt och religiöst.

”Jag som kvinna går runt med byxa och skjorta. De muslimer som är riktigt troende, de tycker inte jag är en riktig muslimsk kvinna. Vi kan inte göra 100 procent nöjda, vi kan aldrig göra SD nöjda även om vi dansar nakna hela natten. Vi är fortfarande invandrare. Vad vi vill åstadkomma och förmedla är viktigt. Vi följer Folkbildningsrådets riktlinjer, vår vision, lagar och regler. Det är från båda sidorna man hamnar i dilemma, från högerextrema och från extrema muslimer.”

Det finns även verksamhet och ämnen man önskar att man kunde anordna såsom föreläsningar om Daesh (ISIS).

”Jag vill gärna ha mer föreläsning om Daesh, alltså ISIS. Att det inte har med islam att göra. Men om vi skulle göra det skulle vi kopplas till ISIS, så

82 Årsberättelse 2017. Distrikt Norra; Ibn Rushd (opublicerat material)

vi kan inte. Det är synd, jag tror det skulle behövas. Det blir politiskt, det blir felformulerat och samhället attackerar då.”

Distrikt Västra

Distrikt Västra består av Västra Götalands län, Hallands län samt Värmlands län, med distriktskansliet i Göteborg. Sedan våren 2018 har de även ett kontor i Karlstad.⁸³ Distriktet arrangerade folkbildningsverksamhet som omfattade 66 777 timmar år 2017 med 20 201 deltagare (ej unika deltagare). Den verksamhet som bedrivits under 2017 har bland annat fokuserat på arabiska språket, där kurser såsom *Grundläggande Islamisk bildning*, *Logiskt tänkande bakom koranens verser* samt *Teorier om kunskap och tro* har arrangerats. Vidare har distriktet anordnat asylverksamhet såsom *Svenska för nyanlända. Ta plats med kunskap* är ett nytt arrangemang som syftar till att ge nyanlända verktyg att hantera och förstå det juridiska systemet, skolsystemet och normerna i Sverige. Ett annat arrangemang är *Bokcirklar med högläsning* med målgruppen äldre bosatta på ålderdomshem inom Västra Götalandsregionen. Bokcirklarnas samtal är tänkta att bland annat röra invandring, humanitet och kulturkrockar.⁸⁴

Personalen i Distrikt Västra berättar om ett stort samarbetsintresse hos föreningar, ofta större än vad distriktet mäktar med. En del av de föreningar som söker sig till distriktet kan ha svårt med svenskan, vilket gör att arbetet och utvecklingen för föreningen kan ta lång tid och kräva betydande arbete av de anställda i Ibn Rushd. En representant menar att det är personalens varierande språkliga kunskaper som möjliggör för Ibn Rushd att hjälpa dessa föreningar att etablera sig. Folkbildning i sig är dock inget nytt för denna målgrupp, menar de.

”De förstår nyttan [av folkbildning] direkt. Folkbildning är egentligen inget nytt för den här målgruppen. Att sitta i en grupp och studera någonting, det är en tradition som många har med sig från sina hemländer [...]. De här cirk-larna bidrar till att man håller ungdomar borta från gatan, man motverkar drogförsäljning, kvinnor kan bli aktiva, man kan ta med sig sitt barn och sitta och studera ett ämne. Det kan också vara en väg in till utbildning. Man ser nyttan på olika sätt beroende på grupp.”

83 *Distrikt Västra*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-vastra/?page=vastra>

84 Årsberättelse 2017. Distrikt Västra; Ibn Rushd (opublicerat material)

Det är främst begränsade resurser som åberopas som ett hinder för att växa, menar representanter från distriktet. De föreningar som söker sig till Distrikt Västra är främst nystartade eller nyetablerade föreningar vilket kan vara resurskrävande att jobba med. Det är också där man verkligen kan visa på att folkbildning sker på riktigt, menar de. Vi får också höra om utmaningen att behålla de föreningar som blivit etablerade när andra studieförbund med större ekonomiska resurser kan erbjuda mer.

Medarbetarna är överens om att Distrikt Västra ställer höga krav på de föreningar som söker samarbete med dem. Det finns dock inget krav på vilka verksamheter föreningarna ska bedriva så länge de följer kriterierna för folkbildningsanslaget. Även om viss verksamhet redan bedrivs i de ämnen som kan uppfattas som känsliga, menar de anställda att det är svårt att tvinga på föreningarna vilka ämnen som bör prioriteras. Samtidigt lyfter en av dem fram att hen upplever orättvis kritik.

"[...] Det är inte ofta jag får höra att andra förbund eller organisationer runt om i Sverige belyser frågor som är viktiga för mig. Islamofobi, hur ser den ut idag? Varför kan inte mina systrar som har sjal på sig få ett arbete? Varför dör många ungdomar ute i förorterna? Det är inte många som lyfter de frågorna. Så det är alltid "vad gör du för det här?", men "vad gör du för mig?" Det finns en barriär, att man bara pekar finger. Men är inte vi här tillsammans i det här samhället?"

Den teologiska inriktningen hos föreningar eller deltagare anses inte vara relevant, så länge den inte speglar föreningens uppbyggnad, struktur eller verksamhet. Att fråga deltagarna om deras tolkning av islam uppfattas inte ingå Ibn Rushds roll, oavsett om deltagarna på fritiden definierar sig som salafister eller sufister. Uppfattningen att Ibn Rushd representerar en modern tolkning av islam delas inte av representanterna i Distrikt Västra.

"Det är inte modern islam, det är snarare... De flesta är uppvuxna här i Sverige, och de flesta har muslimsk bakgrund. Vi är ju den nya generationen och därför passar Ibn Rushd oss, för att stärka den svensk-muslimska identiteten. Vi förnyar eller moderniserar inte islam. Vi har förstått islam på rätt sätt, och vi anpassar det till det svenska samhället. [...] Vi förstår svenska samhället och vi förstår islam, så vi har ju en fot i varje om man säger så. [...] Kvinnor har varit ledande. Vi har mammor som är starka kvinnor, så det är

inget främmande. Sedan kommer man hit och får höra att man är förtryckt... Vad pratar du om? Min mamma och hennes mamma har varit affärskvinnor [...]. Det är inte Sverige som har lärt våra kvinnor att vara starka, det finns i våra hemländer och traditioner också, och i vår religion [...]. Sedan finns det kulturella skillnader, livsstilen är annorlunda. Vår vision är ju inte att stärka islam, utan att stärka muslimer. Islam som religion finns under en förändring och så vidare, men det ska vara självklart att kunna vara en praktiserande muslim utan att förtryckas och så vidare. Det är det som är vår vision som Ibn Rushd, att jobba med den muslimska målgruppen.”

Varför denna annorlunda bild inte tillskrivs Ibn Rushd i mediastormen anser medarbetarna bero på den negativa synen på islam inom medierna. De menar att den kritik de möter till stor del handlar om rädsla. Det är en rädsla som bottnar i en samhällsförändring med en växande muslimsk grupp i samhället, en samhällsutveckling man anser ske för snabbt.

De argumenterar också för att det är problematiskt att definiera föreningar som ”invandrarföreningar”. De föreningarna får en särskild etikett bland studieförbunden och ses som något väldigt annorlunda jämfört med ”svenska” föreningar. Personalen hävdar att ”invandrarföreningarna” kan uppleva ett utanförskap jämfört med andra föreningar som bedriver folkbildning i samarbete med studieförbund. Distrikt Väst skapar integration, anser medarbetarna, genom att förstå målgruppens mentalitet, sätt att uttrycka sig och agerande. Det är synd att allt bra som Ibn Rushd gör inte får utrymme i media. I Distrikt Väst är islam och språk de ämnen som de anser sig arbeta minst med. Distriktet har stort fokus på kultur, musik och demokrati. De beskriver sitt studieförbund som ett arbete med livsåskådning, demokrati och kultur. Att folkbildning kring den svensk-muslimska identiteten stämplas som religiöst menar de därför är missvisande.

Distrikt Östra

Distrikt Östra består av Jönköping, Kalmar, Kronoberg och Östergötlands län. Utöver distriktskansliet i Linköping finns även lokalkontor i Jönköping, Växjö och Kalmar. Distriktet arrangerade 41465 timmar folkbildningsverksamhet under 2018 med 1964 unika deltagare.⁸⁵ Distrikt Östra är det yngsta distriktet som bildades år 2013. Sedan år 2015 har distriktet till stor del job-

85 Årsberättelse 2017. Distrikt Östra; Ibn Rushd (opublicerat material)

bat med asylverksamhet genom TIA (tidiga insatser). Den verksamhet som bedrivs är allt från *Körkortsteori*, *Utbildning om islamofobi*, *Lokalvårdsutbildning* till kurser som *Arabiska för nybörjare* och *En introduktion till det svenska valsystemet*. Det har även bedrivits projekt såsom *Framtidens yrkeskvinnor i Linköping* som delvis finansierats av Tillväxtverket med syftet att bidra till att fler utrikes födda kvinnor kommer in i arbetslivet. Enligt representanter från distriktet har de många öppna arrangemang och verksamheter i form av exempelvis studiecirklar och språkkurser. Det kan inkludera exempelvis sykurser och öppna webbföreläsningar för allmänheten. Kurserna hålls oftast på svenska. Medarbetarna berättar att samarbetsorganisationer ofta tycker att Ibn Rushd är stränga när det gäller kvalitetssäkring och slutrapportering. Det finns inte samma utrymme att göra fel som andra studieförbund har, menar en. Det har hänt att föreningar dubbelrapporterat timmar till flera studieförbund vilket har lett till uteslutning från vidare samarbete med Ibn Rushd. De har inte varit med om att föreningar visat sig stå för antidemokratiska idéer och värderingar. Personalen anser att de har koll på vilka föreningar de jobbar med.

Ansvar sträcker sig längre än den verksamhet som Ibn Rushd arrangerar tillsammans med samarbetsorganisationer, menar de anställda. Om en förening skulle bedriva verksamhet som inte överensstämmer med demokratiens idéer, hanterar distriktet det som ett granskningsärende vilket kan leda till uteslutning. Samverkansavtalet som föreningar skriver på när de inleder samarbetet täcker även deras egen verksamhet.

Distrikt Gotland, Stockholm, Uppsala

Distrikt Gotland, Stockholm, Uppsala har sitt distriktskansli i Stockholm.⁸⁶ Distriktet slutrapporterade 87 446 timmar folkbildningsverksamhet under år 2017 med 2 878 unika deltagare tillhörande Uppsala och Stockholms län. Det sker för tillfället ett uppsökande arbete i Gotlands län som påbörjades 2017. Den verksamhet som bedrivits tidigare år har bland annat inriktats på livsåskådningsarrangemang såsom *Vigsselförrättareutbildning* och de *Muslimska Familjedagarna*. Arrangemang som bedrivits inom distriktet inkluderar exempelvis *Organisering*, *Järva politikervecka* samt *Workshop* och *Panelsamtal om slöjdebatten*. Andra har handlat om *Ortens bästa poet* och en konstut-

⁸⁶ *Distrikt Gotland, Stockholm, Uppsala*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-gotland-stockholm-uppsala/?page=gsu>

ställning under namnet *Att avbilda eller avbildas?* med muslimska kvinnliga konstnärer. Övriga kulturarrangemang har inkluderat *Eid-fester*, *Arabiska språket* och *Hennamålning*. Ibn Rushd har även anordnat studiecirkel om bland annat föräldraroller, odling, folkhälsa och utbildning i Excel.

Anställda vid distrikt Gotland/Stockholm/Uppsala säger att medlemsföreningar eller samarbetsföreningar till stor del jobbar med tro och livsåskådning i sin egen verksamhet och samarbetar med Ibn Rushd i andra frågor. En av dem gav som exempel när hen valt att inte inleda ett samarbete med en förening som representerade en alltför smal religiös tolkning av islam. Personen som tog kontakt ville få bidrag i missionerande syfte (dawah):

”Vi sysslar inte med att promota islam, utan det ska vara folkbildning. Vi kan stödja dig om du till exempel har en grupp där ni tillsammans lär er om ett specifikt ämne. Det är vissa ämnen, det är inte helt fritt utan det är inom vissa kriterier. Skulle du ha en grupp och vilja ha en studiecirkel kan vi prata om det. Men just dawah-aktiviteter är ingenting som är inom vårt uppdrag.”

Under samtalet ställs även frågor om Ibn Rushds eventuella religiösa profilering. Någon anser att övergången från ett muslimskt studieförbund till ett studieförbund med muslimsk värdegrund är effekten av ett hårdare samhällsklimat. Religionsfriheten är mindre värdesatt idag där vissa religioner i någon mån är mer accepterade än andra religioner. När samhällsklimatet hela tiden förändras måste verksamhetsupplägget hänga med i den utvecklingen, menar företrädarna.

Distrikt Södra

Distrikt Södra grundades 2004 och innefattar Skåne och Blekinge län.⁸⁷ Distriktet arrangerade 50 742 timmar folkbildningsverksamhet under 2017. Enligt verksamhetsplanen 2017 har personalstyrkan vuxit med 95 procent de senaste tre åren. Olika arrangemang har genomförts, såsom *Kulturprogram om andlighet*, *Ramadantält i Malmö* och *Öppet hus i Karlskronas moské*. Verksamheten innefattar även *Föreläsningar om antirasism*, *Medborgarsamtal om jämlikhetsdata*, *Workshops för nyanlända* och andra informationsinsatser, exempelvis om bostadsmarknaden. Kulturella arrangemang såsom *Eidfestivalen* arrangerades med 10 000 besökare. Aktiviteten rymde allt från

87 Distrikt Södra. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-sodra/>

svensk och arabisk folkdans och poesi till uppträdanden av olika artister och musiker. Ett annat uppmärksammat projekt är *Arabiska bokmässan* som under fyra dagar samlade 15 internationella och svenska bokförlag i Malmö med över 3 000 titlar arabisk litteratur. Programmet rymde även konstutställningar, barnaktiviteter, dans och musik. Det har även anordnats verksamheter såsom *Stadsdelsmammor i Helsingborg*, *Cirklar om hållbarhet*, *Studiecirklar i datorkunskap på arabiska och somaliska* samt *studiecirkelverksamhet för asylsökande* i till exempel det svenska språket.⁸⁸

Anställda i Distrikt Södra förklarar att verksamheten i studieförbundet formas mycket av föreningar, samverkansorganisationer och allmänhetens behov, vilket resulterar i olika satsningar för olika distrikt. Samtliga närvarande höll med om att det är identitetsstärkandet som mest lockar föreningar till organisationen. Det sägs handla om tillhörighet, att skapa en plattform för att stärka muslimers roll i samhället. Verksamheten som bedrivs i Distrikt Södra består till större del av en öppen verksamhet för att nå ut till andra delar av befolkningen än just den egna målgruppen:

”Vi har öppnat dörrar i det här distriktet tidigare än vad de andra distrikten har hunnit göra. Det beror på organisationer, samarbeten men också personliga relationer och hur saker och ting utvecklas med tiden. Vi tittade väldigt tidigt på hur vi gör öppen verksamhet. Tidigare än de andra distrikten började vi jobba med exempelvis Eidfestivalen som ett fönster utåt där alla är bjudna, alla är välkomna att gå dit och vi vill visa vad det är.”

Det finns några målgrupper som är svårare att nå än andra, bland annat den äldre generationen samt nyanlända som kommer från länder där staten och organisationer inte varit förtroendeingivande. I frågan om den teologiska inriktningen hos Ibn Rushd menar de anställda att organisationen inte representerar en viss gren inom islam.

”Vi gör ingen skillnad mellan någon grupp, oavsett om de är shia, sunni, yazidi eller ahmadi. Vi känner till alla och vi samarbetar med dem. Om du till exempel är sunni är du välkommen, vi har inget med det att göra. Vi jobbar folkbildningsmässigt oavsett vad de har för bakgrund eller tro.”

88 Årsberättelse 2017. Distrikt Södra; Ibn Rushd (u.å.) <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/04/Årsberättelse-2017-Ibn-Rushd-studieförbund-Södra.pdf>

Vidare finns en intern diskussion kring Ibn Rushds förändring och utveckling som studieförbund från att det relativt nyligen bildades av en liten grupp nyanlända medborgare:

"[...] de som var med och grundade Ibn Rushd hade inte varit i Sverige länge när det hände, men nu har de också varit här i 15 år och internt gjort en personlig resa var och en på sitt håll. Vissa är kvar i styrelsen, andra inte. En del har fått barn och nu är det de som sitter i styrelsen. Hela den resan, vart man befinner sig i den svenska kontexten, gör att man behöver omvärdera frågor om andra grupper där Ibn Rushd först befann sig och vi måste hitta ett sätt att vara muslimer själva. Sen, när man har blivit starkare, så kan man hitta ett sätt att förhålla sig till andra grupper i samhället. Varje person gör ju denna resa internt, och varje organisation tar med sig alla dessa personers resa i det. Det kommer att hända oundvikligen, att Ibn Rushd reser i en riktning som blir mer kompatibel, eller lätthanterlig med "svenska värderingar", vad det nu är för någonting. Men det betyder inte att man kommer köpa in allt. Det var svårare att köpa allt när man precis hoppar av flyget, för man måste först skydda någonting eftersom allt plötsligt är annorlunda. När du sen kommer en bit in på vägen så ser man att det finns en massa svenska värderingar, och man kan köpa vissa delar för det är inget hot. Innan kunde jag inte det, för jag var tvungen att bara skydda mig. [...] vi kommer inte äta julskinka, men däremot så kommer jag göra något annat till bordet [...]. Vi har under årens lopp gjort ramadanbord, en fråga som inte ens existerar i en muslimsk kontext börjar plötsligt att existera i en svensk kontext för att det finns goda värderingar om ett julbord. Vi gjorde då ett ramadanbord till hemlösa. Det är goda värden som vi applicerar på vårt sätt, i vår kontext, för samma målgrupp som behöver hjälpen. Men vi sätter inte julskinkan på bordet, för det är ramadan. Så vi bjuder på falafel eller någon liknande."

När en representant från Distrikt Södra förklarar vad en deltagare får ut av Ibn Rushds verksamhet är delaktighet centralt. Ett utbyte och möte med andra människor, ett lärande och en utveckling. Det påpekas att man ser att deltagarna, men även föreningarna, växer och utvecklas. Behovet av Ibn Rushd är stort, menar medarbetaren. Nyanlända ges som exempel, där språkmässiga hinder kan minskas genom Ibn Rushd-personalens språkkompetens. Det som bekymrar personalen mest tycks vara fördomar och vad medier skriver idag.

”En förhoppning jag har är att vi är kända för det vi faktiskt jobbar med. Att vår verksamhet syns och hörs och att det är det som man fokuserar på i media. Vi måste också bli bättre på att synas mer med vår verksamhet och visa på det vi gör. Men också att de ska ställa rätt frågor. Det känns som att de flesta inte vet vad vi egentligen jobbar med, utan det är fokus på fel frågor.”

4.3 NATIONELLA VERKSAMHETER

Detta avsnitt syftar till att belysa ett antal verksamheter som arrangeras av Ibn Rushd på nationell nivå. Urvalet baseras på ett övervägande om vilka arrangemang som prioriteras centralt av studieförbundet, både marknadsföringsmässigt och sett till andel deltagare. Vi har haft möjlighet att själva närvara på några av dem. Utöver stora nationella arrangemang som samlar många deltagare är studieförbundet även utgivare av tidskriften Kupolen, som ges ut fyra gånger om året. Olika teman för tidskriften är bland annat stora muslimska högtider som Ramadan, belysandet av arbetet för jämställdhet och kultur.⁸⁹

Muslimska familjedagarna

De Muslimska familjedagarna var länge en central verksamhet för Ibn Rushd. De arrangerades tillsammans med medlemsorganisationerna Sveriges Unga Muslimer (SUM) och Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS). Från början var det, enligt Ibn Rushds förbundsrektor Omar Mustafa, SUM som anordnade ”SUM-konferensen” i början av 1990-talet. IFiS har samtidigt haft en årlig konferens sedan början av 1980-talet enligt Mustafa. Man beslutade sedan att tillsammans arrangera ett gemensamt årligt event. Ibn Rushd beskriver Muslimska familjedagarna som en viktig sammankomst för muslimer i hela Norden, där tusentals besökare möts i familjeaktiviteter, underhållning, seminarier och föreläsningar.⁹⁰ Under de senaste åren tog Ibn Rushd ansvaret för bland annat ekonomi och personalfrågor.⁹¹ I samtal med förbundsledningen och personal inom distrikten märks också en stolthet för evenemanget, då det lockade så pass många deltagare, mycket tack vare utbudet av dess kulturella innehåll, politiska debatter och

⁸⁹ *Kupolen*. Ibn Rushd u.å. <https://www.ibnrushd.se/tidskriften-kupolen/>

⁹⁰ *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.p

⁹¹ *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015-2016*. Ibn Rushd. <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>

föreläsningar. Programmen har varit på många språk för att locka en bredare och mer heterogen målgrupp. Många har uttryckt hur betydelsefulla familjedagarna har varit för olika generationer, främst familjer med muslimsk bakgrund.

När Zana Muhammad, ordförande för Ibn Rushd, meddelar att de Muslimska familjedagarna 2019 ställs in sägs den främsta anledningen vara finansiell. Dagarna har även varit organisatoriskt påfrestande för personalen som uppfattar sig vara underbemannade. Dessutom har deltagarna endast representerat SUMs målgrupp under de senare åren fastän det är Ibn Rushd som satt agendan. Visionen var att nå ut till en bred målgrupp vilket Muhammad menar är näst intill omöjligt att uppnå i praktiken. Verksamheten har dessutom mottagit återkommande kritik i olika medieplattformar, främst gällande inbjudna kontroversiella föreläsare. När denna aspekt lyfts menar Muhammad att det är en resursfråga.

”För mig är det väldigt viktigt att när en organisation eller förening gör ett misstag så ska den inte vara förknippad med sitt misstag för resten av sitt liv. Man måste kunna förlåta, se om man gjort det bättre nu och lärt sig en läxa [...]. Hur länge får man stå till svars, eller bli förknippad med misstaget hela sitt liv? Vi har gjort misstag, det är ingenting att förneka. Vi har jobbat med dessa misstag för att säkerställa att det inte händer igen.”

Samma slags resonemang om bristande resurser anför också förbundsrektor Omar Mustafa som orsak till att ställa in de Muslimska familjedagarna. Han menar också att det härrör från kritiken av arrangemanget. Det har varit en intern debatt om gränsdragning kring inbjudna föreläsare, där personalen säger sig ha blivit allt mer försiktig. Den interna kritiken inom den muslimska gruppen är snarare den motsatta, där man istället kritiserar Ibn Rushd för att vara feget då det finns andra organisationer i civilsamhället som tillåts genomföra liknande arrangemang. Mustafa menar att studieförbundet uppfattat att det finns för stora risker att hamna i gråzonerna kring gränsdragning, framför allt gällande utländska gäster. Studieförbundet har därför ändrat sina rutiner kring vilka föreläsare och gäster som bjuds in.

Arabiska bokmässan

Arabiska bokmässan är ett årligt återkommande kulturarrangemang som startade år 2017 i Malmö. Initiativet kom från en grupp nyanlända som var

engagerade i frågor rörande kultur och litteratur.⁹² Arrangemanget syftar till att vara en plattform för att uppmuntra den arabisktalande delen av Sveriges befolkning att läsa och ta del av samhällets kulturarv. Ibn Rushd vill att Arabiska bokmässan ska fungera som en bro mellan svensk och arabisk kultur, genom att stärka en ömsesidig förståelse och därigenom bidra till en positiv samhällsutveckling.⁹³

Mässprogrammet har innehållit bland annat poesiuppläsning, högläsning för barn, författarsamtal och dockteater.⁹⁴ Seminarier som arrangerats har främst inriktats på migration och identitetsskapande. Under 2017 uppskattade Ibn Rushd antal deltagare till cirka 7500 och 2018 besöktes bokmässan av cirka 3000 deltagare.⁹⁵ Idag stöds Arabiska bokmässan av Region Skåne, Malmö stad och Kulturrådet. Den drivs tillsammans med Skånska akademien och i samarbete med biblioteken i Malmö.⁹⁶

Besök hos Ibn Rushds verksamheter och arrangemang

Under studiens gång besöktes olika arrangemang och verksamheter där Ibn Rushd antingen var huvudaktör eller medarrangör, i syfte att närmare studera verksamhetens innehåll och form på plats.

BANATI: Jämställdhetskonferens

I samband med att de Muslimska familjedagarna ställdes in anordnade Ibn Rushd ett nytt arrangemang som planeras bli årligt återkommande. BANATI arrangeras som ett tematiskt jämställdhetsforum i Stockholm. I år var fokus på skärningspunkterna mellan jämställdhetsarbete och antirasism. Programmet bestod av flera föreläsningar och workshops. Ambitionen är att ha ett nytt tema varje år kopplat till jämställdhet. På grund av sjukdom ställdes två presentationer in där Mattias Gardell och Melody Farshin skulle samtala om antirasism respektive organisering.

Samtalen som ägde rum rörde intersektionella perspektiv, konst och rasism kopplat till muslimska kvinnor i en svensk kontext. Denise Beniwa

92 *Första arabiska bokmässan i Skandinavien*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/forsta-arabiska-bokmassan-skandinavien/>

93 *Vår vision*. Arabiska bokmässan (u.å.). <http://arabiskabokmassan.se/var-vision/>

94 *Första arabiska bokmässan i Skandinavien*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/forsta-arabiska-bokmassan-skandinavien/>

95 *Arabiska bokmässan: Exhibition report 2017*. Arabiska bokmässan (2017). <http://arabiskabokmassan.se/wp-content/uploads/2019/02/2017.pdf>

96 Arabiska bokmässan (u.å.) <http://arabiskabokmassan.se>

Johnson, utbildare och projektledare hos Amphi Produktion, diskuterade maktstrukturer ur ett kolonialt perspektiv där hon definierade rasifiering som en social konstruktion av "ras". Hon problematiserade även hur man också "som vit är [...] rasifierad men tolkas mer som en individ än vad andra grupper gör, som får representera en hel grupp". Föreläsningen rörde också vid frågor kring intersektionalitet och hur makt fördelas utöver aspekten kön. Vidare presenterade Irene Molina, professor i kulturgeografi vid Uppsala Universitet, skärningspunkterna mellan jämställdhet och rasism. Hon belyste på vilka sätt bostadsmarknaden är segregerad och vilka effekter det kan tänkas få i samhället. Föreläsningen berörde även patriarkala strukturer, liksom problematiken att endast associera den strukturen till vissa områden i samhället. Tillsammans med publiken debatterades också hur slöjan provocerar på grund av en rädsla för att normalisera islams närvaro i offentliga rum. Därigenom uppstod också samtal om att feminismen måste verka för att frigöra alla kvinnliga kroppar, oavsett om de är påklädda eller avklädda. Dagen avslutades med en workshop med Kerstin Bergeå från Goda Grannar som betonade vikten av civilkurage, hur man kan träna upp civilkurage och vilka olika verktyg man kan använda sig av.

Aktivistguiden

Aktivistguiden är ett annat nystartat projekt av Ibn Rushd. Det syftar till att ta fram en deltagarstyrd metod för ungas demokratiska deltagande. Det finansieras av regeringens särskilda satsningar på demokratiinsatser inom folkbildningen. Projektet utgår från idén att ungdomar ska testa olika former av aktivism, som sedan ska mynna ut i ett metodmaterial i form av en handbok om aktivism.⁹⁷ Projektledare är Melody Farshin, svensk ståuppkomiker, författare och debattör.

Vid flera tillfällen bjöds personer in för att föreläsa om frågor rörande positiv aktivism. Vid informationstillfället för Aktivistguidens kick-off kom endast tre ungdomar, som fick i uppdrag att ta fram handboken om aktivism under våren 2019. Till första föreläsningen kom Rashid Musa, ordförande för SUM, för att berätta om Malcolm X. Omkring 35 personer deltog, nästan uteslutande unga kvinnor. Musa presenterade Malcolm X och på vilka sätt han har influerat kommande generationers samhällsengagemang samt vad

⁹⁷ *Unikt projekt ska säkra ungas demokratiska deltagande.* Ibn Rushd (u.å.) https://www.ibnrushd.se/unikt_projekt_ska_sakra/

vi kan dra för lärdomar utifrån hans livsverk. Han talade om hur postkoloniala strukturer upprätthålls i dagens samhälle och hur muslimska aktivister ofta blir extremiststämplade. Det räcker oftast, menade han, att man kämpar för sina rättigheter för att bli kallad aktivist. Musa använde sig av en teori om uttrycken "husblatte" och "fältblatte". Det förstnämnda gäller en person som accepterat maktstrukturer och använder den privilegierade gruppens retorik för att passa in, medan det sistnämnda utgörs av de personer som vill skapa förändring och bryta maktstrukturer. Musa uppmanade publiken att rannsaka sig själva för att se vilken av dessa kategorier man tillhör. I slutet ställde publiken frågor. Musa svarade med en dystopisk framtidsbild för den muslimska gruppen. Han belyste den särbehandling som tar form i samhället idag. Musa uppmanade publiken att förmå fler till att bli samhällsengagerade, med argumentet att så länge underklassen är nöjd så driver den inga arbetarklassfrågor. Utöver denna föreläsning har bland annat Ahmad El Far samtalat om organisering och aktivism i diaspora, Kitimbwa Sabuni om aktivism med åtgärder och Maliha Khan om föreningsteknik.

Föreläsningsserie om samtida rörelser inom islam

Ytterligare ett projekt som arrangerades under hösten 2018 var en föreläsningsserie om samtida strömningar och rörelser inom islam, där Muslimska brödrskapet, salafism och shiaislam stod i fokus. Dessa föreläsningar arrangerades i samarbete med Teologiska institutionen vid Uppsala universitet samt Myndigheten för stöd till trossamfund (SST). Enligt Mohamed Tamsamani, verksamhetsutvecklare för Ibn Rushd, grundar sig idén på ett identifierat kunskapsbehov som påkallar en folkbildande insats. De inbjudna föreläsarna var bland annat forskare från olika institutioner, personer som har en personlig insyn i rörelserna samt kritiska röster i syfte att forma en nyanserad debatt.⁹⁸

Samtal fördes med tre paneldeltagare som höll i en varsin presentation och arrangemanget avslutades i ett panelsamtal där publiken fick ställa frågor.

Andra projekt som Ibn Rushd driver, både självständigt och i samarbete med aktörer såsom Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Allmänna arvsfonden, är exempelvis *Vi ska rösta!*, *Våga vara nykter*, *Biodling* och *Eidfestival*.⁹⁹

98 *Föreläsningsserie om samtida rörelser inom islam*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/forelasningsserie-om-samtida-rorelser-inom-islam/>

99 *Våra projekt*. Ibn Rushd (u.å.) <https://www.ibnrushd.se/vara-projekt/>

4.4 ANALYSER AV DELTAGARNA¹⁰⁰

Avsnittet syftar till att kartlägga i vilken utsträckning deltagare i folkbildning anordnad av Ibn Rushd skiljer sig från deltagare inom andra studieförbund. Folkbildningen samlade omkring 2,4 miljoner deltagare under 2016. Av dessa träffades ungefär en procent inom Ibn Rushd (Tabell 5). I den följande analysen kommer varje deltagare räknas en gång, oavsett hur många gånger vederbörande har deltagit i ett studieförbunds arrangemang. Däremot kan samma person räknas flera gånger om hen deltagit i aktiviteter i olika studieförbund. Analysen bygger på data från 27 kommuner med 3,4 miljoner bosatta invånare från 15 år och uppåt. Urvalet av kommuner baseras på en kartläggning av folkbildningsverksamhet som sker vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping och gäller kommuner med minst ett NOA-område, det vill säga i Sverige klassat som "särskilt utsatta".¹⁰¹ Resultatet hade givetvis sett annorlunda ut om Sveriges samtliga 290 kommuner inkluderats, inte minst därför att Ibn Rushd är ett litet studieförbund som saknar täckning i många kommuner (Figur 7). Trots att urvalet inte omfattar samtliga kommuner kan vi ändå få unika indikationer om vilka befolkningsgrupper som Ibn Rushd når.

100 Det här avsnittet vilar på den statistiska kartläggning som utförs för utredningens räkning av Charlotta Mellander, nationalekonom vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping.

101 Samtliga av dessa 27 kommuner har minst ett så kallat NOA-område, vilket innebär ett område som polisen definierar som särskilt utsatt inom kommunens gränser. I dessa 27 kommuner har individer sedan valts ut som deltagit i någon form av folkbildning under år 2016. Dessa individer delas sedan in i två separata grupper, där en grupp utgör deltagare av folkbildning i Ibn Rushds regi och den andra gruppen är individer som deltagit i folkbildning arrangerat av något annat studieförbund. I vissa fall redovisas statistiken för varje specifikt studieförbund. De kommuner som kartläggs i följande analys är: Borlänge, Borås, Botkyrka, Eskilstuna, Göteborg, Halmstad, Haninge, Helsingborg, Huddinge, Järfälla, Jönköping, Kristianstad, Landskrona, Linköping, Malmö, Norrköping, Sollentuna, Stockholm, Sundbyberg, Södertälje, Trollhättan, Upplands-Bro, Upplands-Väsby, Uppsala, Västerås, Växjö och Örebro.

TABELL 5.

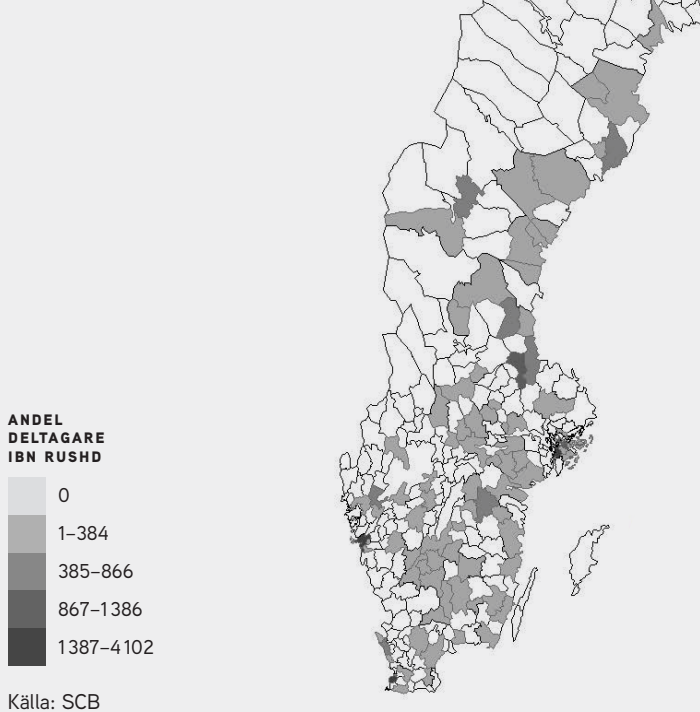
Fördelningen av deltagare mellan studieförbunden i de 27 kommunerna 2016.¹⁰²

FÖRBUND	ANTAL DELTAGARE	ANDEL AV TOTALT ANTAL DELTAGANDE (PROCENT)
ABF	605 969	25
Bilda	205 759	9
Folkuniversitetet	144 729	6
Ibn Rushd	27 803	1
Kulturens	29 123	1
Medborgarskolan	205 159	9
NBV	199 264	8
Sensus	258 345	11
Studieförbundet	271 419	11
Vuxenskolan	462 713	19

Källa: SCB

102 Kolumnen Antal deltagare visar även deltagare som varit med i flera olika arrangemang och som därmed kan räknas flera gånger. Kolumnen Genomsnittligt deltagande visar hur många gånger individer i genomsnitt deltagit i ett arrangemang för respektive studieförbund. Det är också möjligt att samma individ deltagit i arrangemang i regi av flera olika studieförbund.

FIGUR 7.
Geografisk spridning antal deltagare i Ibn Rushds verksamhet.

4.4.1 Deltagaranalys på kommunnivå

Ovan visas den geografiska spridningen av Ibn Rushds verksamheter i hela landet (Figur 7). Under år 2016 arrangerade Ibn Rushd verksamheter i 92 kommuner¹⁰³, det vill säga i en tredjedel av landets kommuner. Antalet deltagare i verksamheterna varierade från 4 till 4102 stycken. De kommuner där flest deltagare samlades var Göteborg, Malmö och Botkyrka följt av Stockholm och Sandviken. I dessa kommuner var det minst 1000 deltagare. I ytterligare sex kommuner hade Ibn Rushd över 500 deltagare; Bollnäs, Linkö-

103 I denna "kommundel" av rapporten har vi information om samtliga deltagande i landet och inte bara de kommuner som står i fokus, då vi kartlägger karakteristik hos de som deltagit.

ping, Vänersborg, Helsingborg, Östersund och Gävle. I 26 kommuner hade studieförbundet 20 deltagare eller färre. Eftersom Ibn Rushd enbart bidrar med en procent av det totala folkbildningsdeltagandet kan det antas att den geografiska spridningen av verksamheten begränsas mer än exempelvis vad som gäller verksamheten hos ABF (som har 25 procent av det totala deltagandet i Sverige).

Vem är det då som deltar i Ibn Rushds olika verksamheter i de studerade 27 kommunerna? Vad är det närmare bestämt för faktorer i kommunerna som skapar bäst förutsättningar för Ibn Rushds verksamhet? Nedan presenteras en kartläggning av individers och kommuners karakteristika där hänsyn enbart tas till om en individ deltagit eller inte deltagit, det vill säga ingen individ räknas mer än en gång oavsett hur många arrangemang personen deltagit i.

När de 27 kommunerna jämförs finner vi flera samband mellan ett ökat deltagande i Ibn Rushd och kommunernas olika sociekonomiska profiler. Ju större boendesegregationen bland utrikes födda är, ju kortare tid arbetskraften utbildats och ju större andel som är född i andra länder än EU och USA är, desto högre är deltagandet i Ibn Rushd. Något liknande samband står inte att finna mellan dessa kommunfaktorer och de andra studieförbunden.

4.4.2 Beskrivning av deltagarna i folkbildningsverksamheten

Detta avsnitt presenterar deskriptiv data om deltagarnas karaktärer i studieförbunden. I avsnittet redovisar vi hur Ibn Rushds deltagare eventuellt skiljer sig från deltagare inom andra studieförbund.¹⁰⁴

Resultatet visar att kvinnliga deltagare generellt är överrepresenterade inom folkbildning i de 27 kommunerna; genomsnittet ligger på 61 procent kvinnor. Ibn Rushd har en högre andel män jämfört med övriga studieförbund och visar, som vi såg i det föregående kapitlet, istället upp ett jämnt fördelat deltagande mellan kvinnor och män. Den genomsnittliga åldern är betydligt lägre hos Ibn Rushds deltagare än hos övriga studieförbund. Dessutom skiljer det cirka 123 000 kr i årlig disponibel inkomst mellan deltagare i Ibn Rushd och deltagare i övriga studieförbund. Med andra ord har Ibn Rushds deltagare en disponibel inkomst som är cirka 43 procent lägre än deltagare i övriga studieförbund. Denna skillnad kan delvis förklaras med att Ibn Rushds deltagare är yngre än genomsnittet, men kan även tänkas vara ett resultat av exempelvis utbildning och sysselsättning som senare kommer att presenteras. Det visar

104 I denna del bygger analysen helt på deltagandet i de 27 utvalda kommunerna.

även på en markant skillnad mellan Ibn Rushd och övriga studieförbund i andel deltagare bosatta i så kallade NOA-områden (särskilt utsatta områden).

TABELL 6.

Familjetyperna för Ibn Rushd och övriga studieförbund, anges i procent.¹⁰⁵

FAMILJEGRUPP	ANDEL IBN RUSHD	ANDEL ÖVRIGA STUDIEFÖRBUND	DIFFERENS
Singelhushåll	18	41	-23
Familj utan barn	13	28	-15
Familj med barn	52	22	30
Ensamstående med barn	17	9	8

Källa: SCB

Även denna tabell visar på skillnader mellan Ibn Rushd och övriga studieförbund (Tabell 6). Ibn Rushds deltagare är i väsentligt högre grad individer som har familj med barn eller som är ensamstående med barn, medan deltagare i övriga studieförbund i högre grad har singelhushåll eller familj utan barn. Det kan delvis tänkas förklaras av den genomsnittliga ålderskillnaden.

TABELL 7.

Utbildningsnivåer för Ibn Rushd och övriga studieförbund, anges i procent.

UTBILDNINGSGRUPP	ANDEL IBN RUSHD	ANDEL ÖVRIGA STUDIEFÖRBUND	DIFFERENS
Förgymnasial kortare än 9 år	11	6	5
Förgymnasial 9 år	23	9	14
Gymnasial utbildning 2 år	13	15	-2
Gymnasial utbildning 3 år	16	17	-1
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	14	17	-3
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre	13	30	-17
Forskarutbildning	1	2	-1
Okänd	9	4	5

Källa: SCB

¹⁰⁵ Till kategorin Familj utan barn räknas även familjer som har barn över 18 år

Tabellen visar att Ibn Rushd har en högre andel med kortare utbildning än 9 år eller motsvarande grundskola än övriga studieförbund (Tabell 7). Andelen med eftergymnasial utbildning är 13 procent av Ibn Rushds deltagare i jämförelse med övriga deltagare som ligger på 30 procent.

TABELL 8.

Förvärvsarbetargraden hos Ibn Rushd och övriga studieförbund, anges i procent. ¹⁰⁶

SYSSELSÄTTNINGSTATUS	ANDEL IBN RUSHD	ANDEL ÖVRIGA STU- DIEFÖRBUND	DIFFERENS
Förvärvsarbetar	44	55	11
Förvärvsarbetar inte	56	45	11

Källa: SCB

Deltagarna hos Ibn Rushd har en väsentligt högre grad studerande på gymnasieskolenivå, grundskolenivå, Komvux och SFI (Tabell 8). Deltagare i övriga studieförbund har en mindre andel som befinner sig i utbildning. Skillnaden mellan studerande inom Ibn Rushd och övriga studieförbund är hela 27 procentenheter.

TABELL 9.

Fördelningen av andel inrikes och utrikes födda, respektive andra generationens invandrare (födda i Sverige med en eller två utrikes födda föräldrar), anges i procent.

STUDIEDELTA- GANDE	ANDEL IBN RUSHD	ANDEL ÖVRIGA STU- DIEFÖRBUND	DIFFERENS
Inrikes födda	2	64	-62
Utrikes födda	70	25	45
Andra generationens invandrare	28	11	17

Källa: SCB

Tabellen visar på en annan väsentlig skillnad mellan de två grupperna (Tabell 9). Endast två procent av deltagare hos Ibn Rushd är födda i Sverige och har två

¹⁰⁶ Förvärvsarbete innebär inte nödvändigtvis att deltagaren är arbetslös, utan det kan även innebära att hen är studerande eller pensionär.

inrikes födda föräldrar. Hela 70 procent av deltagarna är födda i ett annat land och 28 procent av deltagarna har en eller två föräldrar födda i ett annat land även om de själva är födda i Sverige. I övriga studieförbund är andelen inrikes födda 64 procent och deltagare födda i ett annat land utgör 25 procent. När det gäller den generella fördelningen speglar andelen i övriga studieförbund i större utsträckning fördelningen av inrikes och utrikes födda i landet som helhet, medan det är en klar överrepresentation av utrikes födda bland Ibn Rushds deltagare.

TABELL 10.

Födelseregion bland Ibn Rushds och övriga studieförbunds deltagare, anges i procent.

FÖDELSEREGION	ANDEL IBN RUSHD	ANDEL ÖVRIGA STU- DIEFÖRBUND	DIFFERENS
Sverige	30	75,3	-45,3
Afrika	29,6	4,6	25
Asien	26,6	8,3	18,3
EU28 utom Norden	1	3,3	-2,4
Europa utom EU28 samt Norden	11,5	3,5	8
Nordamerika	0,1	0,5	-0,5
Norden utom Sverige	1	2,7	-1,8
Oceanien	0	0,1	-0,1
Sovjetunionen	0	0,1	-0,1
Sydamerika	0,2	1,5	-1,4
Okänt	0,1	0	0,1

Källa: SCB

Det är en signifikant skillnad mellan grupperna i andel deltagare födda i Sverige (Tabell 10). Ibn Rushd har 30 procent deltagare födda i Sverige, och bland de andra studieförbundens deltagare är motsvarande siffra 75 procent. Den deltagargrupp hos Ibn Rushd som är född i Afrika är i princip lika stor som den deltagargrupp som är född i Sverige, medan motsvarande siffra är 4,6 procent hos deltagare i övriga studieförbund. Vidare är deltagare födda i Asien klart överrepresenterade hos Ibn Rushd.

4.4.3 Sambandet mellan deltagande och socioekonomiska variabler

Genom Charlotta Mellander har vi även kunnat ta del av en analys av sam-

bandet mellan deltagandet i folkbildning och en rad olika socioekonomiska variabler på individnivå.

Sannolikheten för att delta i Ibn Rushds verksamhet ökar för personer av manligt kön och lägre ålder, och även för personer som bor i ett så kallat NOA-område. Det är mindre sannolikt att delta i Ibn Rushds verksamhet för personer som kommer från ett singelhushåll eller är ensamstående med barn, men mer sannolikt om man ingår i en familjekonstellation med barn. Gällande utbildningsnivåerna är det mindre sannolikt att delta för personer som inte avslutat grundskolan liksom de som har en eftergymnasial examen, men för övriga examensnivåer är resultatet inte signifikant.

Ett ytterligare samband är att ju lägre disponibel inkomst personen har desto större är sannolikheten att delta i Ibn Rushds verksamhet. Den ökar även för personer födda utrikes eller andra generationens invandrare. Det finns dock inte några signifikant starka resultat för specifika födelseregioner utöver Sydamerika, där sannolikheten är mindre att delta i Ibn Rushds verksamheter. För att förstå helheten av dessa samband sammanfattas nedan styrkan i förklaringsgrad hos de olika koefficienterna, det vill säga vilka som i högst grad verkar förklara ökad sannolikhet av att delta i Ibn Rushds verksamhet:

- andra generationens invandrare (starkast förklarande variabel)
- om man bor i ett NOA-område (en av de starkast förklarande)
- om man har en lägre disponibel inkomst
- om man är yngre
- om man inte ingår i ett singelhushåll

4.5 SAMMANFATTNING

I Folkbildningsrådets ämneskategorisering utgör religion tillsammans med främmande språk ett dominerande ämnesområde för Ibn Rushd. I studieförbundets egen verksamhetsfördelning presenteras en delvis annan övergripande bild, med kultur som den folkbildningsverksamhet som bedrivs i störst omfattning medan livsåskådning är näst störst.

Verksamhetsområdet livsåskådning har minskat från 63 till 37 procent från 2014. Kultur har ökat från sju procent till 39 på bara fyra år. Denna förändring har varit relativt intensiv och kan ges olika förklaringar. En kan vara att Ibn Rushds omfördelning av språk nu kategoriserats under kultur. Vidare tycks koranläsning, eller koranundervisning, enligt Ibn Rushds årsberättelse

2017 också arrangeras under kultur, som ”arabiska språket”.¹⁰⁷ Sammantaget speglar Ibn Rushds egen kategorisering av verksamheten de anställdas självbild, att det är kultur som dominerar studieförbundets verksamhet. Samtidigt, under Folkbildningsrådets egen ämnesfördelning, är religion det ämne som mer än något annat ämne samlar deltagare, och omfattar 36 procent av alla deltagare i samtliga ämnen och områden. Det kan jämföras med främmande språk som utgör det näst största ämnet, vilket endast omfattar 11 procent av det totala deltagandet i folkbildningsverksamhet. När Ibn Rushd gör sin egen uppdelning av verksamheten tycks den religiösa verksamheten – med folkbildning i religion – paketeras om till kultur. Vi ska återkomma till spänningen mellan förbundets olika identiteter i nästa kapitel.

Ibn Rushd har ambitionen att bidra till integration på den svenska arbetsmarknaden genom sin bildnings- och utbildningsverksamhet. Det gäller inte minst arbetet med nyanlända men även att bedriva studiemotiverande och uppsökande verksamhet bland utrikes födda kvinnor. Av de statistiska analyserna i de svenska kommuner som har minst ett NOA-område framgår också att av alla studieförbund har inga en svagare ställning på den svenska arbetsmarknaden än Ibn Rushds deltagare. Ibn Rushds lyckas nå en korttids- eller utbildad medborgargrupp som därigenom får bättre förutsättningar att få ett arbete. Det framkommer även att deltagare hos Ibn Rushd har en årsinkomst som är betydligt lägre än deltagare i övriga studieförbund, och ett jämförelsevis lägre antal deltagare (30 procent) födda i Sverige än exempelvis Sensus (85 procent) och Bilda (70,6 procent). Vidare är en anmärkningsvärd skillnad mellan Ibn Rushd och övriga studieförbund den jämna könsfördelningen inom studieförbundet. Inom Ibn Rushd är det hälften kvinnor, hälften män. I övriga studieförbund är könsfördelningen till större delen ojämn, där Bildas deltagare består av 91 procent kvinnor och Sensus 89 procent kvinnor. Sammantaget fångar Ibn Rushd, i större utsträckning än övriga studieförbund, in en större andel män och en större andel utrikesfödda deltagare. Deltagarna hos Ibn Rushd karaktäriseras även av en svagare socioekonomisk status än övriga studieförbunds deltagare.

107 *Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017*. Ibn Rushd. https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.p

5 Ibn Rushds självförståelse

Hittills har vi uppehållit oss vid att presentera Ibn Rushds organisation, verksamheter och deltagare. Det här kapitlet kommer vi uteslutande ägna åt Ibn Rushds förståelse av sig självt som ett studieförbund. Vi kommer att presentera några av de mest frekventa narrativ som organisationen odlar och lever i såväl som det problematiska inslaget i några av dem. Först får förbundsledningen ge sin bild av nuläget. Därefter beskrivs tre särskilda utvecklingsfrågor som aktualiseras inom studieförbundet som svensk-muslimsk identitet, islamofobi och jämställdhet liksom hur förbundet officiellt tänker sig vägen framåt mot de långsiktiga målen. Avslutningsvis gör vi en jämförelse med hur några andra studieförbund med uttalad religiös eller ideologisk profil bedömer de utmaningar och uppdrag som Ibn Rushd handskas med.

5.1 ETT MUSLIMSKT STUDIEFÖRBUND

De anställda på Ibn Rushd presenterar en gemensam uppfattning om Ibn Rushd som studieförbund. Att det bidrar till att främja demokratin och folkbildningsgrupper som står inför stora utmaningar är någonting som alla skriver under på. Förbundsrektor Mustafa menar att folkbildning handlar om att människor ska få stärkas och utvecklas utifrån sina livsvillkor utan att vara färdigt demokratiserade och färdigutvecklade. Ibn Rushd har där en viktig roll som studieförbund att möta dem i sina brister och fel. Så länge en samarbetsförening är villig att genomgå en process, så menar Mustafa att det finns en enorm kapacitet till utveckling och förbättring där föreningarna kan göra fantastiska resor.

Enligt Mustafa gör studieförbundet ett svensk-muslimskt folkrörelsearbete möjligt, på samma sätt som ABF agerade generator åt arbetarrörelsen för 100 år sedan, och såsom frikyrkorna och nykterhetsrörelsen var i behov av studieförbund. Ibn Rushd ser sig själva som en aktör vars syfte är att skapa ett stabilt folkrörelsearbete och en demokratiseringsprocess hos sin målgrupp. Visionen är att överbrygga de utbildningsklyftor som målgruppen idag befinner sig i, att muslimer ska få en röst i samhället och att de är delaktiga på

arbetsmarknaden, i beslutsfattandet, i kulturlivet och i samhällets alla delar. Mustafa är övertygad om att Ibn Rushd fyller denna funktion för sin målgrupp. Ibn Rushd har en målgruppsstatistik som radikalt skiljer sig från de andra studieförbunden om man ser till andelen korttidsutbildade, utrikes födda, unga deltagare samt boende i socioekonomiskt missgynnade områden. Mustafa hävdar att Ibn Rushd på det sättet är med och fullbordar den svenska demokratin, då den inte kan fullbordas så länge många grupper exkluderas.

Ibn Rushd besitter även språkliga och interkulturella kompetenser som ger förutsättningar för samarbete med etablerade föreningar och ett brett arbete med nyanlända. Det händer ofta, berättar Mustafa, att cirkeldeltagare har genomgått en liknande resa som nyanlända till Sverige och passar därför bra att lära ut samhällsorientering till dessa. Studieförbundet erbjuder en guide in i samhället där man kan få tips och verktyg för hur man ska gå tillväga gällande jobb, plugg och bostad, enligt Mustafa.

I samma anda hävdar personal från ett av Ibn Rushds distrikt att studieförbundet gör stor samhällsnytta genom att nå ut till sin målgrupp:

”Muslimer, vare sig man vill eller inte, har en kollektiv identitet som muslimmer. De är en grupp bland alla andra grupper som man behöver nå ut till. Det är ingen som har nytta av att muslimer faller tillbaka i samhället, inte utbildar sig eller deltar i samhällslivet. Ibn Rushds nytta är att vi är en aktiv del av att stärka demokratin genom att höja målgruppens folkbildningsnivå. Det ger integrativa effekter när man deltar i folkbildning, det är det som är hela grunden. När man deltar i folkbildning så deltar man i samhällslivet. Det vi gör är att öka möjligheten för målgruppen att delta i samhällslivet och bli en del av det svenska samhället. Alternativet är utveckling andra hållet. Det är så jag argumenterar mot de som säger 'det här är inte bra'. [...] Jag tror att vi når ut med kunskaper inom områden som de annars inte skulle ta del av. Vi når grupper som många andra inte når just för att vi kanske ser ut som dem, vi pratar samma språk som dem, kultur eller bakgrund. Någon typ av koppling som skapar en tillit. Det är den tilliten som lockar människor till oss.”

En annan representant framhäver att Ibn Rushd spelar en viktig roll som brygga mellan muslimer och det resterande majoritetssamhället:

”Jag tänker utifrån mitt perspektiv, så har jag har alltid varit aktiv i moskén vid Medborgarplatsen. Jag har följt mina barn dit på fredagsbönen och Eid-

festivalen. Min utgångspunkt är att jag ska kunna leva i samhället och vara en del av samhället, utan att behöva förklara vem jag är eller min identitet, utan jag är en del precis som alla andra. Jag vill att mina barn ska växa som en del av samhället och känna sig som svenska muslimer. För mig är det konstigt att man beskyller Ibn Rushd att de hjälper till att skapa parallella samhällen. Egentligen försöker vi skapa en trygghet, att man känner sig inkluderad i samhället.”

Ibn Rushd hade från början visionen att ”islam ska vara en självklar del av Sverige”. Syftet med visionen, enligt förbundsrektor Omar Mustafa, var att skapa ett angreppssätt om integration som skulle bryta normen och skapa acceptans för islam i Sverige. Denna vision ändrades sedan till att ”muslimer ska vara en självklar del av Sverige”. Enligt Mustafa grundar sig förändringen i att studieförbundet inte jobbar med religion, utan med en heterogen grupp människor som identifierar sig som muslimer. Mustafa ser att Ibn Rushd skapar en integrationsprocess genom att stärka muslimer i deras tro och identitet, men att de samtidigt kan utgöra en naturlig del av majoritetssamhället. Samtalet kring visionen är under ständig diskussion internt, säger Mustafa. Samtalen rör betydelsen av uttrycket, vad Ibn Rushds kärnvärde är och huruvida verksamheten speglar visionen rättvist. Zana Muhammad, ordförande för Ibn Rushd, avslöjar att styrelsen kommer att föreslå ett byte av namn bland annat för att komma bort från det gamla namnets litet svårförklarliga historia, men också dess muslimska och arabiska associationer som står i kontrast mot förbundets strävan mot en större mångfald.

Inte utan skäl har Ibn Rushd ofta förknippats med islam och religiositet, dels då målgruppen främst är den muslimska, men också för dess medlemsorganisationer där majoriteten har en islamisk profil. I samtal med personal från Ibn Rushd framstår dock detta som något som studieförbundet vill tona ned av olika anledningar. En del menar att religion blivit ett känsligt ämne som människor vill distansera sig från, medan andra anser att en religiös associering gör att möjligheterna att nå ut till en stor, heterogen och icke-religiös befolkningsgrupp försvåras. Ibn Rushd hade från början en vision om att islam ska vara en självklar del av Sverige. Denna vision har förändrats över tid, och idag (2019) står det i Ibn Rushds idéplattform att ”muslimer ska vara en självklar del av Sverige”.¹⁰⁸ Det finns andra studieförbund med religiösa

108 *Värdegrund*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/vardegrund/>

kopplingar inom folkbildningssfären. Bilda och Sensus definierade sig från början som kristna studieförbund men har med tiden dämpat den religiösa identifieringen av organisationerna.

I Ibn Rushds policydokument till anställda vid Ibn Rushds utåtriktade aktiviteter står det följande:

”Vi svarar inte på alla frågor och uttalar oss inte om allt. Exempelvis tar vi inte ställning i teologiska frågor eller är en representant för alla svenska muslimer, då det inte är vår roll som studieförbund. Ibn Rushds ställningstaganden utgår enbart ifrån vår värdegrund och våra styrdokument.”¹⁰⁹

Ibn Rushds förbundsledning menar att studieförbundet inte vill placera sig teologiskt utan ska agera som studieförbund, inte som trossamfund:

”Vi sprider inte islam som religion, vi har inte det missionerande uppdraget. Vi jobbar med muslimer som grupp. Vi har ingen färdig mall på hur man ska vara som muslim. Vi låter varje förening, varje deltagare och varje studiecirkel jobba med att stärka sin identitet på sina egna villkor. Det är också en resa vi har gjort, vad det innebär att vara ett muslimskt profilerat studieförbund [...], vilken hållning ska vi ha? Vi har landat i att vi inte kan ta fram sådant material. Antingen tar vi fram fem material om bönen med våra fem organisationer som tillhör olika inriktningar så får varje organisation jobba med sitt material i sitt studieförbund, eller så gör vi inte det. Vi kan inte anamma en teologisk hållning utan vi jobbar med alla. Vi har shiamuslimer av olika slag och sunnimuslimer av olika slag. Att behålla den här teologiska neutraliteten har varit väldigt viktig att betona. Det har vi jobbat mycket med internt, hur folk uppfattar oss och hur kan vi vara tydliga med vilka vi vill vara.”

Förbundsrektor Mustafa utvecklar tankarna om studieförbundets roll i den breda, muslimska, heterogena rörelsen. Han understryker att majoriteten muslimer inte är praktiserande, men att muslimer trots sina olikheter idag möter gemensamma samhällsutmaningar. Trots radikalt olika åsikter kring teologi och politik finns identiska utmaningar i Sverige för den muslimska gruppen, anser han. Det handlar bland annat om segregation, islamofobi, förortskriminalitet och den socialekonomiska fördelningspolitiken. Utan

¹⁰⁹ *Guide vid utåtriktade aktiviteter*, Ibn Rushd (opublicerat material)

Ibn Rushd, menar Mustafa, blir inte den svenska demokratin fullbordad då många grupper hamnar utanför. Han talar även om svårigheten att arrangera verksamhet som rör teologiska frågor. Det är viktigt att särskilja gudstjänstverksamhet från folkbildning på föreningsnivå.

En framträdande företrädare för en av medlemsorganisationerna önskar dock att religionsfriheten borde ha större slagkraft samt få mer utrymme och tolerans än vad den har idag:

”Jag har inget problem med att Katolska kyrkan skulle predika om att islam är syndigt och man hamnar i helvetet, men sådant kan man inte längre säga. Jag kan inte gå ut och säga att judar hamnar i helvetet, men enligt islamsk tro så hamnar judar i helvetet. Andra icke-muslimer också, annars kunde jag lika gärna valt judendom eller kristendom. Jag är muslim för att jag tror att det kommer att rädda mig i livet efter, så varför skulle jag säga att alla hamnar i paradiset? Om de i Katolska kyrkan säger att man ska bevara sin katolska tro [...], jag har absolut inga problem. Det här med hat och hot däremot, det är någonting annat. Det är aldrig acceptabelt om Katolska kyrkan skulle säga att muslimer borde rensas bort, att de är djur eller liknande. Det ska inte vara någon form av uppvigling, uppmana till någonting våldsamt eller grova rasistiska generaliseringar.”

5.2 DEN SVENSK-MUSLIMSKA IDENTITETEN

Ett centralt och återkommande begrepp kring studieförbundet, är den svensk-muslimska identiteten. Omar Mustafa förklarar den svensk-muslimska identiteten med att det inte ska finnas någon motsättning mellan ”det muslimska” och ”det svenska”. Han tillägger dock att definitionen skiljer sig från person till person. Den muslimska gruppen är Ibn Rushds primära målgrupp och syftet är att få den engagerad i samhällsfrågor. Detta kan göras genom att stärka dess identitet. Den ska känna sig trygg i vad det innebär att vara muslim och inte skämmas för sin tro eller bakgrund. En annan del i arbetet med att stärka den svensk-muslimska identiteten är att uppmärksamma trösklar, hinder och strukturella problem i samhället som kan motverka att denna grupp blir delaktiga, säger Mustafa.

I samtal med representanter från Ibn Rushds medlemsorganisationer känner sig i princip alla bekväma med begreppet ”svensk-muslimsk identitet”. Det finns en gemensam uppfattning att begreppet öppnar upp för mer än en tolkning eller gren av islam, och gör att även icke-religiösa, ”kulturella”

muslimer kan känna sig bekväma med den. Det finns även en uppfattning om att kärnmålgruppen förändrats över tid. En representant från FIFS menar att Ibn Rushd, såsom dom flesta andra studieförbund, i början fångade upp sin primära målgrupp, men att samtliga studieförbund inklusive Ibn Rushd har breddat sin verksamhet och målgrupp. I takt med att folkrörelsernas medlemsbas krymper måste studieförbunden bredda sig och tona ner sin ursprungsidentitet. Denna utveckling finns även hos övriga studieförbund.

5.3 ISLAMOFABI

Islamofobi har varit ett aktuellt och omdiskuterat begrepp som färgat många politiska, juridiska och samhällseliga samtal de senare åren. Nationalencyklopedin definierar islamofobi som *”socialt reproducerade fördomar om och aversioner mot islam och muslimer samt handlingar och bruk som angriper, exkluderar eller diskriminerar människor på grund av att de är eller antas vara muslimer och associeras till islam.”*¹¹⁰

Enligt en rapport framtagen på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen (2013) definieras islamofobi som att uppfatta islam som en religion utan nyanser, där personer som betraktas som muslimer ofta framställs som en homogen grupp människor. Muslimer får där ofta rollen som bärare av värderingar och åsikter som islam förmodas ha. Det handlar ofta om antidemokratiska åsikter, improduktivitet, våldsbenägenhet och kvinnoförtryck. En annan vanligt förekommande fördom anses vara att muslimer i Sverige ska vara mer religiösa än övriga grupper, vilket inte har visat sig vara fallet. Synen på muslimer som en definierad grupp har medfört att denna grupp behöver försvara sig och förväntas ta kollektiv ställning vid händelser som kopplas till islam, såsom terrorbrott och hedersrelaterat våld. Islamofobi kan ge olika uttryck såsom hot, våld, hatbrott samt sämre förutsättningar i arbetslivet. Det kan vara mot individer men också mot muslimska organisationer som får utstå hot och vandalisering.¹¹¹ Forskare vid Mittuniversitetet har genomfört flera studier i ämnet, där resultatet visar att fyra av tio muslimska församlingar har blivit utsatta för brott. Detta är särskilt förekommande i samband med internationella kriser som terroristattacker. En annan studie talar om de

110 *Islamofobi*. Nationalencyklopedin AB (u.å.). <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/islamofobi>

111 Oxford Research. *Diskriminering av muslimer*, ss 55–56. Diskrimineringsombudsmannen (2003). <https://oxfordresearch.se/wp-content/uploads/2017/10/rapport-forskning-diskriminering-muslimer-sverige.pdf>

muslimska församlingarnas betydelse för det muslimska samhället, där församlingarna har visat sig verka som en social såväl som religiös mötesplats. Enligt studien bedrivs ett omfattande socialt arbete inom föreningarna, särskilt i mindre kommuner där arbetslösheten är hög.¹¹² Det betyder att genom sina medlems- och samarbetsorganisationer är Ibn Rushd alltså påtagligt berörda av islamofobiska våldsdåd och andra attacker.

En nyare form av islamofobi är medial islamofobi. Inte bara klassiska medier förmedlar ibland en stereotyp och onyanserad bild av islam och muslimer, utan sociala medier och internet bidrar också till att stärka fördomar mot muslimer. Om journalister okritiskt använder internet och media i sitt arbete sprids lätt antimuslimsk propaganda i rapporteringen. Internet har även möjliggjort att med knappa resurser kunna starta nätbaserade tidningar och flygblad grundade av främlingsfientliga organisationer. En gemensam nämnare är ofta konspirationsteorier. Muslimer målas ut som en enhetlig grupp under en specifik kultur och tolkning av religion. De tillskrivs ofta målet att ta överta eller kolonisera Sverige i syfte att ”inkorporera Sverige och svenskar i islamisk underkastelse”. Ett tema är att framställa den muslimska gruppen som antidemokratisk och avvikande, samt styrd av helt andra normer än resterande svenskar. Ibland används krigiska termer. Islam beskrivs som en armé och slöjan som en uniform. Kriget som islam för, enligt vissa främlingsfientliga sidor, handlar om allt ifrån landvinningar genom moskébyggen men också brott såsom stölder, rån och våldtäkter. Det odlas också ett misstroende mot traditionell media, och journalister beskrivs som oförmögna att rapportera om ”sanningen om islam”, och som offer för mångkulturalistisk propaganda och politisk korrekthet.¹¹³ Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) har islamofobiska hatbrott i Sverige ökat mellan 2009 och 2015 från 194 till 558 anmälningar. År 2016 gick anmälningarna ner till 439 stycken. Olaga hot/ofredande är den vanligaste brottsypen av islamofobiska hatbrott i Sverige (50 procent), före skadegörelse/klotter (15 procent) och hets mot folkgrupp (13 procent). Vanligaste brottsplatsen för denna typ av hatbrott är allmän plats (21 procent) följt av internet

112 Oxford Research. *Diskriminering av muslimer*, s 25. Diskrimineringsombudsmannen (2003). <https://oxfordresearch.se/wp-content/uploads/2017/10/rapport-forskning-diskriminering-muslimmer-sverige.pdf>

113 Oxford Research. *Diskriminering av muslimer*, s 43. Diskrimineringsombudsmannen (2003). <https://oxfordresearch.se/wp-content/uploads/2017/10/rapport-forskning-diskriminering-muslimmer-sverige.pdf>

(18 procent). I majoritet av fallen (60 procent) var gärningsmannen obekant för den utsatta.¹¹⁴

Ibn Rushd har en folkbildningsverksamhet som berör islamofobi, bland annat studieresor till Bosnien för att sprida kunskap om folkmordet i Srebrenica, konferenser och hemsidan *islamofobi.se*. Det sistnämnda är ett projekt som Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) gav i uppdrag till Ibn Rushd att genomföra. Syftet med uppdraget var att skapa en kunskapsbank om islamofobi. Hemsidan skapades för att erbjuda praktisk kunskap om hur och vad man kan anmäla samt att ge diverse läshänvisningar och studiematerial.¹¹⁵ Omar Mustafa menar att andra myndigheter såsom Polisen, Forum för levande historia, Brå och Diskrimineringsombudsmannen (DO) var inkopplade i projektet genom samråd och dialog. Såväl SST som Ibn Rushd kom att kritiserars offentligt för projektets ensidighet och snedvridna urval av experter.¹¹⁶

Omar Mustafa betonar att muslimer som medborgargrupp har radikalt olika teologiska och politiska åsikter, och att de flesta muslimer i Sverige idag inte är praktiserande. Trots detta menar han att islamofobi är något som drabbar alla personer som identifieras som muslimer. Han menar vidare att islamofobi utgör ett hinder för att sakligt diskutera viktiga samhällsfrågor:

”Vi måste kunna kritisera debatten om hedersproblem och hur den används i en islamofobisk idéproduktion, och samtidigt kritisera fenomenet hedersvåld. Det är precis samma sak med terrorism- och extremismfrågan. Den debatten är utan tvekan antimuslimsk i många hänseenden. Man generaliserar och pratar om alla muslimer som en grupp. Den används i ett negativt och ibland i ett rasistiskt syfte [...]. Men parallellt med det jobbar vi mot våldsbejakande extremism och vill lyfta insatserna vi gör och ta ställning mot våldsbejakande extremism. Vi gör de båda parallellt, det har varit vårt sätt att hantera den här typen av frågor.”

114 Brottsförebyggande rådet 2017:11. *Hatbrott 2016*. Brottsförebyggande rådet (2017). https://www.bra.se/download/18.4c494ddd15e9438f8ada9786/1513175214923/2017_11_Hatbrott_2016.pdf

115 *Om projektet*. Islamofobi (u.å.). <http://www.islamofobi.se/om-projektet/>

116 Helmerson, Erik. *Sajten om islamofobi – en kör av extrema röster*. Dagens Nyheter (2018); Interpellation 2017/18:373 av Amineh Kakabaveh (V). <https://www.dn.se/ledare/signerat/erik-helmerson-sajten-om-islamofobi-en-kor-av-extrema-roster/> ; https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/interpellation/studieforbundet-ibn-rushd-_H510373

Flera av representanterna för Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer säger sig förstå delar av den kritik som studieförbundet anklagats för, gällande inbjudningar av olämpliga föreläsare och andra felsteg. Däremot anser de att syftet bakom granskningen och kritiken grundas i islamofobi, då Ibn Rushd karaktäriseras som ett studieförbund med muslimsk profil. En representant från IFiS menar att många kritiska röster har en bakgrund i att man ogillar att muslimer har ett studieförbund och organiserar sig. Hen hävdar att många provoceras av att muslimer syns och hörs istället för att ”hålla till i sina källarlokalerna”. En representant för Ibn Rushd är trött på att försvara den antiislamofobiska verksamheten mot de som menar att studieförbundet endast jobbar för *en* förtryckt grupp och inte för alla.

5.4 VÄGEN FRAMÅT

I Ibn Rushds strategi för 2023 sätts det upp tre strategiska mål:

1. *att stärka den svensk-muslimska folkrörelsen,*
2. *att vara en aktiv resurs i samhällsutvecklingen,*
3. *att vara en tillgänglig och stabil organisation.*¹¹⁷

Det första målet beskriver Ibn Rushd som det självklara studieförbundet för de muslimska föreningarna i Sverige, där visionen är att 80 procent av *alla* muslimska riksförbund/nationella aktörer är medlemmar eller samarbetar med Ibn Rushd. Utöver det ska 75 procent av *alla* muslimskt profilerade lokalföreningar vara medlemmar eller samarbeta med Ibn Rushd. Målet beskriver även Ibn Rushds roll i att stärka den svensk-muslimska identiteten. Visionen är att bland annat arrangera ett utbildningsprogram för imamer i varje distrikt och en nationell utbildningssatsning för imamer. Ibn Rushd ser även att 80 procent av *all* verksamhet ska vara muslimskt profilerad, men 75 procent av *all* verksamhet ska också vara icke-konfessionell, det vill säga att denna verksamhet inte har religiösa inslag. Förbundet ska dessutom agera som ett kunskapscenter mot islamofobi, bland annat genom att ha minst fem certifierade utbildare om islamofobi i varje distrikt. Ibn Rushd har även en roll i att stärka de demokratiska strukturerna inom den muslimska folkrörelsen. Man vill bland annat ha ett utarbetat ledarskapsprogram för muslimska ledare och skapa ett brett utbud av utbildningar i distrikten om inkludering, jämställdhet och antidiskriminering.¹¹⁸

117 *Ibn Rushds strategi 2023* (opublicerat material).

118 *Ibn Rushds strategi 2023* (opublicerat material).

Det andra målet karakteriserar Ibn Rushd som en arena för dialog och debatt, att skapa möten mellan olika typer av människor med olika kulturella eller religiösa bakgrunder. Ibn Rushd vill även lyfta vad de menar är en ”ofta skev historieskrivning”, genom att inkludera och belysa skildringar om de muslimska civilisationernas bidrag. Ibn Rushd vill även agera resurs mot olika utmaningar såsom miljöfrågor, extremism, segregering, jämställdhet och arbete mot alkohol och narkotika.¹¹⁹

Det tredje målet är att studieförbundet ska bli en stark organisation med kvalitativ och stabil grund. Geografiskt vill Ibn Rushd vara placerat med minst en egen verksamhetslokal i varje län och ha ett bemannat lokalt kontor i *alla* socioekonomiskt missgynnade stadsdelar i storstäderna. Minst 20 procent av samverkansföreningarna ska *inte* ha en muslimsk profil, och minst fem procent av alla arrangemang ska nå ut till deltagare med funktionsnedsättning. Arbetet ska genomföras med hjälp av breda och säkra resurser där 30 procent av omsättningen ska finansieras från annat håll än folkbildningsanslaget. Visionen är att ha en genomsnittlig årlig volymökning av verksamhet på cirka 20 procent.¹²⁰

5.5 JÄMFÖRANDE REFLEKTIONER I NÅGRA ANDRA STUDIEFÖRBUND

I syfte att i någon mån pröva huruvida Ibn Rushds självförståelse är unik eller om andra studieförbund kan känna igen sig i den har vi samtalat med ledare i fyra andra studieförbund. Vi har utgått från att de borde ha ställts inför liknande utmaningar som Ibn Rushd eftersom de också samarbetar med föreningar som har uttalade religiösa eller ideologiska profiler. Hur ser de på sitt ansvar och hur har de handskats med frågor om till exempel religiös och ideologisk konservatism eller radikalism?

Bilda

Ansvar. Bilda har religiösa kopplingar och det finns en medvetenhet hos personalen att även de kan utsättas för kritik på liknande grunder som Ibn Rushd. Bildas ansvar gäller den verksamhet som de bedriver men de ser sig inte som ansvariga för hela medlemsorganisationerna i sin helhet, menar en av de högst ansvariga hos Bilda. Det är orimligt, anser hen, att Bilda ska gå

119 *Ibn Rushds strategi 2023* (opublicerat material).

120 *Ibn Rushds strategi 2023* (opublicerat material).

in och bestämma hur andra valt att strukturera sin organisation, exempelvis Katolska kyrkan. Däremot menar vederbörande att Bilda ska kvalitetssäkra sin egen verksamhet. När någon vill bli medlem hos Bilda lämnar samfundet eller organisationen in sina stadgar, varpå en bedömning görs utifrån dem utan att något avtal skrivs på. För att kunna bli utesluten krävs att föreningen inte ställer sig bakom Bildas värderingar. Att föreningar gör felsteg kan hända säger en företrädare inom studieförbundet. Samhällsutveckling börjar inte i de föreningar och sammanhang som är totalt vattentäta. Bilda säger nej till fortsatt samarbete utifrån vissa regelverk och principer.

Religiositet. Bilda har sina rötter i religiösa organisationer och vilar på en kristen värdegrund. Den kristna värdegrunden är emellertid svår att definiera. Det finns olika tolkningar och därmed olika förklaringar på vad en kristen värdegrund är och betyder, menar personen i fråga. I Bilda beror det bland annat på om man identifierar sig som ortodox, katolsk eller frikyrklig:

”Vi har ju hela spänningsfältet [...]. Vi har principen att vi är en arena, och det är inte vår sak att lägga oss i den teologiska biten.”

Verksamheten är formad i tre huvudområden; tro och religion, kultur samt samhällsfrågor. De kristna värderingarna speglar ett förhållningssätt kring frågorna som drivs i verksamheten. Tro och religion ska sättas in i ett samhällsperspektiv när teologiska studier som bibelstudier bedrivs. Teologiskt behöver studieförbundet själv aldrig placera sig inom någon viss inriktning i kristendomen, utan det finns allt från katolska, ortodoxa och frikyrkliga inriktningar hos medlemsorganisationerna. På nationell nivå har näst intill alla medlemsorganisationer hos Bilda har en kyrklig koppling.

En företrädare ifrågasätter rimligheten i att Bilda ska få kritik för att medlemsorganisationer organisatoriskt inte är fullt demokratiska.

”Man kan argumentera om Svenska kyrkan är demokratisk eller inte, det beror ju på vad man menar. Någonstans är religionsfriheten överordnad. Bilda ansvarar för den verksamhet som bedrivs i samarbete med oss och som är folkbildning, och det är det viktiga för Bilda. Där ska det vara demokratiskt. Sen kommer det aldrig vara 100 procent heltäckande, det kan finnas enskilda personer [...]. Det är klart att om det kommer någon undercover-reporter till en studiecirkel så kan det plötsligt hända något eller sägas något som han eller hon känner sig obekväm med. Det kan hända överallt. Då ska vi ha

rutiner om hur man hanterar det och alla ska veta om dessa och vara trygga med dem.

Företrädaren menar att det är en ideologisk fråga, där hen argumenterar för att folkbildning spelar en extra stark roll där de demokratiska värdena inte är fullt praktiserade.

”Folkbildning är ett utvecklingsprojekt över tid, och då måste man kunna gå in i miljöer och sammanhang som inte är 100 procent perfekta från början för att göra skillnad. Om man bara går in i organisationer som är vattentäta ... Driver man verkligen utveckling av samhället på bästa sätt då?”

Vidare argumenterar en ledare för Bilda för att laddade ämnen kopplade till sexualitet och hbtq inte går att tvinga på någon organisation. I Bildas verksamhet utgår man från sina värderingar, men man tvingar inte religiöst konservativa organisationer att vara verksamma i arrangemang som de inte står för.

”Vi omfattar hela samhället och olika ställningstagandet i det här, vi verkar för folkbildning så frågan blir hur vi bedriver utbildning i dessa frågor. Vi ska möta katolska kyrkan och deras behov, men också HBTQ-rörelsen och deras behov.”

En företrädare pläderar för att det landar mycket i frågan om anordnarskapet, att det inte finns ett likhetstecken mellan medlemsorganisationer och studieförbund. Hen menar att Bilda ska agera som en arena i syfte att lyfta röster, åsikter och samtal på olika sätt.

Sensus

Ansvar. Ansvaret, menar företrädare för Sensus, sträcker sig över den egna verksamheten. Sensus förbundsstyrelse har ansvar för varumärket men också för hur man använder statsbidraget. Däremot kan man inte ansvara för sina medlemsorganisationer utöver den verksamhet som bedrivs med och rapporteras till Sensus. Tanken att Sensus skulle ansvara för exempelvis Svenska Kyrkan, som är en av deras medlemsorganisationer, avvisar de. Dock kan man inte samarbeta med en medlemsorganisation som inte delar Sensus värderingar. Religiösa ledare som tillhör medlemsorganisationerna, å andra sidan, är inget som de känner ansvar över.

I folkbildning, säger ledande representanter från Sensus, är demokrati ett nyckelord och studieförbundet agerar som anordnare. Det finns dock alltid en risk att en föreläsare i ett kulturarrangemang säger olämpliga saker. Där förlitar de sig mycket på sina verksamhetsutvecklare som har kännedom om regelverk, gränser, personer och konstellationer. Utöver problematiken kring inbjudna föreläsare har Sensus några medlemsorganisationer vars synsätt kan uppfattas som kontroversiella i vissa sakfrågor. Det finns även ungdomsorganisationer inom Sensus som exempelvis har ett mycket missionerande tillvägagångssätt och ett restriktivt synsätt på homosexualitet. Sensus menar att det kan tänkas vara samma problematik inom många teologiska och religiösa riktningar kring dessa ämnen, men att det inte blir lika uppmärksammat i kristna organisationer som i muslimska.

Religiositet. Sensus är mindre benägna att identifiera sig som ett religiöst studieförbund. Företrädarna menar att de står på en kristen värdegrund men ser sig inte själva som ett religiöst studieförbund. En av de stora medlemsorganisationerna är Svenska kyrkan, så föga förvånande identifierar ofta deltagarna sig som religiösa. Det finns dock ingen teologisk koppling till Sensus, menar de, men väl en förståelse för teologi och religiösa frågor. Det finns också en bredd hos medlemsorganisationerna, där företrädare menar att Sensus omfattar både kulturellt och religiöst orienterade föreningar inom olika religioner. Verksamhetens värdegrund grundar sig, såsom i Bilda, på kristna värderingar. Den största delen av verksamheten är inte religiöst associerad utan består av kulturella arrangemang kring exempelvis musik och körverksamhet. Detta är något som troligtvis har förändrats över tid, menar representanterna. På 1930-talet drevs Sensus av en samling kristna företrädare, men idag argumenterar representanterna för att deltagare i större utsträckning värderar mänskliga rättigheter, hållbarhets- och livsfrågor högre än den specifikt kristna profilen. Denna förändring tros inte bero på att studieförbundet expanderat i verksamhet utan på att strategier förändrats över tid. Sensus har däremot aldrig behövt förklara vilken typ av kristen gren som deras värdegrund står på, utan de ser sig själva som en mötesplats.

Nycterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV)

Ansvar. Enligt företrädare från NBV har studieförbundet inga checklistor likt de som Ibn Rushd skapat gällande inbjudna föreläsare, utan sådana beslut tas efter en intern diskussion. De menar att en checklista inte kan ersätta en sådan diskussion. Det har hänt att NBV tackat nej till föreläsare när det

framkommit att personer har uttalat sig kontroversiellt om ett ämne och där- efter inte tagit avstånd från uttalandet. Gränserna är dock inte alltid tydliga och är inte heller uttalade inom NBV. De menar att det handlar om ett för- troende för att detta hanteras på regional/avdelningsnivå inom NBV i dialog med föreningar och medlemsorganisationer om sådana är involverade. Fö- reträdarna är överens om att det finns en medvetenhet om att research och bakgrundscheck ibland kan vara svår att säkerställa.

Religiositet. Hos NBV finns flera etniskt organiserade föreningar, såsom många bosniska föreningar, både sådana som är religiöst och sådana som är sekulärt präglade. Det finns även föreningar med religiös karaktär, exempel- vis Blå Bandet som har kopplingar till de svenska frikyrkorna. De bosniska föreningarna, menar en företrädare, värnar om sin kultur, sina traditioner och språk genom föreningslivet och folkbildningsverksamheter. De hittade redan från början in i gemenskapen hos nykterhetsrörelsen NBV. Skillnaden på NBV och de mer religiöst associerade studieförbunden, menar repre- sentanter, är just att föreningarna istället är sorterade efter nykterhet. Det är med andra ord ett annat perspektiv, man mäter nykterheten och inte det religiösa hos medlemsföreningarna. Företrädarna anser att målgruppen ny- anlända ofta har en nykter livsstil, som inte är unik utan speglar majoritetsbe- folkningen globalt. De argumenterar för att NBV vill att så många människor som möjlig kommer närmare nykterhetsrörelsen, men det är ingenting man propagerar för.

Det är också naturligt, menar företrädarna, att NBV når ut till fler del- tagare som identifierar sig som muslimer än vad Ibn Rushd gör eftersom de har en större organisation och verksamhet. I deras verksamhet är varannan cirkeldeltagare utlandsfödd. En företrädare anser dock att de inte har blivit lika synliga i debatten som Ibn Rushd.

Arbetarnas bildningsförbund (ABF)

Ansvar. Företrädare för ABF förklarar att medlemskap hos studieförbundet finns på två nivåer – avdelning och distrikt. Det är ABFs ansvar att säker- ställa folkbildningsverksamhetens grund i sin verksamhet genom en bred in- frastruktur. Företrädarna har stort förtroende för att cirkelledare och annan personal signalerar om något går emot ABFs värderingar. Vidare anser de att de inte kan ta ansvar för det som medlemsföreningen gör utanför samarbetet med ABF. De kan däremot välja att avsluta samarbetet och att agera i efter- hand.

ABF har inte upprättat någon checklista gällande inbjudna föreläsare utan tolkar Folkbildningsrådets kriterier från fall till fall. De har dock fullt ansvar för den verksamhet som bedrivs i deras lokaler. Cirklar kring religiösa skrifter har varit en verksamhet som diskuterats och ibland stoppats på grund av att man inte kan säkerställa verksamhetens tolkning och hantering av olika texter. Det är viktigt, säger en företrädare, att det finns en diskussion kring tolkning av religiösa texter i dessa sammanhang och inte hur man ska läsa koranen. Tolkningsutrymmen efterfrågas även i exempelvis marxistisk teoriundervisning eller andra politiskt färgade verksamheter. Inom ABF har vissa föreningar förknippats med autokratiska regimer, vilket leder till en diskussion hur pass lojal föreningen är mot dem. Företrädarna från ABF menar då att man för in deltagarnas behov och sammansättning för att säkra folkbildningen. Deltagare i en organisation med en nationell profil som exempelvis turkiska eller ryska organisationer i Sverige, behöver inte stödja de regimerna. Det har dock hänt att ABF valt att utesluta en sådan organisation, mot bakgrund att dess företrädare uttalat sig rasistiskt vid ett torgmöte.

Trots sin 100-åriga historia som studieförbund menar företrädarna att man inte är garanterad att bedriva säkerställd folkbildning, utan att det är ett arbete som måste utföras kontinuerligt. Vikten av tillit är något som representanterna understryker gällande folkbildning, för om det inte finns tillit går det inte att bedriva frivillig folkbildning. Där gäller det, menar en representant, att varje studieförbund själva bygger upp preventiva åtgärder och granskande system så långt det är möjligt. Man kan aldrig gardera sig helt, säger hen.

Viktigt gällande inbjudna föreläsare är att inte låta dem stå oemotsagda, utan folkbildning handlar till stor del som samtal, betonar en representant. Det måste finnas utrymme för frågor och dynamik kring ämnet. Cirkelledarna har där stort förtroende att säkerställa garantin i folkbildningsverksamheten, menar företrädarna.

Religiositet. Företrädare från ABF menar att den religiösa associationen till medlemsorganisationerna inte är lika stark hos dem som hos Ibn Rushd. En person visar dock förståelse kring särartsorganisering hos folkbildningen.

”Det finns ett behov att från början vara separatistisk. Jag drar ofta jämförelsen med kvinnorörelsen på 60-talet, där man ofta behövde vara det för att kunna ta sin plats i samhället. Så ser jag på flera organisationer idag, dels Ibn Rushd men också nya sociala rörelser [...]. Under en period behöver man vara separatistisk för att positionera sig, för att sen kunna komma in i mer

etablerade rum [...]. Om vi tar några av våra andra medlemsorganisationer, exempelvis SSU, är det ungdomar som är intresserade av socialdemokratisk politik. Då gör man ytterligare en separation, men den är inte byggt på etnisk eller religiös grund.

Företrädarna känner inte igen kritiken mot folkbildning kopplat till religiös verksamhet, utan mer kritiken som gäller politiska åsikter kopplat till föreningar som associeras med politiska partier eller ideologier.

5.6 SAMMANFATTNING

I likhet med Sensus och Bilda har Ibn Rushd tonat ner sin religiösa profilering. I stället för att lägga betoningen på islam lyfts den svensk-muslimska identiteten fram. Ett förestående namnbyte lär gå i samma riktning. På det sättet försöker man bredda målgruppen. I den nya presentationen ska alla svenska muslimer av alla trosbekännelser, kulturella bakgrunder eller icke-religiösa identiteter känna sig välkomna. Genom denna profilering ska den identitet skapas som kan ge igenkänning och tillhörighet med studieförbundet, medlemsorganisationerna och deltagare emellan. Många vi mött i denna studie har gett belägg för att människor som på något sätt kan uppfattas som muslimer möts av samma hinder och problem. Oavsett om en person identifierar sig religiöst, kulturellt eller etniskt så uppfattas den personen av majoritetssamhället representera islam. De fördomar om islam som finns blir då projicerade på enskilda individer. Detta sägs vara den fundamentala grunden till islamofobi.

Studieförbundet blev ett statsbidragsberättigat studieförbund för elva år sedan. Det kämpar dock fortfarande med sin legitimitet. Problemen med att vinna en yttre legitimitet ska vi beröra i nästa avsnitt. Men här kan vi konstatera att för att leva upp till sitt *representativtetsanspråk* om att erbjuda en samlande arena för hela det muslimska civilsamhället, och företräda alla muslimer oavsett bakgrund, behövs det för det första en *identitet* att bygga på. Man försöker också skapa en tillhörighetskänsla till den del av befolkningen som har muslimsk bakgrund och som behöver bildning och utveckling för att inkluderas i det svenska samhället. Man gör anspråk på att representera den stora och växande gruppen i Sverige som identifierar sig som muslimer. Det kan tyckas något paradoxalt att det är just de andras onyanserade och kränkande generalisering av hela gruppen muslimer som Ibn Rushd självt ska bygga sin egen identitetspolitik på, om än inte längre på någon tros grund. Alla muslimer ska med.

För det andra består det nya narrativet av en gemensam övertygelse om att bland det viktigaste för svenska medborgare med muslimsk identitet är *kampen mot islamofobi*. Dagligen blir muslimer i Sverige utsatta för diskriminering och hatbrott, offline såväl som online. Deras moskéer sätts i brand och skändas. I alla sina vedervärdiga uppenbarelseformer hindrar islamofobi och dess följdverkningar utvecklingen av en stolt identitet. På samma gång är islamofobi någonting som svetsar samman den muslimska gruppen.

Men den effekten kan ha ett högt pris, hävdar Göran Larsson, professor i religionsvetenskap. Definitionen av islamofobi gör att begreppet i viss mån blir obrukbart, då det måste kunna framföras kritik exempelvis mot hur islam tolkas eller praktiseras utan att kritikern görs till islamofob. Att påtala att det finns tolkningar och praktiker som exempelvis kan strida mot svensk lag är inte detsamma som att hävda att alla muslimer tänker, tycker eller agerar på samma sätt. Motståndare och kritiker lyfter fram Ibn Rushds frekventa islamofobiförklaring som en ”offerkofta”, som gör att organisationen ofta uppfattas som att den inte är öppen för en kritisk reflektion kring begreppet eller dess förklaringsvärde. Mer om detta kommer i nästa kapitel. Även en tidigare medarbetare på Ibn Rushd är skeptisk mot den breda satsningen kring islamofobi, eftersom den bara riskerar att förstärka upplevelsen av islamofobi. Istället menar hen att det skulle vara mer effektivt att prata om det fina inom islam, visa upp en god sida av kulturen.

En starkare och samlande organisering av alla muslimer i en kamp mot islamofobi kan också visa sig vara en tveeggad strategi. Den kan säkert vara tjänlig för organisationen i dess mobiliserande arbete genom att både motivera och engagera muslimer av olika slag att komma till Ibn Rushd. Men den kan också ytterligare binda och låsa in deltagarna i en identitet som inte är teologiskt baserad, som de flesta medlemsorganisationerna. Inte heller behöver den vara fejkad, men den är ändå konstruerad, mest av allt på en sociologisk grund. Ett studieförbund blir en folkrörelse med en numera tämligen udda politisk ambition i folkbildningsfamiljen. I en mening är det heller inte en helt orimlig tolkning av folkbildningsanslagets fyra syften att *stärka och utveckla demokratin, öka mångfalden människor som kan påverka sin livssituation och skapa engagemang för att delta i samhällsutveckling, utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället samt bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet*.¹²¹

Till sist, flera andra studieförbund med religiösa och etniska medlemsorganisationer säger att de förvisso känner igen sig i Ibn Rushds utmaningar kring kontroll över föreläsare och omvärldens rädsla för beröring med religiösa frågor och företrädare. Dock menar de att det inte är deras uppgift att ta ansvar för något annat än den verksamhet de själva anordnar. Inte heller förväntar de sig att en organisation som ansöker om medlemskap i studieförbunden redan från början ska vara färdigutvecklad. Däremot är ingen av dem beredd att kompromissa om den demokratiska värdegrunden. Denna gemensamma hållning hos de fyra andra studieförbunden har dock inte fått dem till att när det blåst som mest offentligt sluta upp bakom Ibn Rushd, i deras mening ett nära syskon i folkbildningsfamiljen. Kan ett skäl vara en rädsla för en medial kontamineringsseffekt?

6 Kritik

I det här kapitlet ska vi redovisa den kritik som riktas mot Ibn Rushd. Det går nämligen inte att förstå dess samtida utveckling utan att förstå den kritiska granskning i offentligheten som studieförbundet varit och alltjämt är utsatt för. Den har sin upprinnelse i olika källor. Den innehållsliga tyngden i argumenten skiftar likaså. Dess syften varierar liksom dess mediala plattformar. Men gemensamt för kritiken är det ihärdiga ifrågasättandet, både av studieförbundets demokratiska legitimitet och dess statliga auktorisation och finansiering. Först ska vi granska den principiella kritiken, sedan de påstådda felsteg som Ibn Rushd påstås ha gjort sig skyldigt till.

6.1 PRINCIPIELL KRITIK

Här presenteras kritik riktad mot Ibn Rushd och mot dess åtta aktiva medlemsföreningar. Vi ville höra kritikerna själva redogöra för de argument mot studieförbundet som i stor utsträckning har återkommit i diskussioner på olika mediala plattformar, och även senare pröva huruvida beläggen för deras påståenden håller. Sedan får företrädare från Ibn Rushd och medlemsorganisationerna ge sin bild av denna kritik. I analysen kommer vi sedan väga dessa tillsammans med det samlade empiriska materialet. Vi väljer att inte väga enskilda debattörer eller deras argument, utan försöker snarare förstå argumentets innehåll och hantera det, oavsett vem som framför det.

Vi har intervjuat två riksdagspolitiker, Hanif Bali (M) och Amineh Kaka-baveh (V), som aktivt kritiserat Ibn Rushd i riksdagen såväl som i sociala medier. Vi har även intervjuat två forskare, Aje Carlbom och Magnus Ranstorp. Även de har aktivt framfört kritik mot Ibn Rushd på sociala medier. En stor del av kritiken baseras på personernas egna uppfattningar och åsikter. Den kritik som framförs i avsnittet ser vi även som representativ för kritik mot studieförbundet i stort då det ofta förekommer en liknande retorik kring samma områden från andra personer i sociala medier och tidningar.

Vi har även valt att samtala med personer som är eller som tidigare varit aktiva i Ibn Rushds medlemsföreningar, och som vill vara anonyma. De framför kritik utifrån sina egna erfarenheter från den tid de varit aktiva.

6.1.1 Brist på transparens

Bland kritikerna är ett återkommande argument mot Ibn Rushd bristen på transparens. En del kritiker hävdar att informationen är svåråtkomlig angående vilka verksamheter som bedrivs av studieförbundet.

I samtal med Aje Carlbom, docent i socialantropologi, hävdar han att brist på transparens kan skapa irritation hos medborgare, då det inte är möjligt att kontrollera hur skattepengar används. Han ställer sig kritisk till den befintliga regleringen som begränsar möjligheten till offentlig insyn hos Folkbildningsrådet, som bär huvudansvaret för fördelningen av medel mellan studieförbunden. Carlbom anser vidare att Ibn Rushd är förteget om vilka verksamheter som bedrivs och tar upp bristen på offentligt tillgängliga kurskataloger som ett exempel.

En liknande synpunkt om brist på transparens hos Folkbildningsrådet och Ibn Rush framför Magnus Ranstorp, terrorforskare och statsvetare. Han ställer sig positiv till folkbildning, men menar att den kan missbrukas utan spårbarhet och öppenhet. Han nämner tänkbara risker, som fusk i rapporteringen av deltagare i studiecirklar, men också svårigheten att kunna granska vad som faktiskt sägs under studiecirkelarna. Ranstorp lyfter också fram det ansvar Ibn Rushd påtar sig när en stor del av deltagarna i studiecirklar är ny-anlända och asylsökande. Han menar då att det är av ännu större intresse att ha möjlighet till insyn över vilken information och kunskap som lärs ut. För att kunna garantera transparens och spårbarhet skulle Ranstorp helst se att Folkbildningsrådet blir en myndighet. Vidare menar han att något som bidrar till misstro mot dagens system är att det funnits och finns personer som jobbar på Folkbildningsrådet som tidigare arbetat inom något av studieförbunden. Detta ser han som en djupt olycklig jävsituation.

Även Pierre Durrani, tidigare styrelsemedlem i Sveriges Unga Muslimer, ser en ökad transparens och granskning som en nödvändighet inom folkbildningen. Han påpekar visserligen farorna med ett mer övervakande samhälle, men menar samtidigt att det är något skattebetalarna bör kunna utkräva när det handlar om stora statsbidrag.

6.1.2 Segregerande effekt

En annan återkommande kritik går ut på att Ibn Rushds verksamhet skulle ha en segregeringseffekt i samhället, i rak motsats till den integreringseffekt som Ibn Rushd själva säger sig ha. Aje Carlbom menar att Ibn Rushd kan skapa en negativ effekt i samhället på längre sikt, då de driver en politik som han menar bygger på att muslimer ska separeras från andra grupper. Han menar att identitetspolitik, oavsett om den bygger på etniska, kulturella eller religiösa grunder, kan skapa slitningar i samhället mellan olika grupper. Ett exempel på en sådan slitning kan vara att synen på jämställdhet hos Ibn Rushd skiljer sig från majoritetssamhällets västerländska jämställdhetssyn, menar Carlbom. Han ser det därför som ett tänkbart scenario att Ibn Rushd ingår i ett religiöst nätverk som socialiserar sina barn i "sina" skolor med en annan uppfattning om genusfrågor, något som kan tänkas drabba muslimska medborgares rättigheter.

"Det man säger är i princip att staten ska finansiera islamisk annorlundahet för typ 800 000 personer. På sikt står ju det i strid med integrationspolitiska mål. Integration handlar i gängse mening om att alla medborgare ska bli delaktiga i samma samhälle. För att det ska fungera måste man tona ned sin annorlundahet och bli mer anpassad i betydelsen att lära sig svenska och hur det svenska normsystemet fungerar."

Han får delvis medhåll av Magnus Ranstorp som också ställer sig frågande till om Ibn Rushd är en integrerande kraft i samhället. Han tar upp språkundervisning som ett exempel och menar att det vore mer relevant att till större del lära ut svenska än arabiska. Ranstorp menar vidare att han får intrycket av att studieförbundet "vill förstärka det som isolerar från integrationen".

Segregeringstemat varierar av Filip Ahlin, som tillsammans med Magnus Ranstorp skrivit rapporten *Mellan salafism och salafistisk jihadism – påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället* på uppdrag av MSB. Även han ser risker med Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer:

"Det är inte sannolikt att det är ett projekt att islamisera det svenska samhället. Men det riskerar att bidra till enklavisering, det är den typen. Det gifter sig ganska bra med narrativet att måla upp en svartvit bild av Sverige, rasism, islamofobi och så vidare. Det bidrar ju inte till att möta personer. I förlängningen riskeras demokratiska fri- och rättigheter begränsas också, könssegregering och så vidare. Vi möts inte, vi står på två ställen istället."

En som går ännu längre i sin kritik är Hanif Bali, riksdagsledamot för Moderaterna. Han anser att Ibn Rushd bidrar till att människor blir religiöst konservativa, vilket hämmar en integrationsprocess.

”Det blir också en värdeclash i praktiken, när stora grupper av människor är religiöst konservativa. Då blir det helt plötsligt fult för en kvinna att jobba på en arbetsplats med andra män, och sådana värderingar upprätthålls. Då motarbetar vi en harmonisk upplösning av muslimer in i det svenska samhället. Det bidrar istället till vad de säger sig vilja ha – ett muslimskt samhälle och ett svenskt [...] istället för den naturliga upplösningen av muslimer in i samhället, integration och assimilation, framförallt kulturell assimilation. Det behöver inte betyda att man lämnar sin religion, utan att man assimileras värderingsmässigt in i det västerländska samhället. Du kan ju behålla din religion, men din religion ändras i takt med värderingar och tolkningen av religionen. Deras poäng är att bibehålla den rena tolkningen av religionen, vilket inte fungerar värderingsmässigt.”

Vidare menar Bali att man inom Ibn Rushd för en intersektionell retorik vilket medför ett ”vi-mot-dom”-tänkande. En annan kritik som lyfts fram av riksdagspolitikern är strategin från den nya generationen muslimer, där man är smartare och mjukare i sitt sätt att öppna upp och normalisera för att göra det lättare att kunna vara en konservativ muslim i Sverige idag. Bali menar att diskussioner som handlar om rätten att bära slöja är ett exempel på detta. Han menar även att en strategi handlar om att skapa ett undantag för Ibn Rushds deltagare, så att de inte behöver följa liberala normer utan kan fortsätta leva utifrån ortodoxa, konservativa, muslimska värderingar utan att känna press på att assimilera sig.

Även Amineh Kakabaveh, riksdagsledamot för Vänsterpartiet, är övertygad om att Ibn Rushd inte utgör någon integrerande komponent i samhället. Hon har uppfattningen att Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer inte uppmuntrar till integration:

”Integration kallas vit hegemoni och svensk kolonialism i förorten. Det är det de förespråkar.”

Hon ger ett annat tydligt exempel på en segregeringseffekt. Det handlar om när Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer enligt henne sprider skräm-

selpropaganda om att svensk socialtjänst omhändertar muslimska barn, hävdar Kakabaveh, och refererar till två anmälningar av Sverige till FN som Ibn Rushd och flera av deras medlemsorganisationer genomfört år 2013 respektive 2018.

6.1.3 Könsdiskriminerande

Att kvinnorna inom Inom Rushd och dess medlemsorganisationer skulle ha svårt att vinna inflytande och jämställdhet är också en ofta framförd kritik. Hanif Bali menar att Ibn Rushd tillsammans med sina medlemsorganisationer är religiöst konservativa, vilket i sig bidrar till diskriminering av kvinnorna i dessa grupper. Han anser också att dessa organisationer inte är intresserade av att köpa den västerländska synen på jämställdhet. Pierre Durrani, tidigare styrelseledamot i Sveriges Unga Muslimer, menar att kvinnosynen i ”de här organisationerna” är förlegad. Han berättar att man därifrån gärna visar utåt att man jobbar hårt med jämställdhet och att man vet vilka ”buzzwords” (modeord) man ska använda för att få fortsatt bidragsstöd.

Även Amineh Kakabaveh betraktar Ibn Rushd och flera av medlemsorganisationerna som ett hot mot kvinnors befrielse. Hon menar att de är rädda för att kvinnorna ska rustas med ”demokratiska seder”. Vidare konstaterar också Kakabaveh att de utåt påstår sig arbeta för jämställdhet men att de i verkligheten motarbetar den. Hon illustrerar detta med att hon sett viss litteratur ligga framme i Ibn Rushds lokaler i Skurup där det bedrivits SFI-undervisning; näst intill ingen litteratur var på svenska och en bok förespråkade hatiska budskap mot kristna och homosexuella, berättar Kakabaveh.

”Vad undervisar dom? Att kvinnan är hälften så [mycket] värd som en man, i vittnesrätt, att skilja sig, islamska rätten. Så länge du ser henne som mindre värd, vad är det egentligen man håller på med?”

En person med stor insyn i en av medlemsorganisationerna hävdar att det funnits ett motstånd mot kvinnor när det gäller att ta plats på de högre posterna. Hen ser inte att det skett någon större förändring över tid eller att det finns någon beredskap att hantera och verkställa en sådan förändring på kort sikt. Det har även tidigare år framförts kritik att det endast var ”svenska kvinnor” och kvinnliga konvertiter till islam som fick höga ledarposter, men få muslimska kvinnor.

6.1.4 Antisemitism

Flera av kritikerna lyfter fram att Ibn Rushd har problem med antisemitismen. Aje Carlbom anser att Ibn Rushd har svårt att säkerställa kvalitén i alla sina verksamhetsled och att det är en svår process att kontrollera vad alla föreläsare som bjuds in tidigare kan ha sagt:

”Det kanske är så att det inte går att kontrollera alla föreningar eller organisationer som ingår i verksamheten. Det är ju iögonfallande det här med att de bjuder in antisemiter. Sannolikheten för att de ska hitta någon som inte är antisemit av utländska gäster, den är dock minimal. De flesta, speciellt om man kommer från Mellanöstern, är en del av MB och saknar erfarenhet av europeisk debatt. De är starkt präglade av antisemitiskt tankegods. Det är ju inte bara misstag, utan det är mycket svårt för dem att hitta föreläsare med värderingar som kan accepteras i Sverige.”

Även Magnus Ranstorp anser att det är djupt problematiskt att Ibn Rushd bjudit in personer såsom Yvonne Ridley som tidigare uttalat sig antisemitiskt. Amineh Kakabaveh hävdar att det finns en kultur i Ibn Rushd och i medlemsorganisationerna som uppmuntrar antisemitiska åsikter. Hon konstaterar att:

”Man ska arbeta mot rasism och går till dem som själva är antisemiter, då de gång på gång bjudit in antisemitiska föreläsare till sina arrangemang. Ibland har de sedan blivit påkomna, eller vägrat erkänna att talarna är antisemiter. Det är alltid någon annan än de själva som har kritiserat deras föreläsare.”

Även andra för fram tanken på att det kan råda en antisemitisk kultur som i sig försvårar förhandsprövningen av gästföreläsare. Därför kan det vara svårare att förstå att ett visst budskap, som inte är anstötligt inom organisationen, uppfattas som horribelt av omvärlden. Pierre Durrani, som själv tillhört Muslimska brödrskapet, förklarar att sympatier med Muslimska brödrskapet också innebär ett antisemitiskt synsätt. Han kritiserar vidare systemen för granskning hos Ibn Rushd och medlemsorganisationerna gällande vilka föreläsare som bjuds in:

”[...] Det betyder att de inte har någon intern granskningskultur som kan urskilja det anständiga från det oanständiga förrän de blir påkomna.”

6.1.5 Homofobi

På internet, i sociala medier, bloggar, ledarsidor och debattartiklar är en ofta återkommande kritik mot Ibn Rushd och deras medlemsorganisationer att de bedriver verksamheter som legitimerar homofobiska åsikter. Ofta handlar kritiken om inbjudna föreläsare som vid tidigare tillfällen uttalat sig homofobiskt. Efter att det framkommit att Ibn Rushd bjudit in en sådan föreläsare skrev Alexander Bard på Twitter:

”Behövs det fler bevis för att mainstream islam hatar HBT-folket? Nej, nu får det fan i mig vara nog med daltandet.”¹²²

Amineh Kakabaveh instämmer i kritiken mot Ibn Rushds förhållningssätt till homosexuella. Hon menar att problemet ligger i att Ibn Rushd och deras organisationer bjudit in ett flertal föreläsare som varit direkt hatiska mot homosexualitet. Hon menar dessutom att ledande företrädare från Ibn Rushd uttalat sig i media om att homosexualitet inte är förenligt med den ”islamiska livsstilen”.

6.1.6 Representativitet

En annan argumentationslinje handlar om maktkoncentration, slutenhet och låg representativitet för det muslimska civilsamhället i Sverige. Magnus Ranstorp är kritisk till att det många gånger är samma personer som sitter i styrelserna för Ibn Rushd och medlemsorganisationerna. Han liknar det vid ett stort familjeföretag där samma individer ofta byter styrelseposter mellan de olika organisationerna. I praktiken verkar det inte vara en särskilt stor grupp som styr det muslimska civilsamhället, menar Ranstorp.

Hanif Bali håller med. Han menar att det är en liten skara individer som styr Ibn Rushd och medlemsorganisationerna som ofta kopplas till Stockholmsmoskén. Denna grupp av individer anser Bali också har en agenda att upprätthålla och sprida sin ideologi, en islamistisk, salafistisk, egyptisk tolkning av sunniislam. Bali tror inte att den breda massan muslimer i Sverige känner till vad Ibn Rushd är för något och att de i verkligheten representerar väldigt få muslimer i Sverige.

¹²² Gudmundson, Per. *Homofober ånyo på gästlistan*. Svenska Dagbladet (2014).
<https://www.svd.se/homofober-anyo-pa-gastlistan?fbclid=IwARofFlspxQGP4mApoA3FdECwnM5sGgOqg1WmHZTakAWqoXlzvr4jwKisByM>

Denna kritik delas av fler. En av dem är Pierre Durrani. Även han problematiserar statens finansiering av studieförbundet:

”De bara snurrar lite, det är samma personer som återkommer på olika poster i de angränsande organisationerna som har någon typ av ideologisk men också organisatorisk koppling. [...] Man kan kritiskt säga att Sverige har gått in och valt islamtolkning på bekostnad av massvis med andra sätt att tolka islam. [...] Nu har man någonstans aningslöst, inte illvilligt, premierat en islamtolkning framför många andra.”

I samtal med tidigare anställda inom Ibn Rushd återkommer påståendena om att ledarpositionerna fördelas och omfördelas inom en mycket snäv och mansdominerad krets. Tre som då och då pekas ut är Omar Mustafa, förbundsrektor för Ibn Rushd, tidigare ordförande för IFiS, tidigare vice ordförande för Islamic Relief (IR) och generalsekreterare för Sveriges unga muslimer (SUM); Temmam Asbai, ordförande för IFiS och tidigare ordförande för Ibn Rushd samt Mostafa Kharraki, tidigare ordförande för Islamic Relief (IR), Sveriges unga muslimer (SUM), Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS), Islamiska förbundets (IFiS) stiftelse och vice ordförande för Sveriges muslimska råd (SMR).

Representationen från shiaorganisationer har hittills varit obefintlig i Ibn Rushds styrelse. En representant från Islamiska Shiasamfunden menar att de inte fått den plats och utrymme som de borde ha haft under dessa tio år på grund av sin teologiska inriktning; man blir exkluderad från påverkansmöjligheter, men det ser bra ut att skylta med att Ibn Rushd inkluderar shiamuslimer. Representanten menar att den spänning mellan shia och sunni i högsta grad är relevant och jämförs med politiska motpoler.

6.1.7 ”Offerkoftan”

En kritik mot Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer är sättet de svarar på och hur de agerar efter att kritik framförts mot dem. Vi frågar Aje Carlbom vad han anser om Ibn Rushds sätt att försvara sig efter att kritik har riktats mot studieförbundet medialt och om de för snabbt tar på sig en ”offerkofta”:

”Det där med offer är rätt intressant. Om vi säger så här; majoriteten islamiska aktivister, om vi gör det till en jättebred kategori, upplever sig som offer. Det är själva grunden de står på. De är offer för västvärlden, för islamo-

fobi, för USA, för judarna i Mellanöstern, för en judisk världskonspiration, de är offer för allting. Det är själva drivkraften i deras politiska projekt. Al-Qaida och IS, alla upplever sig som offer. Jag tror att det är jätteviktigt för islamister att hålla liv i offernarrativet även om de i många sammanhang i objektiv mening inte kan ses som offer. Det är det som motiverar och legitimerar vissa saker. Alla som säger något kritiskt uppfattas av islamister som kritiker av islam, därför avfärdas de som islamofobiska. Jag tror att det är mycket svårt för ett samhälle att kombinera diskursen om islamofobi med demokratiska värderingar om yttrandefrihet.”

Filip Ahlin menar vidare att när forskare och andra har lyft frågor om salafism och salafistisk jihadism har en del personer med anknytning till Ibn Rushd menat att det är att kollektivera muslimer. Ahlin anser dock att de pekat ut vissa avarter av muslimer och att det är raka motsatsen till att kollektivera.

”De har försökt att kväva varenda försök till en konstruktiv debatt med att anklaga personer att kollektivera.”

Amineh Kakabaveh är också av uppfattningen att Ibn Rushd undviker en stor del av kritiken som riktats mot dem genom att hävda att kritiken har sin grund i islamofobi. Hon hävdar också att Ibn Rushd har anklagat olika myndigheter och kritiska röster för att vara islamofobiska och rasistiska i sin försvarsstrategi att komma undan kritik. Kakabaveh anser att Ibn Rushd undviker självkritik med denna metod:

”När det handlar om religion säger folk att man är islamofob. De försöker alltid att skambelägga de som kritiserar dem.”

En förutvarande medlem i en medlemsorganisation anser också att Ibn Rushd driver frågan om islamofobi för långt och säger sig vara:

”[...] emot den här breda satsningen de har kring islamofobi. Man har verkligen gjort islamofobin till en verklighet. Man har satsat på det tills det blev någonting som man lever med. Det är det som är det hemska. Man skulle istället ha jobbat med det här andra istället. Låt oss prata om det fina islam, kulturen i islam, hur fint vi har det, låt oss visa den här andra sidan.”

6.1.8 Muslimska brödraskapet

Den kanske vanligaste förekommande kritiken mot Ibn Rushd på sociala medier, bloggar och i tidningar men även på myndighetsnivå har handlat om anklagelserna om att studieförbundet och dess medlemsorganisationer skulle ha kopplingar till Muslimska brödraskapet. Kritikerna har å sin sida kritiserats för att sakna tillräckliga belägg om vad Muslimska brödraskapet faktiskt är. Ibland har det beskrivits som en utländsk organisation som styr svenska muslimska organisationer och i andra fall som en fientlig ideologi med målet att skapa en islamisk stat. I rapporten *Muslimska Brödraskapet i Sverige*, skriven på uppdrag av MSB, påstår huvudförfattaren Norell att olika svenska organisationer och föreningar har kopplingar till Muslimska brödraskapet: ”ledningen [i Ibn Rushd] är helt styrd av MB”. Andra föreningar som anklagas vara ”helt styrda av MB” eller ha associationer med Muslimska brödraskapet är Islamic Relief, Sveriges Unga Muslimer och Islamiska förbundet i Sverige.¹²³ Rapporten mottog en omfattande kritik från forskare inom fältet, bland annat för avsaknaden av källor eller bristfälliga sådana.¹²⁴

En andra rapport på uppdrag av MSB, *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext*, skrevs av Aje Carlbom. Denna gång karaktäriserades samma svenska muslimska organisationer ha kopplingar till Muslimska brödraskapet, men dessa kopplingar värderades snarare som ideologiska än organisatoriska. Till skillnad från den första rapporten av Norell med flera, pekas inte heller Muslimska brödraskapet ut som en våldsbejakande och fientlig organisation. De svenska organisationer som Carlbom menar har anknytningar till MB presenteras istället som att de arbetar ”politiskt på samma sätt och utifrån samma demokratiska premisser som vilken annan västerländsk organisation som helst, exempelvis miljörörelsen eller kvinnorörelsen”.¹²⁵

Vid vår intervju frågade vi Carlbom om han verkligen ser något farligt i att svenska muslimska organisationer har en ideologisk koppling till Muslimska brödraskapet, vilket han hävdar i sin rapport:

123 Norell, M. m.fl. *Muslimska Brödraskapet i Sverige*, ss 11–12. Myndigheten för skydd och beredskap. (2017) https://www.msb.se/Upload/Kunskapsbank/Studier/Muslimska_Brodraskapet_i_Sverige_DNR_2107-1287.pdf

124 Ottander, Malin & Wernersson, Annie. *Forskare sågar terrorexperter Magnus Norells rapport om islamism i Sverige*. Svenska Dagbladet (2017). <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/20-tal-forskare-sagar-terrorexperter-magnus-norells-rapport-om-islamism>

125 Carlbom, Aje. *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext. Ideologisk kontinuitet eller förändring*, ss 14–15. Myndigheten för skydd och beredskap (2018). <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28456.pdf>

”Jag tror inte det är farligt i betydelsen direkta hot om jihadistiskt våld. Därremot uppfattar jag det som negativt på lång sikt. Deras politik bygger på en separation mellan muslimer och andra grupper, det är själva idén, och jag tror inte det är bra. Jag tror inte att det är bra med identitetspolitik överhuvudtaget av den typen, etnisk, kulturell eller religiös. På sikt kan det bli alltför mycket slitningar i samhället mellan olika grupper som vill få sina normer och värderingar accepterade som en del av sin kultur eller religion.

Carl bom menar att identitetspolitik kan innebära att olika rättigheter lätt blir inskränkta för en del människor, särskilt kvinnor och barn. Han tar upp jämställdhetssynen som ett exempel, som han menar skiljer sig mellan organisationerna som har ideologiska kopplingar till Muslimska brödraskapet och det svenska majoritetssamhällets.

Magnus Ranstorp hävdar att Muslimska brödraskapets ideologi delas av många aktiva personer inom svenska muslimska organisationer, men att det nödvändigtvis inte behöver innebära något hot mot Sverige och demokratin. Han är inte heller helt säker på vad det innebär för organisationer i Sverige att ha ideologiska kopplingar till MB.

”[...] så länge det inte har för mycket inverkan på mänskliga fri- och rättigheter och så vidare. Jag tror både media och systemet är självkorrigerande, så jag är inte så orolig över det. Även om det kanske låter så på Twitter.”

Amineh Kakabaveh är dock av åsikten att Ibn Rushds kopplingar till Muslimska brödraskapet innebär att de vill utveckla ett ”islamiskt civilsamhälle” som bland annat kan innefatta särslagstiftningar, särskilda muslimska skolor samt könsapartheid i badhus, skolor och läkarbesök. Det handlar i grund och botten, menar Kakabaveh, om att skapa ett islamiskt parallellsamhälle i Sverige. Det är på detta vis som Muslimska brödraskapet opererat i andra europeiska länder, anser hon.

Pierre Durrani, tidigare styrelsemedlem i SUM som även varit edsvuren inom Muslimska brödraskapet, menar visserligen att ideologin och tankesätten inte ska förbjudas, då vi lever i ett demokratiskt samhälle med åsikts- och yttrandefrihet. Men han kritiserar staten för att finansiera organisationer med anknytning till ideologin eftersom det kan bidra till parallella samhällen.

6.2 IBN RUSHDS VÄRDERING AV DEN PRINCIPIELLA KRITIKEN

Kritiken som förts mot Ibn Rushd på internet och i olika medier har framförallt berört de ämnen som vi skrivit om i föregående avsnitt. När vi intervjuat representanter från Ibn Rushd på huvudkontoret i Solna och runt om i landet i de olika distrikten har vi pratat om ämnena för att höra hur de ställer sig till dem.

6.2.1 Brist på transparens

I samtal med Omar Mustafa frågar vi vad han anser om regelverket kring folkbildning i Sverige. Vi frågar om en hårdare regelstyrning och högre grad av transparens kan vara en väg framåt, som några av kritikerna till Ibn Rushd vill se. Mustafa menar att det nuvarande systemet inte bara är bra, utan även nödvändigt. Han ser en stor risk med att detaljstyra civilsamhället och folkbildningen. Han tror istället på att studieförbunden behöver jobba närmare varandra och ta fram gemensamma riktlinjer som inte behöver komma från Folkbildningsrådet. Mustafa berättar att de för samtal med några av de andra studieförbunden gällande en granskning sinsemellan, vilket skulle kunna ses som ett steg mot ökad transparens och kvalitetssäkring. Kritiken mot Ibn Rushd har gjort att de ligger långt före de andra studieförbunden gällande rutiner, system och strukturer, menar han. Ett striktare regelverk kring folkbildning tror Mustafa kan leda till att fler misstag begås av studieförbunden, då de istället skulle lägga över ett för stort ansvar på granskning och kvalitetssäkring till Folkbildningsrådet.

6.2.2 Segregerande effekt

Vi lyfter frågan till Omar Mustafa gällande Ibn Rushds effekt i samhället och om det kan vara som vissa kritiker påstår, att Ibn Rushd i själva verket bidrar till segregation. Mustafa svarar att en stor del av deras arbete går ut på att engagera och aktivera medborgare och få dem ut i samhället. Mycket handlar om att ge personerna styrka i sina egna identiteter och visa att de inte behöver skämmas för sin tro eller bakgrund. För att underlätta för gruppen av muslimer att komma in i samhället belyser man det som hindrar dem. En framtidsvision är att acceptansen mot muslimer ska bli större och att ingen ska rynka på ögonbrynen på grund av att man är muslim. Samtidigt håller han med om att det kan innebära både risker och fördelar att arbeta med särorganisering. Det är ett sätt för människor att känna tillhörighet i gruppen, men det kräver också kompletterande verksamhet för att föra människor in i sam-

hället menar han, då man annars riskerar segregerande effekter. Vidare anser han att Ibn Rushd når ut till många människor som redan lever i segregation och att förbundet blir ett sätt för människor att lättare komma in i samhället. Ibn Rushd har dessutom haft ett flertal projekt med syfte att motverka segregationen och bidra till ökad integration, såsom *Fredsagenterna*, projektet *Forix* och projektet *Aktivistguiden*, berättar Mustafa. Genom projektet *Jämlikhetsdata* har Ibn Rushd också försökt få segregationen mer synliggjord för att lättare kunna mäta och motverka den.

Under ett besök i ett distrikt frågar vi dem hur de ser på sin organisation och hur den bidrar till integration. De säger sig ha en fördel när det gäller språket och att de därför kan hjälpa föreningar på ett helt annat sätt än andra studieförbund. De blir därför en tillgång för många människor som vill organisera sig och lära sig mer om den svenska organisationskulturen.

När vi har rest runt och mött företrädare från Ibn Rushds olika distrikt i Sverige har just detta varit ett dominerande synsätt i samtliga distrikt. En bild som målas upp är att Ibn Rushd karaktäriseras av tålmodighet och hjälpsamhet när det kommer till människor som vill lära sig mer om föreningsliv och hur man går tillväga för att starta ett demokratiskt förbund eller en förening.

6.2.3 Könnsdiskriminerande

Under en intervju med Omar Mustafa om jämställdheten i Ibn Rushd ger han exempel på församlingar man arbetat med som haft en konservativ syn på kvinnor, där man inte kunnat föreställa sig att ha kvinnor med i en församlingsstyrelse. Han menar dock att flera medlemsorganisationer varit under förändring när det gäller jämställdheten, i synnerhet de som haft en konservativ syn på kvinnor. Idag hävdar Mustafa att hälften av de lokala församlingarna och föreningarna har kvinnor i sin styrelse. Han betonar att det är viktigt att inte tappa hoppet när det gäller föreningar som har en konservativ syn på kvinnor, men att de måste vara mottagliga för samarbete. Idag hävdar han att en del av medlemsorganisationerna har hälften kvinnor i sina styrelser. En annan manlig ledare går längre och menar att det helt enkelt handlar om att "gubbarna ska bort, till och med jag ska bort".

Mustafa förklarar vidare att studieförbundet de senaste två åren haft en satsning på jämställdhet. Arbetet har skett genom utformning av styrdokument, utbildning av personal och cirkelledarutbildningar. Jämställdhetsfrågan har även präglat arbetet kring utbildning av imamer, genom imamkonferenser och fortbildningar, för att få dem att omvärdera och diskutera

vissa svåra frågor. Gällande konservativa uppfattningar i kvinnofrågan, menar Mustafa att det ofta handlar om vilken kultur imamen bär med sig i bagaget. Att bearbeta dessa frågor bidrar till upplysning och utveckling från den konservativa synen på kvinnans roll i samhället anser han. Förbundsrektorn är även av uppfattningen att folkbildning handlar om att nå gråzonerna och att utmana människor genom att möta dem i sina funderingar.

På Ibn Rushds hemsida marknadsförs satsningar rörande jämställdhet, bland annat riktat stöd till utrikesfödda lågutbildade kvinnor. Studieförbundet lyfter vikten av att arbeta med att motverka destruktiva maskulinitetsnormer och könsroller, men skriver även att man inte kan lyfta jämställdhet utan att involvera frågor som rasism och inkludering.

Zana Muhammad, ordförande för Ibn Rushd, anser att det är de unga muslimska tjejerna som är i framkant i det muslimska civilsamhället. Han argumenterar för att de unga tjejerna är pålästa, de kan sina rättigheter, är utbildade och att det även är de som blir mer diskriminerade. Det finns en enorm kompetens hos dessa grupper. Om man inte ger dessa människor plats så blir man som organisation verklighetsfrånvärd, menar han. Han önskar att Ibn Rushd ska ge plats åt dem. Visionen är att studieförbundet ska vara den naturliga arbetsplatsen för dem.

Flera medlemsorganisationer har också uppfattningen att det är allt fler kvinnor som är aktiva i föreningslivet. Andelen kvinnor på de högre posterna står inte alls i proportion till det stora antalet kvinnliga deltagare. Mohamed Tamsamani, ordförande för FIFS och verksamhetutvecklare hos Ibn Rushd, redogör för en intern diskussion kring problematiken med underrepresentation av kvinnor i styrelsen. Han förklarar att samhällsdebatten kring patriarkala strukturer ofta blir ensidig i sin argumentation:

”Låt oss diskutera samhällsproblem som samhällsproblem. Jag säger inte att vi inte har problem med hedersproblematik, förstå mig rätt. Det finns överallt. Men vi lever i samma kontext du och jag, vi påverkas av samma strukturer. Låt oss nyansera den debatten. Samma sak gällande jämställdhet, kolla på de topp hundra börsnoterade företagen. Ingen klagar på deras kultur, utan det handlar om patriarkala strukturer istället för religion och kultur. Man skyller på något annat, till exempel exkludering i anställning och moderskap, mammaledighet och så vidare. [...] Hos oss är det på grund av religionen och hos dom är det på grund av en struktur. Det är frustrerande, eftersom vi dubbelbestraffas.”

Temsamani menar att jämställdhet är en naturlig process för individer, organisationer och föreningar. Attityder är föränderliga och utvecklas över tid, till exempel när det gäller homosexualitet och jämställdhet. Han menar att teologiska övertygelser kring dessa ämnen fortfarande kan vara starka men att acceptansen ständigt ökar. Oviljan att byta ståndpunkt inom dessa ämnen är inte heller alltid kopplat till religion anser han, utan i större utsträckning till kultur och tradition. En studiekonsulent hos Ibn Rushd menar att eventuellt motstånd till jämlikhet ofta grundar sig i kulturella skiljaktigheter.

"Vi har jättemånga händelser i Profetens tid och hans följare, många kvinnor som har jobbat i centrum och varit ansvariga. Ifrågasättandet handlar mer om kulturella aspekter. När man kommer till Sverige blir det något helt annat. Om dessa motståndare inte låter sig utvecklas så kommer det bli ett problem. Genom att se oss arbeta förstår de att det finns föreningar där kvinnor är med i styrelsen och föreningslivet. Då förändrar sig många, även i vår förening. Hur kan en kvinna delta i ett årsmöte, kan de fundera. Jag började med min fru, och mina bröder bjöd in deras fruar. Vi tyckte inte att det var ett problem, men andra ifrågasatte. Efter ett tag började de också ta med sina kvinnor som medlemmar, och det är kul. Jag har alltid sagt att konservativa inte kommer kunna utvecklas i samhället, utan det tar stopp. Det kommer krocka och det har alltid varit så. De som är med och utvecklas går vidare in i samhället. Det är det som vi försöker ändra och vi ser att det sker förändring. De som är konservativa är väldigt få, men tyvärr hörs deras ord mer i media än våra gör. Men i verkligheten är de väldigt få.

Under ett samtal med företrädare i ett av distrikten menar en anställd att det inte går att ignorera hur samhället fungerar i Sverige, och att det inte går att exkludera den kvinnliga kompetensen. När det gäller islam och religionens syn på kvinnor, är samtliga medarbetare överens om att koranen inte är könsdiskriminerande, utan att det där snarare finns många exempel på starka kvinnor.

I ytterligare ett distrikt talar vi med en ansvarig som berättar att de har behövt avsluta samarbeten på grund av att föreningar inte har delat samma värdegrund, bland annat gällande jämställdhet. En person berättar om ett exempel med en man som menade att religionen inte tillät att kvinnor pratade med män. Trots samtal med mannen stod han kvar i sin åsikt, vilket till slut ledde till ett uteslutande av hans förening.

6.2.4 Antisemitism

I ett möte med Ibn Rushds distrikt Södra pratade de om händelsen som rörde samarbetspartnern Mili Görus som anklagades vara antisemitiskt och att de såg allvarligt på händelsen. En anställd berättar vidare att de själva jobbar aktivt i frågan om antisemitism och att detta inte är något som är förenligt med Ibn Rushds värdegrund. Utredningen var fortfarande pågående under samtalet med distrikt Södra.

I ett annat distrikt träffade vi en representant för Ibn Rushd som poängterade hur viktigt det är att kunna samtala om känsliga ämnen som exempelvis Palestinakonflikten. Han lade vikt vid att man kan vara kritisk mot staten Israel och mot ockupationen av områden, men att samtalet inte får bli hatiskt och antisemitiskt, eller ett kollektivt utpekande av gruppen judar. Inte minst studiecirkelledare har ett extra tungt ansvar för att diskussionerna aldrig ska gå över denna gräns, var en slutsats som han drog.

Många företrädare som vi träffat inom Ibn Rushd förklarar att studieförbundet arbetar med frågan om antisemitism, men även med rasism som en bredare kategori. I många av förbundets distrikt berättar företrädare om arbeten med både kristna och judiska församlingar.

6.2.5 Homofobi

På Ibn Rushds huvudkontor i Solna ville vi höra hur de arbetar med hbtq-frågan i sina verksamheter. Det bekräftas att studieförbundet inte tidigare gjort det. Det uppfattas som en känslig fråga och att Ibn Rushd kan inte ta ställning till hur medlemsorganisationer ska arbeta med den, berättar en anställd. Hen menar vidare att Ibn Rushd vill vara neutrala i frågan och att det skulle vara svårt att veta hur man skulle lyfta frågan. Däremot anser hen att det skulle vara nödvändigt om exempelvis homofobi skulle vara ett problem inom studieförbundet. De övriga personerna i gruppssamtalet instämmer och en anställd tillägger att om en förening med hbtq-muslimer skulle söka sig till Ibn Rushd så skulle den givetvis vara välkommen. Det är också viktigt för Ibn Rushd att markera och agera om en samarbetsförening på något vis skulle uttrycka homofobiska åsikter, menar en annan. Samtliga instämmer i att det inte skulle gå att arbeta med en sådan förening som inte ställer sig bakom principen om alla människors lika värde.

Även anställda på ett annat distriktskontor framhåller hur viktigt det är att deras samarbetsföreningar är öppna för alla och att ingen ska behöva bli ifrågasatt på grund av hur deltagarna identifierar sig. De menar att exempel-

vis cirkelledare eller ordförande inte har något att göra med deltagarnas privatliv och att de absolut inte får utesluta någon på grund av sexuell läggning.

I de olika distrikten vi besökt har företrädare berättat om vikten att inkludera alla människor, oavsett sexuell läggning. Däremot har inget av distrikten arrangerat verksamheter med fokus på hbtq-frågan.

6.2.6 Representativitet

Vilka anser Ibn Rushd sig företräda? Omar Mustafa utvecklar varför Ibn Rushd inte vill betraktas som ett religiöst studieförbund, utan som ett studieförbund som alla andra, i bemärkelsen att de välkomnar både muslimer med olika teologiska inriktningar, icke-troende och personer med annan religiös bakgrund. Ibn Rushd ska inte heller uppfattas som missionerande, utan man vill låta medlems- och samarbetsorganisationer styra den frågan själva. Mustafa ger ett exempel när medlemsorganisationerna har efterfrågat material om hur man ber. Det kan bli problematiskt då man i så fall blir tvungen att ta fram material för alla olika inriktningar inom islam. Ibn Rushd tog beslutet att inte göra detta för att hålla sig neutrala i trosfrågan. Mustafa berättar att man huserar både shiamuslimer och sunnimuslimer med olika inriktningar men att Ibn Rushd inte vill se sig som representant för alla muslimer i Sverige.

En angränsande kritik som riktats mot Ibn Rushd var att Islamiska förbundet hade oproportionerligt stort inflytande i studieförbundet, berättar Mustafa vidare. Studieförbundet har tagit åt sig av kritiken. Islamiska förbundet har tagit några steg tillbaka för att låta andra medlemsorganisationer få mer inflytande. Relationen till den enda rena shiamuslimska medlemsorganisationen har varit ostadig genom åren, erkänner Mustafa, och att den har varit nära att lämna studieförbundet. Idag är kontakten och samarbetet med Islamiska Shiasamfunden i Sverige god, intygar Mustafa. Han påpekar också att flera av medlemsorganisationerna inrymmer både shia och sunni, där Förenade islamiska föreningar i Sverige är ett sådant exempel.

Inom Ibn Rushds distrikt och medlemsorganisationer beskrivs relationen till shiaorganisationer som väldigt god. En representant från SUM menar att organisationen inte definierar teologi och att de har många ungdomar i verksamheten som är shiitiska muslimer.

Representanter från Ibn Rushds olika distrikt i landet säger sig välkomna både shia- och sunnimuslimer till sina verksamheter. De understryker att det inte finns någon konflikt mellan shia- och sunnimuslimer i Sverige. En

anställd betonar emellertid att det kan uppfattas känsligt att samarbeta med shiamuslimer och att en del sunnimuslimer ser det som problematiskt. Personen menar att många deltagare vederbörande möter ser Ibn Rushd som sunnimuslimskt, även om de inte vill ta någon ställning i typen av islamtolkning. I ett distrikt säger personalen att den är medveten om att de huvudsakligen betjänar sunnimuslimer men att det till stor del har geografiska orsaker. En anställd menar att de flesta shiamuslimer till största del finns runt Ibn Rushds mellersta distrikt.

Även en annan anställd hos Ibn Rushd uppfattar majoriteten av föreningarna som Ibn Rushd samarbetar med som sunnitiskt grundade. Relationen mellan shia och sunni, menar personen, är relativt oproblematiske i det lokala arbetet. I sitt uppdrag möter hen ibland deltagare som inte tycker om att Ibn Rushd samarbetar med shiaföreningar. Hen poängterar dock att Ibn Rushd jobbar för folkbildning så det finns inget syfte att skilja på shia, sunni eller icke-muslimer.

6.2.7 Muslimska brödrskapet

Förbundsrektorn för Ibn Rushd säger att ”mig veterligen finns inte Muslimska brödrskapet i Sverige”, men att det i den mediala debatten etablerats många teorier och konspirationsteorier. Han menar att det finns migranter som har en bakgrund i Muslimska brödrskapet, men att det handlar om olika ideologier beroende på i vilket land och område man tidigare bott. Han understryker även variationen av organisationer inspirerade av rörelsen i olika länder. Vidare beskrivs brödrskapet som fredliga, demokratiska aktörer inom forskarkåren, menar Mustafa, med Hamas som undantag. Den kritik som riktats mot Islamiska förbundet i Sverige anser han är felaktig. Man kan snarare säga att IFiS har ”en ideologisk hemvist i samma skola som brödrskapet”. Ibn Rushd däremot, har inte haft någonting med brödrskapet att göra, menar Mustafa.

Mustafa härleder många av påhoppet och konspirationsteorierna kring Muslimska brödrskapet och Ibn Rushd till MSB-rapporten, *Muslimska Brödrskapet i Sverige*. Det är problematiskt att de intervjuade personerna i rapporten är före detta medlemmar i studieförbundets medlemsorganisationer:

”Han har pratat med tre väldigt problematiska människor som säger att de är före detta medlemmar. Det är folk som har bråkat med Islamiska förbundet, lämnat, och sedan ska de anses vara sanningssägare på något sätt. Det

är en väldigt problematisk rapport, även om man skulle klassa Islamiska förbundet som ideologiskt nära MB, vilket är helt okej för mig. Att betrakta Ibn Rushd som det är också jättetokigt. Det är som att säga att om Bilda har en katolsk rektor så styr påven Bilda. Det är de kopplingarna man gör med Ibn Rushd.

I ett samtal med en representant från Islamiska förbunden i Sverige vill vi veta mer om förbundets teologiska inriktning. Personen beskriver IFiS teologiska grund som ”medelvägsislam”, en typ av sunniislam. Däremot menar representanten att anklagelserna gällande associationen till Muslimska brödraskapet inte stämmer och att anklagelserna har skadat organisationens rykte.

En representant för Förenade islamiska föreningar i Sverige förklarar att organisationen huserar flera olika teologier. Personen ogillar formuleringen ”MB-associerad” och menar att det snarare finns individer inom organisationen som är ”MB-skolade”. En representant för Sveriges Unga Muslimer menar också att det finns många MB-skolade individer i Sverige och att ”Ibn Rushd-familjen” kan ses som inspirerade av rörelsen. Han poängterar dock att många missförstått vad det innebär att vara ”MB-skolad” och att en del felaktigt ser Muslimska brödraskapet som en terrororganisation. Personen förklarar att det finns muslimska organisationer i Sverige som är inspirerade av Muslimska brödraskapet, precis som att det finns personer som är inspirerade av Karl Marx till exempel. Att hämta idéer från olika ideologier innebär inte att man ”köper hela paketet”, hävdar personen. De övriga medlemsorganisationerna i Ibn Rushd säger sig inte vara associerade med Muslimska brödraskapet på något plan.

Vidare har det riktats medial kritik om att företrädare för Ibn Rushds medlemsorganisationer ska ha samröre med Muslimska brödraskapet. Den riktar sig främst mot SUMs ordförande Rashid Musa och FIFS ordförande Mohammed Tamsamani, när de gjort det så kallade ”rabia-tecknet”, ett tecken som blivit associerat med sympatier för Muslimska brödraskapet. I intervjuer med Tamsamani och Musa förklarar de att tecknet är en politisk symbol för solidaritet, då regimen i Egypten ska ha dödat upp till 800 personer i samband med en protest i Kairo där presidenten kuppades blodigt. För både Tamsamani och Musa är det en gest av solidaritet för offren i massakern och en symbol för den demokratiska principen. Kopplingen till Muslimska brödraskapet tror de handlar om att det delvis var sympatisörer bland de personer som deltog i protesten och dog.

6.3 PÅSTÅDDA FELSTEG

En stor del av kritiken som riktats mot Ibn Rushd i medier och på internet har handlat om Ibn Rushds medlemsorganisationer eller samarbetspartners, vilka på något sätt påstås ha agerat eller gjort något som ansetts olämpligt i ett antal enskilda fall. Det har inte sällan handlat om inbjudna föreläsare som vid tidigare tillfällen uttalat sig exempelvis homofobiskt, könsdiskriminerande eller antisemitiskt. Ibland har det gällt arrangemang anordnade av medlemsorganisationerna själva, utan Ibn Rushds medverkan, men där kritiken spiller över på Ibn Rushd. Detta har i sin tur lett vidare till debatter rörande vilket ansvar Ibn Rushd faktiskt bör ta för sina medlemsorganisationer, även om det är arrangemang där Ibn Rushd inte ens varit medarrangör. Ett begrepp som myntats av kritiker i debatten är "Ibn Rushd-sfären", vilket innefattar bland annat Ibn Rushds medlemsorganisationer. Eftersom kritiken ofta inkluderar medarrangörer men ibland även enskilda personer, har vi valt att ta med inte bara Ibn Rushds påstådda felsteg, utan även förseelser som medlemsorganisationer och i vissa fall även samarbetsföreningar anklagas för.

I detta avsnitt vill vi redovisa påstådda felsteg av Ibn Rushd och deras medlems- eller samarbetsorganisationer. Det handlar i största utsträckning om händelser rapporterade i medier åren 2008–2019. Vi vill veta vad det egentligen handlar om och på vilket sätt Ibn Rushd eller medlemsorganisationerna valt att bemöta kritiken. Kritiken kategoriseras för att ge en överblick över vad kritiken åsyftar. Varje påstådd händelse följs av Ibn Rushds och medlems- eller samarbetsorganisationernas bemötande av kritiken i de fall där den går att spåra. I några av händelserna finns dock inget medialt bemötande av kritiken. Vi har ställt frågor till Ibn Rushds personal om de händelser som utgörs av enstaka enskilda fall. Först i kapitel 7 värderar vi kritiken och formulerar själva en ståndpunkt angående dess relevans och hållbarhet.

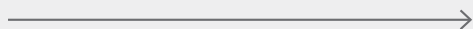
Avsnittet inleds med påstådda felsteg som Ibn Rushd ensamma eller tillsammans med medlemsorganisationer anses vara skyldiga till. Sedan presenteras de felsteg som påstås ha begåtts i verksamheter som medlems- eller samarbetsorganisationer arrangerat på egen hand. Den kritik som rör släktband till anställda i Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer väljer vi att exkludera. Vi anser det orimligt att företrädare för studieförbundet ska ställas till svars för vänners och familjemedlemmars tidigare ageranden eller uttalanden. Vi har även valt bort de felsteg där vi inte anser att källorna, eller snarare bristen på källor, gör att händelsen inte går att verifiera. I vissa fall har vi använt oss av den rapport MUCF tog fram i samband med rättsprocessen

kring nekandet av bidrag till SUM. Rapporten listar bland annat förseelser gällande event arrangerade av Ibn Rushd tillsammans med andra medlemsorganisationer, som exempelvis familjedagarna. Genom rättsprocessen har SUM ensamma givits tillfälle att bemöta kritiken men de ska inte ses som särskilt ansvariga i de arrangemangen.

Vi har valt att inte dela upp händelserna över tid. Visserligen tycks de mediala anklagelserna mot Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer ha varit särskilt omfattande på senare år. Av mediernas rapportering att döma tycks de påstådda förseelserna varken ha minskat eller ökat före och efter det att Ibn Rushd upprättat sin tidigare nämnda checklista för förhandskontroll av inbjudna föreläsare. När det gäller utvecklingen över åren är det emellertid viktigt att hålla i minnet att det som kommit fram i olika medier av påstådda förseelser inte behöver spegla de faktiska förseelser, felsteg eller misstag som kan ha skett. Att vi har valt att endast granska mediala påståenden och inte till exempel alla inbjudna föreläsare sedan 2008, gör att vi inte kan säga så mycket om den verkliga utvecklingen av verksamheten i detta avseende.

I tabell 11 har vi sammanställt de påstådda felstegen för att ge en överblick om förseelserna karaktär. En grupp avser misstag som påstås begåtts av Ibn Rushd, antingen ensamma eller tillsammans med medlems- eller samarbetsorganisationer. Den andra gruppen gäller förseelser som endast påstås vara begångna av medlems- eller samarbetsorganisationerna. Viktigt att notera är att det rör sig om sammanlagt 27 unika förseelser. En föreläsare som tidigare gjort antisemitiska och homofobiska uttalanden placeras exempelvis både in i kategorin för antisemitism och kategorin för homofobi varje gång hen inbjuds.

Tabell 11 på nästa sida.

TABELL 11.

Antal påstådda förseelser och värdering, år 2008–2019 (ej unika händelser).

VÄRDERING	IBN RUSHD – ENSAMMA ELLER I SAMARBETE (13 UNIKA HÄNDELSE)	MEDLEMS- ELLER SAMARBETS- ORGANISATIONER (14 UNIKA HÄNDELSE)
Antisemitism	5 ¹²⁷	6 ¹²⁸
Våld/terror	4 ¹²⁹	4 ¹³⁰
Könsdiskriminering	3 ¹³¹	5 ¹³²
Homofobi	3 ¹³³	7 ¹³⁴
Övrigt antidemokratiskt	2 ¹³⁵	7 ¹³⁶

- 126 https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
<https://expo.se/2013/04/yvonne-ridley-i-samr%C3%B6re-med-judehatare>
<https://www.svd.se/homofober-anyo-pa-gastlistan>
<https://www.aftonbladet.se/ledare/a/277Wq/islamiska-forbundet-legitimerar-judehat>
- 127 <https://www.expressen.se/kvallsposten/malmo-stad-ger-bidrag-till-islamistisk-rorelse/>
<https://www.expressen.se/nyheter/egyptisk-imam-stoppas-fran-konferens-i-stockholm/>
<https://www.dn.se/sthlm/antisemitisk-talare-bjods-in-av-islamiska-forbundet/>
- 128 https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
<https://twitter.com/MagnusRanstorp/status/979598923454173185>
<https://ctc.usma.edu/the-radicalization-of-tunisias-mosques/>
<https://www.youtube.com/watch?v=BDk-6a1fYOc&list=PLSnTkty3sZ1fqQDhaufjtjgqXuln4QKzEp&index=14&t=60s>
- 129 https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
- 130 https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
- 131 https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
- 132 https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
<https://www.svd.se/homofober-anyo-pa-gastlistan>
<https://muslimcentral.com/yasmin-mogahed-questions-on-homosexuality-abuse-and-other-family-problems/>
- 133 <https://www.expressen.se/kvallsposten/malmo-stad-ger-bidrag-till-islamistisk-rorelse/>
https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
<https://www.qx.se/samhalle/23392/hard-kritik-mot-omar-mustafa/>
- 134 <https://www.expressen.se/gt/kommunal-lokal-anvands-for-att-finansiera-erdogan-propaganda/>
<https://www.expressen.se/kvallsposten/extremism-sprids-av-ssu-bjod-in-radikal-predikant/>
- 135 https://www.mucof.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimerna_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/mp-politiker-i-solna-utpekas-som-islamist>

I tabell 12 redovisar vi de påstådda felstegens omfattning. I något enstaka fall har de påstådda förseelserna gällt uttalanden eller handlingar av företrädare men i de flesta fallen består felstegen av inbjudna föreläsares tidigare uttalanden. Noterbart är att *ingen* av förseelserna rört föreläsares uttalanden på plats vid Ibn Rushds eller medlems- eller samarbetsorganisationernas arrangemang så vitt vi har kunnat få fram. Det har istället handlat om uttalanden som många gånger skett långt bak i tiden.

TABELL 12.

Antal påstådda felsteg sorterade efter nivå, år 2008–2019.

NIVÅ	IBN RUSHD – ENSAMMA I SAMARBETE	MEDLEMS- ELLER SAMARBETS- ORGANISATIONER
Företrädares tal och handlingar	1	4
Föreläsares bakgrund	12	10
Föreläsares tal på arrangemang	0	0

6.3.1 Påstådda förseelser av Ibn Rushd – ensamma eller tillsammans med andra (14 stycken)

a) Gästföreläsare som uttryckt sig antisemitiskt bjöds in till Muslimska familjedagarna (2013)

Under de Muslimska familjedagarna 2013 bjöds Yvonne Ridley in som föreläsare. Enligt tidskriften Expo har Ridley tidigare uttalat sig antisemitiskt. Hon ska ha hävdad att "sionisterna har tentakler överallt" samt att "sionisterna" kontrollerar medierna. Andra delar i kritiken handlar om att Ridley tidigare jobbat på IRIB (Islamiska republiken Iran Broadcasting). IRIB ska på sin hemsida ha skrivit att det inte fanns några gaskammare i nazistkontrollerade områden under andra världskriget. Detta ska ha skrivits dagen efter Förintelsens minnesdag 2011. Ridley pekas också ut för att ha rört sig i antisemitiska kretsar.

MUCF uppmärksammar andra antisemitiska uttalanden som Ridley riktade mot den tidigare brittiske utrikesministern David Miliband. "Miliband is a gutless, little weasel who lost more than his foreskin when he was circumcised".¹³⁶

136 *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, ss 16–17. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

Ridley ska även ha kritiserat de brittiska domstolarna på ett antisemitiskt sätt i en artikel från 2010:

”For too long have we allowed the long, poisonous tentacles of Zionism and Islamophobia to twist and weave their way into British courts. Ordinary, law-abiding citizens of faith and no faith have had enough of seeing our courtrooms hijacked by those who believe some are more equal than others when it comes to freedoms and liberties. The next few weeks and months are going to be interesting, as groups led by the Stop the War Coalition demand justice in the courts. And we will get justice in English courts because more and more people are beginning to sit up and take notice. There has already been a fair and just ruling over the border in Scotland which shows there’s no place for Zionist meddling in the judiciary. The charges of ‘racially aggravated conduct’ laid against 5 members of the Scottish Palestine Solidarity Campaign were thrown out by Sheriff James Scott at Edinburgh Sheriff Court on Thursday April 8. (...) Now that the evils of Zionism have been kicked out of Scotland let’s see that it is wiped out of the English courts as well. There is no room for Zionist influences in our legal system just as there is no room for Islamophobia or racism.”¹³⁷

Bemötande. Islamiska förbundet har på sin hemsida menat att man felciterat Yvonne Ridley ”när hon kritiserar sionismen och får det att låta som om hon talar om judarna”.¹³⁸ SUM, som var en av arrangörerna till familjedagarna, anförde följande till förvaltningsdomstolen i Stockholm i fallet gällande MUCFs avslag av statsbidrag till SUM:

”Yvonne Ridley har inte fällt en antisemitisk kommentar. SUM kommer aldrig att försvara eller avfärda om en person har uttryckt sig rasistiskt och nedvärderande om en folkgrupp. Ridley har själv skrivit att hon är kritisk mot Israel men inte är antisemit.”¹³⁹

-
- 137 Vergara, Daniel. *Yvonne Ridley i samröre med judehatare*. Expo (2013). <https://expo.se/2013/04/yvonne-ridley-i-samr%C3%B6re-med-judehatare>
Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer, ss 16–17. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2018). https://www.mucl.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
- 138 *Rapporteringen om Omaraffären under all kritik*. Islamiska Förbundet (2013). <https://www.islamiskaforbundet.se/rapporteringen-om-omar-affaeren-under-allkritik/>
- 139 Förvaltningsrätten i Stockholm. Mål nr: 9821-18

Förvaltningsrätten gör också bedömningen att MUCF inte tillräckligt kunnat precisera Ridleys uttalanden och att dessa ska ha varit i strid mot demokratis idéer:

”Vid tidigare prövning i mål nr 192–17 har förvaltningsrätten ansett att föreläsaren Yvonne Ridleys uttalanden inte var av MUCF tillräckligt preciserade för slutsatsen att hon gjort uttalanden i strid mot demokratis idéer. [...] Förvaltningsrätten anser inte att vad MUCF har anfört nu utgör skäl för en annan bedömning vad gäller Yvonne Ridley.”¹⁴⁰

b) Homofobisk och antisemitisk gästföreläsare bjöds in till de Muslimska familjedagarna (2013)

Under de Muslimska familjedagarna 2013 bjöds predikanten Yasir Qadhi in. Enligt MUCF ska Qadhi gjort flera antisemitiska och homofobiska uttalanden, bland annat:

”I remember how homosexuals were looked down upon and the names that were given to these people, and how disgusted the average masses were with that segment of society. Now look, now look at how we have regressed, not progressed. Where it is impossible, forget a Muslim, even a Christian or a Jew can not stand up in public in front of a non-Muslim audience and speak against homosexuality, he is a homophobe, he is an evil person, how dare he preach his hatred against this group of people?”¹⁴¹

Bemötande. SUM har bemött kritiken i deras anförande till förvaltningsdomstolen i Stockholm i fallet gällande MUCFs avslag av statsbidrag till SUM:

”MUCF hänvisar till föreläsaren Yasir Qadhi och hans uttalanden om homosexuella och judar. SUM står inte bakom uttalanden som hetsar mot olika minoriteter och samhällsgrupper. Qadhi har ändrat sin hållning kring en mängd frågor genom åren. Jerusalem Post har rapporterat om en resa till Auschwitz som

¹⁴⁰ Ibid

¹⁴¹ *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, s 18. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

Qadhi företog för att lära sig om Förintelsen. I artikeln framkommer att han tagit tillbaka och bitt om ursäkt för sina tidigare påståenden om Förintelsen.”¹⁴²

c) Antisemitisk gästföreläsare bjöds in till Muslimska familjedagarna (2013)

Under de Muslimska familjedagarna 2013 bjöds författaren Azzam Tamimi in som föreläsare. Enligt MUCF har han vid flera tillfällen legitimerat antisemitiska konspirationsteorier. Det innefattar bland annat att ”judiska pengar” kontrollerar de amerikanska politikerna och att ”det bakom ”Israel och sionismen” står en ”propagandamaskin som inkluderar majoriteten av amerikanska medier [och] den amerikanska filmindustrin”.¹⁴³

SUM har kommenterat kritiken kring föreläsaren då de anförde följande till förvaltningsdomstolen i Stockholm (i fallet gällande MUCF:s avslag av statsbidrag till SUM).

”Azzam Tamimi har reformerat många moskéer som haft problem med våldsbejakande grupper. MUCF påstår att Tamimi har fällt antisemitiska uttalanden när han kritiserat amerikanska medier och filmindustrin för att ha demoniserat palestinier. Tamimi själv anser att konflikten mellan Palestina och Israel går att lösa genom dialog.”¹⁴⁴

d) Våldsbejakande gästföreläsare bjöds in till de Muslimska familjedagarna (två tillfällen, 2013 och 2014)

Bilal Mizher bjöds in som föreläsare under de Muslimska familjedagarna 2013 och 2014. MUCF menar att Mizher i slutna nätforum uttryckt stöd till terrorstämplade grupper och propagerat för våldsbejakande islamism.¹⁴⁵

Bemötande. SUM anförde följande till förvaltningsdomstolen i Stockholm i fallet gällande MUCFs avslag av statsbidrag till SUM:

142 *Mål nr: 9821-18*, ss 8-9. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

143 *Organisationen Sveriges Unga Muslimer - ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, s 18. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

144 *Mål nr: 9821-18*, s 9. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

145 *Organisationen Sveriges Unga Muslimer - ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, s 20. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

”Bilal Mizher har inte anlitats som föreläsare sedan 2014. Det MUCF anför om att Mizher i slutna nätforum visat att han stödjer terrorstämplade grupper och spridit propaganda för våldsbejakande extremism är inte information som SUM haft tillgång till. SUM står inte bakom hans ageranden.”¹⁴⁶

e) Homofobisk, antisemitisk och våldsbejakande gästföreläsare bjöds in till de Muslimska familjedagarna (2014)

Den inbjudne föreläsaren Sheikh Mohammad Rateb Al-Nabulsi ska i slutet av april 2011 ha uttalat sig homofobiskt i TV-kanalen Al-Aqsa som drivs av Hamas i Gaza.

”Homosexualitet involverar en smutsig plats, och genererar ingen avkomma. Homosexualitet leder till undergången för den homosexuelle. Det är därför, bröder, som homosexualitet straffas med döden.”¹⁴⁷

Al-Nabulsi har även haft fatwa gällande självmordsbombningar mot judar; ”Gud har gjort det till en plikt att bekämpa dem och bedriva jihad emot dem”.¹⁴⁸

Bemötande. Sheikh Mohammad Rateb Al-Nabulsi avbokades i samband med den mediala kritiken.¹⁴⁹

f) Kvinnofientlig gästföreläsare bjöds in till Muslimska familjedagarna (2014)

Sheikh Jassem Al-Mutawa, en predikant från Kuwait känd från TV, bjöds in till de Muslimska familjedagarna 2014. Predikanten har tidigare rättfärdigat visst våld mot kvinnor inom äktenskapet.¹⁵⁰

Bemötande. SUM bemötte kritiken i sitt anförande till förvaltningsdomstolen i målet gällande avslaget av statsbidrag till SUM:

¹⁴⁶ Mål nr: 9821–18, s 10. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

¹⁴⁷ Gudmundson, Per. *Homofober ånyo på gästlistan*. Svenska Dagbladet (2014). <https://www.svd.se/homofober-anyo-pa-gastlistan>

¹⁴⁸ Ibid

¹⁴⁹ Ibid

¹⁵⁰ *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, s 27. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

”När SUM fick ta del av informationen om att Jassem Al-Mutawa försvarat kvinnomisshandel inom äktenskapet avbokades han som föreläsare eftersom SUM inte kunde ställa sig bakom sådana åsikter.”¹⁵¹

g) Ibn Rushd tillsammans med medlemsorganisationerna Sveriges Unga Muslimer och Islamiska förbundet bjöd in antisemitisk gästföreläsare (2016)

Under 2016 fick Ibn Rushd, Sveriges Unga Muslimer och Islamiska förbundet kritik för en inbjuden föreläsare. Det var under en samarrangerad konferens som den egyptiske författaren och geologen Zaghoul El-Naggar bjöds in. Svenska kommittén mot antisemitism menar att El-Naggar är ökad för sina antisemitiska åsikter. De har även översatt delar av hans böcker där han uttrycker sig antisemitiskt.¹⁵²

Bemötande. Ibn Rushd svarade på kritiken på sin hemsida och publicerade en text som beskrev att Ibn Rushd tagit avstånd från de problematiska åsikter som Zaghoul El-Naggar tidigare framfört:

”På den så kallade decemberkonferensen i Stockholm den 23–25 december 2016 deltog en talare som har uttryckt grova antisemitiska åsikter, Zaghoul El-Naggar, som aldrig borde ha bjudits in att medverka. Decemberkonferensen arrangerades av Islamiska förbundet distrikt Stockholm med Ibn Rushds distrikt GSU som medarrangör. Ibn Rushd Studieförbund vill tydliggöra att vi tar avstånd från El-Naggars antisemitiska och homofoba uttalanden, och vi skulle ha satt stopp för El-Naggars medverkan om vi vetat om den. Dr. El-Naggar var redan inbjuden till Stockholm av en annan organisation, och de lokalt ansvariga för konferensen passade på att bjuda in honom även till decemberkonferensen. Detta borde inte ha skett utan en bakgrundskoll där de antisemitiska åsikterna skulle ha uppmärksammats och stoppat inbjudan.

Påståenden om en judisk världskonspiration känner vi alltför väl igen från klassiska antisemitiska beskrivningar. Samma rasistiska mönster hittar vi i antimuslimska miljöer som pratar om muslimska konspirationer i syfte att ta över västvärlden. Vi kommer nu att utreda hur detta övertramp har kunnat ske, trots våra hårdare riktlinjer på senare år för att förebygga att personer

151 *Mål nr: 9821-18*, s 11. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

152 Al Naher, Somar. *Islamiska förbundet legitimerar judehat*. Aftonbladet (2017).

<https://www.aftonbladet.se/ledare/a/277Wq/islamiska-forbundet-legitimerar-judehat>

med oacceptabla åsikter deltar på våra event. Ibn Rushd ser mycket allvarligt på alla former av rasism.”¹⁵³

Islamiska förbundet valde också att kommentera händelsen på sin hemsida:

”Under konferensen arrangerad av Islamiska Förbundet distrikt Stockholm i december medverkade Dr. Zaghoul El-Naggar. Det har kommit till Islamiska Förbundets kännedom i efterhand att Dr. El-Naggar har tidigare yttrat sig antisemitiskt. Islamiska Förbundet beklagar det som inträffat och vill klargöra att inbjudningen skulle inte ha skett om vi kände till El-Naggars tidigare uttalande. Distriktet utgick i sin inbjudan från att Dr. El-Naggar kunskap och kompetens passar konferensens ämne men har avvikit från våra rutiner i sitt agerande. Personer med antisemitiska åsikter ska inte medverka i våra konferenser. Vi ser ingen ursäkt att distriktet lånat föreläsaren från en annan organisation som bjudit in honom till Stockholm för ett eget arrangemang. Förbundets riktlinjer är tydliga att inte bjuda in personer som uttalar sig antisemitiskt eller annan form av hatiska budskap så länge personen i frågan inte tydligt tagit avstånd från sina uttalanden. Våra organisationer är medvetna om dessa regler och har inte avsiktligt låtit någon med hatiska budskap verka i våra konferenser de senaste åren.”¹⁵⁴

h) Kvinnofientlig imam bjöds in till de Muslimska familjedagarna (2017)

Under de Muslimska familjedagarna 2017 blev imamen Ahmed Al Mofty från Göteborgs moské inbjuden som föreläsare. Imamen blev uppmärksam när han inte tog avstånd från kvinnofientliga uttalanden gjorda av en annan imam vid Göteborgs moské, Abdurashid Mohamed. Al Mofty valde istället att försvara imamens agerande. Al Mofty ska också själv tidigare uttryckt kvinnofientliga åsikter. I TV-programmet *Uppdrag granskning* får tittarna följa med två kvinnor bärande niqab som besökte imamen Abdurashid Mohamed. Inför en dold kamera berättade han för de två kvinnorna att månggifte kunde vara acceptabelt under vissa förutsättningar. Efter att den ena kvinnan påtalade för imamen att hon blivit slagen av sin man ska imamen ha

¹⁵³ *Ibn Rushd tar avstånd från konferenstalare med antisemitiska åsikter.* Ibn Rushd (UÅ).

<https://www.ibnrushd.se/ibn-rushd-tar-avstand-fran-konferenstalare-med-antisemitiska-asikter/>

¹⁵⁴ *Islamiska förbundet har ingen avsikt att sprida antisemitiska åsikter.* Islamiska Förbundet (2017).

<http://www.islamiskaforbundet.se/islamiska-forbundet-har-ingen-avsikt-att-sprida-antisemitiska-asikter/>

berättat för henne att hon endast fick neka mannen sex om hon var sjuk eller hade mens. Imamen avrådde dessutom kvinnan från att anmäla brottet till polisen. Programmet Uppdrag granskning uppmärksammade också en internetbaserad föreläsning av Al-Mofty. Där ska imamen ha sagt:

”Profeten har sagt att om en kvinna lämnar sin mans säng utan anledning så kommer änglar förbanna henne ända till morgonen. Likaså en man som inte får sexbehov tillfredsställda, så kan den här mannen bete sig som vild människa eller bli mycket arg och okoncentrerad.”¹⁵⁵

Bemötande. SUM bemötte kritiken i sitt anförande till förvaltningsrätten i Stockholm i målet om MUCFs avslag av statsbidrag till SUM:

”Vad gäller imamerna Ahmad al-Mofty och Abdul Rashid Mohamed har Islamiska förbundet efter Uppdrag granskningens program gått ut med ett pressmeddelande som förtydligar Göteborgsmoskéns ställningstagande mot våld mot kvinnor. Imamerna fick en fortbildning i ämnet och har idag ett bra samarbete med kvinnoförbund och nätverk som belyser kvinnors utsatthet. SUM välkomnade det initiativet.”¹⁵⁶

j) Föreläsare som tidigare gjort våldsbejakande uttalanden bjöds in till de Muslimska familjedagarna (2018)

En av de inbjudna föreläsarna under Muslimska familjedagarna 2018 var Nourredine Khademi. Han är en politiker i Tunisien som tidigare uppmanat tunisier att ansluta sig till jihad i Syrien.¹⁵⁷

k) Föreläsare som tidigare gjort homofobiska uttalanden bjöds in (2018)

Under sommaren 2018 bjöds Yasmin Mogahed in som gästföreläsare. Moga-

¹⁵⁵ *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, ss 21–22. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

¹⁵⁶ *Mål nr: 9821–18*, ss 9–10. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

¹⁵⁷ Magnus Ranstorp (2018). *Verkar finnas skäl för media att granska Nouredine el-Khademi som är inbjuden till Muslimska Familjedagarna. Har manat tunisier till jihad i Syrien.* [twitterpost], Tillgänglig: <https://twitter.com/MagnusRanstorp/status/979598923454173185> [2019-05-22] Milton, Daniel., Al-'Ubaydi, Muhammad. & Price, Bryan. *The Islamic State in Iraq and the Levant: More than Just a June Surprise. The Radicalization of Tunisia's Mosques*, 7(6) s 18. The Combating Terrorism Center (2014). <https://ctc.usma.edu/app/uploads/2014/06/CTCSentinel-Vol7Iss6.pdf>

hed är en amerikansk författare och föreläsare som bland annat även driver en podcast. I avsnittet ”Questions On Homosexuality Abuse And Other Family Problems” pratar hon om homosexualitet som ett problem som kan drabba familjer. Hon uttrycker att människor kan ha homosexuella tankar men betonar vikten av att inte agera efter dem.

”Whatever type of [...] desires we have, we must control them for Allahs sake. [...] If we are just led by whatever inclination we have, then we become lower than the animals.”¹⁵⁸

Bemötande. Under vår intervju får Omar Mustafa höra om den inbjudna personens tidigare uttalanden om homosexuella. Han menar då att han inte kände till Mogaheds tidigare uttalande:

”Att hetsa mot andra människor. För mig är det skillnad att säga så här: ’jag som muslim är inte för homoäktenskap’ eller liknande. Man har den konservativa synen av äktenskap. Att beskriva andra grupper som lägre än djur, att hetsa eller uppmana till våld. Det här, det är inte acceptabelt någonstans. Det är inte gråzon, då har man passerat gränsen. [...] Men det är ju det jag menar med checklisten. Man går på kändisar som är kända för helt andra saker. De är inte kända för den här hatspridningen oftast, man bjuder dem för att de är kända för andra saker. Vi måste kolla så de inte sagt saker och att det här arrangemanget uppfattas som att det legitimerar den här typen av åsikter. Där måste vi göra vår hemläxa. Jag måste verkligen kolla på vad det här har handlat om.”

Vid ett senare intervjutillfälle tillägger Mustafa:

”Det var ett exempel som du nämnde under förra intervjun som jag inte kände till. Jag fick reda på att den här personen bjöds in av en förening som tillhör ett annat studieförbund. Det här var liksom ett bihang att de skulle vara med Ibn Rushd. Men det är det jag menar, Ibn Rushd får ta smällen hela tiden och vi är betydligt försiktigare än andra studieförbund.”

¹⁵⁸ Mogahed, Yasmin (2013). *Questions On Homosexuality Abuse And Other Family Problems* [ljudfil]. Muslim Central. Tillgänglig: <https://muslimcentral.com/yasmin-mogahed-questions-on-homosexuality-abuse-and-other-family-problems/> [Hämtad 2019-05-22].

l) Salafist bjöds in till de Muslimska familjedagarna (övrigt antidemokratiskt, 2018)

Under de Muslimska familjedagarna bjöds Hussein Hamad in som föreläsare. Terrorforskaren Magnus Ranstorp beskriver Hamad som "en framträdande föreläsare i den salafistiska miljön". Han har tidigare samarbetat med imamen Abo Rad från Gävle som beskrivs som en salafist som tidigare hylade Islamiska Statens offensiv 2014.¹⁵⁹

m) Före detta AKP-riksdagsman bjöds in till arrangemang med Ibn Rushd som medarrangör (övrigt antidemokratiskt, könsdiskriminerande, 2019)

Den förutvarande AKP-riksdagsmannen Uur Irlak bjöds in till ett kulturarrangemang för att uppträda och sjunga. Som arrangörer stod bland annat Islamisk Centrum i Göteborg och Ibn Rushd. Pengarna från konserten anklagas för att finansiera ett kulturcentrum som sprider Erdogan-propaganda. Irlak har tidigare fått be om ursäkt efter att han i turkisk TV uttalat sig kvinnofientligt "[...] Mannen äger kvinnan, därmed tillhör kvinnan mannen helt och hållet. Jag äger kvinnan, du [kvinna] tillhör mig." Irlak har tidigare anklagats av kritiker för att vara islamist och ultranationalist.¹⁶⁰

Bemötande. Efter att den inbjudna artistens bakgrund uppmärksammats i media kommenterade Ibn Rushd händelsen. Till GT säger Suad Darir, verksamhetsledaren i Ibn Rushd i Göteborg: "Vi är skattefinansierade och kan inte anordna insamlingar för moskébyggen och liknande. Därför är vi inte längre med." Darir menar också att man trodde att arrangemanget enbart var ett kulturellt arrangemang, och att man ska se över framtida samarbete med föreningarna som var med och arrangerade konserten.¹⁶¹

Under en intervju med företrädare från Ibn Rushds västra distrikt kommenterar en ansvarig händelsen:

¹⁵⁹ Moreno, Federico. *Extremism sprids av SSU – bjöd in radikal predikant*. Expressen (2018). <https://www.expressen.se/kvallsposten/extremism-sprids-av-ssu-bjod-in-radikal-predikant/> Muslimska Familjedagarna MFD (2018). *PANEL - Ust. Mohamed Jihad & Ust. Hussein Hamad | MFD 2018 HD*. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=BDk-6a1fYOc&feature=youtu.be&list=PLSnTkty3sZ1fqQDhaufjtjgXuln4QK2Ep> [Hämtad 2019-05-22]

¹⁶⁰ Moreno, Federico. *Kommunal lokal används för att finansiera Erdogan-propaganda*. Expressen (2019). <https://www.expressen.se/gt/kommunal-lokal-anvands-for-att-finansiera-erdogan-propaganda/>

¹⁶¹ ibid

”Bara för att han hade koppling till AKP så blev det en stor grej i tidningen. Han kom hit för att sjunga, för att hålla konsert, det är det enda vi bryr oss om. Att han hade koppling till AKP, det har inte vi med att göra. Det är hans privata liv, hans jobb, det är hans ideologi. [...] Jag tycker det är synd att vi måste tänka till tio gånger innan vi säger ja till något. Jag tycker det är fel, taskigt och orättvist. Andra studieförbund kan anordna vad de vill, men vi måste tänka till flera gånger innan vi säger ja till något.”

6.3.2 Påstådda felsteg av Ibn Rushds medlems- eller samarbetsorganisationer (14 stycken)

n) Sveriges Unga Muslimer bjöd in homofobisk gästföreläsare (2010)

2010 bjöd Sveriges Unga Muslimer in föreläsaren Abdullah Hakim Quick, som menat att homosexuella är ”en av de farligaste grupperna”. Enligt tidskriften QX ska han även menat att straffet för homosexualitet är döden.¹⁶²

Bemötande. Omar Mustafa förklarade i radioprogrammet *Studio Ett*:

”Om man lever som muslim och vill leva efter alla islams regler så lever man i ett äktenskap byggt mellan man och kvinna. Det är den islamiska livsstilen. Väljer man att följa det är det de reglerna och normerna man följer. Vill man följa något annat har man all frihet att göra det.”¹⁶³

Efter den mediala kritiken avbokades föreläsaren.

o) Islamiska förbundet bjöd in antisemitisk och våldsbejakande föreläsare under sin decemberkonferens (2010)

Under Islamiska förbundets decemberkonferens 2010 bjöds Salah Sultan in. Han är professor i Egypten och har i flera filmklipp på Internet uttalat sig antisemitiskt. Den 31 mars 2010 har han i den Hamasstyrda tv-kanalen al-Aqsa sagt att judar mördar kristna och använder blodet i det osyrade brödet under påsken. I egyptisk TV har han även påstått att judar genom en internationell konspiration försöker kontrollera världen.¹⁶⁴

¹⁶² Voss, Jon. *Hård kritik mot Omar Mustafa*. QX (2013).

<https://www.qx.se/samhalle/23392/hard-kritik-mot-omar-mustafa/>

¹⁶³ Ibid

¹⁶⁴ Granestränd, Lasse. *Antisemitisk talare bjöds in av Islamiska förbundet*. Dagens Nyheter (2011).

<https://www.dn.se/sthlm/antisemitisk-talare-bjods-in-av-islamiska-forbundet/>

Bemötande. På Islamiska förbundets hemsida har man publicerat en text för att möta kritiken, signerad av dåvarande ordförande Omar Mustafa:

"[...] vår årliga konferens som samlar cirka 2 000 muslimer från hela landet och ett tiotal nationella och internationella föreläsare, däribland Salah Sultan, en världsberömd muslimsk föreläsare och expert inom islamiska frågor. Varken arrangörerna eller konferensdeltagarna kände till Salah Sultan som en 'berömd antisemit' och någon diskussion om det judiska folket var inte aktuell eftersom vi bjudit in Sultan för att föreläsa om hur religionen islam förespråkar oliktankande. [...] Rasismen är vidrig i all dess former och i alla dess yttringar. Vi har alla ett ansvar att gemensamt bekämpa den, oavsett vem utövaren är. Min reaktion ligger nu i den islamofobiska kunskapsregimen som kan döma Abdirizak Waberi, mig själv och många av våra medlemmar för att vara antisemiter för vad Salah Sultan har sagt om det judiska folket vid något tillfälle. Som om vi och alla våra konferensbesökare inte hade egna värderingar och åsikter och per automatik kopplas till andra människors citat.

Vi kommer i framtiden att fortsätta bjuda kända och relevanta muslimska föreläsare till våra arrangemang oberoende av vad MEMRI och islamofoberna säger och tycker. Vi som förbund har en öppen inställning till våra meningsmotståndare från andra traditioner i förhoppning att skapa förståelse och förbättring. Ska vi då inte samtala med folk inom den egna traditionen? Journalistkåren och våra vänner från andra livsåskådningar är sedan länge välkomna att besöka våra arrangemang. Kanske kan ni göra egna analyser istället för att kopiera lösa rykten som enbart verkställer den islamofobiska kunskapsregimen." ¹⁶⁵

Då Salah Sultan blev inbjuden var Abdirizak Waberi ordförande i Islamiska förbundet. Han besvarade kritiken till Dagens Nyheter där han menade att förbundet inte kände till Sultans tidigare antisemitiska uttalanden:

"Vi kan inte veta vad föreläsarna säger i tusentals sammanhang. Vi är en liten organisation och har inte kapacitet att kolla det. Vi vet att både judar och araber säger dumma saker om varandra. För vissa arabiska palestinier är

165 *Rapporteringen om Omar-affären under all kritik.* Islamiska Förbundet (2013)
<https://www.islamiskaforbundet.se/rapporteringen-om-omar-affaeren-under-allkritik/>

judarna demoner. För vissa judar är araberna demoner, det kan man höra på vad ortodoxa i Israel säger.”¹⁶⁶

p) Islamiska förbundet bjöd in antisemitisk gästföreläsare (2010)

Islamiska förbundet bjöd 2010 in föreläsaren Ragheb Al-Serjany. Han har tidigare sagt att det är judarna som kontrollerar de internationella medierna. Han har även skrivit flera artiklar där han visar på judars inflytande över de politiska och ekonomiska systemen i världen.¹⁶⁷

q) Sveriges Unga Muslimer bjöd in våldsbejakande och övrigt antidemokratisk gästföreläsare (2011)

Under SUMs konferens 2011 var Jamal Badawi inbjuden huvudgäst. MUCF menar att kanadensaren tidigare försvarat självmordsbombningar och hävdade att islam och demokrati inte är förenliga.¹⁶⁸

Bemötande. SUM har kommenterat kritiken i sin inlägga till förvaltningsrätten i Stockholm (i fallet gällande MUCFs avslag av statsbidrag till SUM).

”MUCFs påståenden om att Jamal Badawi försvarat självmordsbombningar och uttalat att islam och demokrati inte är förenliga med varandra går inte att verifiera eftersom internetlänken som MUCF uppgav som källa inte fungerar. Däremot har Badawi sagt att självmordsbombare inte klassas som martyrer och att internationell rätt inte skiljer sig från islamiska principer. MUCF kan ha förväxlat Badawi med en annan person med samma namn som hade en roll i ett terrorattentat i USA 2000 med det är två olika personer.”¹⁶⁹

Den återopade länken innehåller påstådda citat från 1999 där Badawi inte fördömer självmord som synd utan ser det som ett självutgivande hjältedåd. Han använder som exempel de fransmän som gjorde motstånd när de var ockuperade.

166 Granestränd, Lasse. ”Antisemitisk talare bjöds in av Islamiska förbundet”. Dagens Nyheter (2011). <https://www.dn.se/sthlm/antisemitisk-talare-bjods-in-av-islamiska-forbundet/>

167 Ibid

168 Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer, s 18. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

169 Mål nr: 9821-18, s 8. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

rade av nazisterna under andra världskriget. De sågs som terrorister av nazisterna men betraktades som frihetshjältar av alla andra, enligt Badawi.¹⁷⁰

r) Sveriges Unga Muslimer bjöd in homofobisk, kvinnofientlig och övrigt antidemokratisk föreläsare (två tillfällen, 2012)

Den brittiska predikanten Kamal El Mekki har bjudits in som föreläsare vid ett flertal tillfällen av Sveriges Unga Muslimer. Under 2012 ska han ha deltagit i två evenemang arrangerade av SUM, ett i Stockholm och ett i Göteborg. El Mekki har tidigare gjort uttalanden som varit homofobiska och kvinnofientliga. Därutöver har han ”försvarat slaveri och sagt att människor som lämnar islam bör straffas med döden”.¹⁷¹

Bemötande. SUM anförde följande till förvaltningsrätten i Stockholm i fallet gällande MUCFs avslag av statsbidrag till SUM:

”Kamal El Mekki var inbjuden som föreläsare under 2012 och då kände SUM inte till hans nedlåtande kommentarer om bland annat kvinnor och icke-muslimer. MUCF godkände SUMs verksamhetsberättelse 2012 där det framgick att SUM bjudit in Kamal El Mekki. Han har i en intervju tagit avstånd från alla former av extremism och våld. Det stämmer inte att han har försvarat dödsstraff för personer som lämnar islam.”¹⁷²

Förvaltningsrätten gör följande bedömning gällande den inbjudna föreläsaren:

”Det har framkommit att föreläsaren Kamal El Mekki har uttryckt åsikter som inte kan anses förenliga med demokratins idéer. Det har dock inte framkommit att han uttryckt sådana åsikter i samband med evenemang som SUM har hållit i. Därtill har han inte bjudits in av SUM sedan 2012.”¹⁷³

170 *An IPT Investigative Report*. Islamic Society of North America (u.å.). <http://www.investigativeproject.org/documents/misc/275.pdf>

171 *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, ss 17–18. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

172 *Mål nr: 9821-18*, ss 8 och 12. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

173 *Ibid*

s) Kvinnofientlig, homofobisk och antidemokratisk gästföreläsare bjöds in av Sveriges Unga Muslimer (minst tre tillfällen, 2012, 2013 och 2016)

Predikanten Bilal Borchali har vid flera tillfällen inbjudits som föreläsare för både SUM och dess medlemsorganisationer 2012 och 2013. År 2016 livesände en av SUMs medlemsorganisationer en föreläsning av Borchali via sin Facebooksida. Enligt MUCF är Borchali en salafistisk predikant som förespråkar total efterlevnad av koranen. Socialantropologen Aje Carlbom menar att predikantens synsätt på kön och homosexualitet står i strid med "det dominerande svenska jämställdhetstänkandet". Borchali ska vid ett föreläsningstillfälle ha sagt:

"Profeten Muhammad – frid vare över honom sade: 'Den kvinna som ber sina fem dagliga böner, fastar sin månad, tar vara på sitt könsorgan och lyder sin man kommer att sägas till henne på Domedagen, tillträda Paradiset från vilken port du än vill.'" ¹⁷⁴

Under en annan föreläsning ska Borchali uttryckt att kvinnor måste täcka sig för att inte hamna i helvetet.

"Det finns ingen förständig kvinna som tycker om att visa sig själv, därför bör hon täcka sig." ¹⁷⁵

Bemötande. SUM anförde följande till förvaltningsdomstolen i Stockholm i fallet gällande MUCFs avslag av statsbidrag till SUM:

"MUCF beskriver Bilal Borchali som salafist och att han förespråkar en total efterlevnad av koranen. Om man lyssnar på den föreläsning som MUCF hänvisar till så säger Borchali att svenska muslimer måste integreras och anpassa sig till det svenska samhället." ¹⁷⁶

¹⁷⁴ *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*, ss 19–20. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

¹⁷⁵ *Ibid*

¹⁷⁶ *Mål nr: 9821–18*, s 10. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

t) Omar Mustafa anklagas för att ha "lajkat" en våldsbejakande och antisemitisk persons officiella Facebooksida (2013)

I april 2013 kritiserades Omar Mustafa för att ha gillat ("lajkat") Yousef al-Qaradawi på Facebook. Al-Qaradawi har gjort antisemitiska uttalanden där han menat att förintelsen var Allahs sätt att straffa judarna. Han har också uppmärksamats för att ha uppmanat palestinier till mord på civilbefolkningen i Israel. En del av kritiken har också handlat om att det är problematiskt att sympatisera med en person som är högt uppsatt i Muslimska brödraskapet. Mustafa menar att han inte delar alla av al-Qaradawis åsikter och att han själv tar avstånd från de antisemitiska uttalanden som al-Qaradawi gjort. Mustafa jämför al-Qaradawi med påven och anser att han är en av världens mest framstående teolog.¹⁷⁷

Bemötande. Omar Mustafa, som då var ordförande för Islamiska förbundet i Sverige, besvarar kritiken från Expressen och förklarar al-Qaradawis betydelse för honom och inom sunniislam:

"Jag kan inte nog betona att jag tar kraftigt avstånd från antisemitiska uttalanden. Alla uttalanden som kollektivt beskyller en folkgrupp delar jag inte alls. Det strider mot våra grundläggande värderingar inom Muslimska förbundet. [...] Att 'lajka' någon på Facebook betyder ju inte att man delar den personens alla åsikter. Yousef Al-Qaradawi är världens mest framstående muslimska teolog som går att jämföra med påven. Att följa hans uppdateringar på Facebook är intressant för mig som muslimsk aktiv. Jag håller inte alls med om hans antisemitiska uttalanden." ¹⁷⁸

I samtal med flera anställda i Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer har vi hört av många att de ser al-Qaradawi som en viktig person inom sunniislam. Under en intervju med Omar Mustafa vill vi höra hur han idag ser på al-Qaradawi:

"Han har kopplingar till MB utan tvekan. Men, han har ingen roll, han är en fristående imam. Han var till och med motståndare till MB under egyptiska valet, han stödde deras motkandidat till exempel. Men han har en koppling till MB, han har haft det historiskt. Men han är samtidigt världens främsta muslimska teolog. Det var ingen 'lajk' utan jag följde honom på Facebook.

177 Julander, Oscar. "Tar kraftigt avstånd från antisemitiska uttalanden". Expressen (2013). <https://www.expressen.se/nyheter/tar-kraftigt-avstand-fran-antisemitiska-uttalanden/>

178 Julander, Oscar. "Tar kraftigt avstånd från antisemitiska uttalanden". Expressen (2013). <https://www.expressen.se/nyheter/tar-kraftigt-avstand-fran-antisemitiska-uttalanden/>

Det ansågs som ett bevis. [...] Men även officiellt har han varit ordförande för det största internationella organet för imamer fram till någon månad sedan, International Union of Muslim Scholars. Där samlas världens största muslimska teologer, han har varit ordförande där. [...]

För många år sedan har jag sagt att han nästan är jämförbar med påven eller Dalai Lama. Han är en väldigt stark personlighet. Han har haft många uttalanden som har varit väldigt bra, inte minst för muslimer i Europa. Han har tagit debatter mot de mest radikala konservativa grupperna om synen på demokrati. Han har försvarat att islam är förenligt med demokrati. Han har pratat om muslimer i väst, att man inte ska vara för hård i vissa frågor, att det är okej att ta bostadslån till exempel. I islam är det en jättestor synd att ta räntelån, men han var en av dem som sade att det var okej att ta bostadslån för att man behöver bostad, det är okej med studielån för man behöver studera. [...] Han har haft några uttalande som har varit väldigt problematiska. En av de är att han legitimerat självmordsbombningar mot civila israeler. Det har han tagit tillbaka efter många år, men det är fortfarande ett väldigt problematiskt uttalande. Han har med rätta fått kritik. Ibland när han är arg på predikstolen så säger han de mest hårresande sakerna. Han har sagt negativa saker om shiamuslimer och judar. [...] Men han har absolut ingenting med mig eller med Ibn Rushd att göra.”

u) Svensk åtalad för terroristbrott i Libanon, påstås ha arbetat för Islamic Relief och därigenom samlat in pengar till terrororganisation (våld/terror, 2015)

En svensk medborgare greps av libanesiska underrättelsetjänsten efter att vapen hittats i den misstänktes bostad i samband med en razzia. Den svenske 50-åringen erkände i inledande förhör att han tillhörde terrorgruppen al-Nusrafronten, uppgifter som han senare tog tillbaka. Han påstod sig ha kopplingar till terrorstämplade organisationen al-Nusra och att han stöttat föreningen i form av bistånd och pengar. Mannen uppger sig ha arbetat för biståndsorganisationen Islamic Relief i Sverige. I stora moskén i Stockholm uppger mannen att han samlat ihop 100 000 dollar. Han berättar att han slussat pengarna till al-Nusrafronten i Syrien men att pengarna ska ha gått till mat, mediciner och sjukhusutrustning.¹⁷⁹

179 Hamadé, Kassem. *Här fick han in 870 000 kr till terrorgruppen*. Expressen (2015). <https://www.expressen.se/nyheter/har-fick-han-in-870-000-kr-till-terrorgruppen/>

Bemötande. Mohammed Tamsamani, talesperson för Stockholms moské och ordförande för FIFS menar att moskén inte tillåter den typen av insamling av pengar:

”När det gäller insamlingar i vår församling så är vår policy väldigt tydlig, inga privatpersoner får göra egna insamlingar innanför församlingens dörrar, endast biståndsorganisationen Islamic Relief har den rätten.”¹⁸⁰

Den dåvarande ordförande för Islamic Relief Mostafa Kharraki, menar att mannen aldrig varit anställd av Islamic Relief.¹⁸¹

Vid ett möte med representanter från Islamic Relief kommenterar de händelsen och påtalar att det vore omöjligt att samla ihop 900 000 kronor på en timme. De påtalar också att rättssystemet i Libanon kan se annorlunda ut än i Sverige när det gäller exempelvis förhållningsprocesser. De hävdar att man kan ha pressat mannen fram på uppgifter som han sedan fabricerade.

v) Mohamed Tamsamani (dåvarande politiker i Miljöpartiet samt nuvarande ordförande för Förenade Islamiska Föreningar i Sverige) anklagas för att stödja antisemitiskt och demokratifientligt egyptiskt parti (2016)

2012 gjorde gjorde Tamsamani praktik hos Frihets- och rättvisepartiet i Egypten. Det islamiska partiet har nära relationer till Muslimska brödrskapet. Riksdagspolitikern Hanif Bali menar att detta är djupt problematiskt och påstår att partiet har förnekat förintelsen, sänkt den lagliga åldern för giftermål från 18 år till 13 år i Egypten samt att de är för kvinnlig omskärelse. Bali jämför Tamsamanis praktikplats med att ha en praktikplats i Svenskarnas parti eller någon annan extrem organisation. Egyptenkännaren Sameh Egyptson vid Lunds universitet menar också att partiet är islamistiskt och eftersträvar en teokratisk stat med ett imamråd som ska bestämma hur sharia ska tolkas. I sammanhanget påpekas också att Tamsamani har också publicerat bilder på sig själv där han gör det så kallade Rabiatecknet (fyra fingrar i luften). Enligt Egyptson kommer tecknet från massakern på Rabaatorget i Egypten 2013, där egyptisk militär öppnade eld och dödade hundratals perso-

¹⁸⁰ Hamadé, Kassem. *Här fick han in 870 000 kr till terrorgruppen*. Expressen (2015).
<https://www.expressen.se/nyheter/har-fick-han-in-870-000-kr-till-terrorgruppen/>

¹⁸¹ Hamadé, Kassem. *Här fick han in 870 000 kr till terrorgruppen*. Expressen (2015).
<https://www.expressen.se/nyheter/har-fick-han-in-870-000-kr-till-terrorgruppen/>

ner, av vilka många var anhängare av Mohamed Mursi. Tamsamani ska även på Twitter ha uttryckt stöd till Recep Tayyip Erdogan, Turkiets president.¹⁸²

Bemötande. Efter att kritiken från Hanif Bali publicerades i SVT valde Miljöpartiet att kommentera kritiken. Där menar Tamsamani att hans ”tweets” gällande att han skulle stödja Erdogan ”utgör ett resonemang kring valresultatet i Turkiet och kritiken som följde i Sverige och svensk media”. Beträffande Tamsamanis praktikplats på Frihets- och Rättvisepartiet i Egypten skriver partiet:

”Vidare gjorde Mohamed under sommaren 2012 en praktik i Egypten inom ramen för sina studier på Stockholms Universitet, Institutionen för Asien-, Mellanöstern- och Turkietstudier. Praktiken gjordes hos Frihets- och rättvisepartiet och ägde rum under den egyptiska valrörelsen som efterföljde den arabiska våren. [...] Mohameds intresse för Frihets- och rättvisepartiet, Muslimska brödrskapet och andra muslimska organisationer och rörelser runt om i världen är kopplat till hans studier. Mohamed är inte involverad eller delaktig i det politiska arbetet i de nämnda organisationerna såsom Hanif Bali påstår.”¹⁸³

SUM har också kommenterat anklagelserna mot Mohamed Tamsamani då de anförde följande till förvaltningsdomstolen i Stockholm (i fallet om MUCFs avslag av statsbidrag till SUM)

”Mohamed Tamsamani genomförde Nordafrika- och Mellanösternstudier på Stockholms Universitet och gjorde en praktik i Egypten som en del av utbildningen. Att forska hos ett parti eller en organisation innebär inte att man sympatiserar med den gruppen. Tamsamani är aktiv miljöpartist och har stöd från partiet i sin hemkommun. Han sitter även i en av MUCFs referensgrupper vars syfte är att diskutera frågor som berör demokratikriteriet.”¹⁸⁴

182 Bergmark Randhawa, Rebecca. *MP-politiker pekade ut som islamist av moderat*. Sveriges television (2016). <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/mp-politiker-i-solna-utpekade-som-islamist>

183 *Kommentar med anledning av SVTs inslag om Mohamed Tamsamani*. Miljöpartiet (2017) <https://www.mp.se/solna/just-nu/kommentar-med-anledning-av-svts-inslag-om-mohamed-temsamani-o>

184 *Mål nr: 9821-18*, s 10. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).

Vid en intervju med Mohamed Temsamani kommenterar han händelsen:

”Min C-uppsats i Egypten handlar om svensk mediebevakning av presidentvalet efter att Mursi avsattes. När jag gjorde min praktik var jag med partiet i deras omvärldsbevakningsgrupp; hur media i Sverige pratar om dem, om Egypten och så vidare. Jag lämnade veckorapporter som gav mer stöd åt andra partier exempelvis. När jag kom hem så ville institutionen lägga upp min uppsats på hemsidan för att det var en så pass unik praktikplats. Okej, tänkte jag. Varför inte? Sedan kom det en massa år senare kritik, fast jag gjorde praktik 2012.”

w) Islamiska förbundet bjöd in antisemitisk imam under sin decemberkonferens (2017)

Under Islamiska förbundets decemberkonferens hade den egyptiske imamen Abdelkhalek Alsharif bjudits in för att delta i eventet. Kritiken mot imamen gällde tidigare antisemitiska uttalanden. Enligt terrorforskaren Magnus Ranstorp är även imamen högt uppsatt i det Muslimska brödraskapet.¹⁸⁵

Bemötande. Efter att det uppdagats i media att den egyptiske imamen tidigare gjort antisemitiska uttalanden valde Islamiska förbundet att ställa in imamens medverkan och kommenterade händelsen på sin hemsida. Där hävdar de att de inte ställer sig bakom imamens tidigare antisemitiska uttalanden och att det har brustit i rutinerna gällande granskningen av inbjudna föreläsare.

”För Islamiska förbundet är det en rutin sedan några år tillbaka att vara noga med vilka föreläsare vi bjuder in från utlandet. Å ena sidan är det för oss som muslimsk minoritet viktigt att ha kontakt med etablerade imamer och lärda från muslimska länder, men detta får inte göras på bekostnad av grundläggande värderingar. Personer som hetsar mot grupper och sprider hat kan vi inte ge en plattform. Trots våra begränsade resurser gör vi vårt yttersta i att följa våra rutiner och förhindra att plattform ges till personer som sprider idéer som går stick i stäv med våra egna.

Konferenskommittén gjorde enligt våra rutiner en granskning på den inbjudna föreläsaren, med olika stavningar på hans namn utan att hitta något. Nu har det kommit till vår kännedom att det finns klipp där han fäller grova

185 Bråstedt, Mats. *Egyptisk imam stoppas från konferens i Stockholm*. Expressen (2017). <https://www.expressen.se/nyheter/egyptisk-imam-stoppas-fran-konferens-i-stockholm/>

antisemitiska kommentarer som strider helt mot vår värdegrund. Detta klipp finns under en felstavning på hans namn och var därför svårt för de ideellt ansvariga för konferensen att hitta. Nu när detta klipp kommit till vår kännedom väljer vi därför att ställa in hans medverkan.”

Islamiska förbundet vill även poängtera att de jobbar aktivt för att bidra till motverkandet av antisemitism i Sverige.

”Islamiska förbundets olika distrikt och föreningar har under den senaste månaden varit mycket verksamma i att förebygga och aktivt motverka de antisemitiska uttrycken som har ägt rum i framförallt Malmö och Göteborg. I Malmö har Islamiska förbundet i Malmö etablerat en kontakt med den judiska församlingen i Malmö för att förebygga hat och skapa en hållbar dialog och i Göteborg var Islamiska Förbundet i Göteborgs representanter nyligen i synagogan för att hålla ett solidaritetstal med den judiska församlingen efter brandattentatet. Tal om att judar som grupp är det ena eller det andra rimmar därför mycket illa med våra ambitioner om att skapa plattformar för samtal och förebygga hat.”¹⁸⁶

x) Ibn Rushds samarbetspartner Milli Görus anklagas för att vara antisemitisk och homofobisk (2018)

I september 2018 kritiserades Malmö Stad för att ha gett bidrag till den turkiska föreningen Milli Görus. Milli Görus fick också ekonomiska bidrag av Ibn Rushd då de är en lokal samarbetspartner till studieförbundet. Organisationen påstås ha spridit antisemitiska budskap, hävdar bland andra Svenska kommittén mot antisemitism. Grundaren till organisationen är Turkiets tidigare premiärminister Necmettin Erbakan, som 2010 kallade EU för en del av ”den sionistiska världsordningen”. Milli Görus ordförande i Malmö, Idris Yıldız, kritiseras även för att ha gjort homofobiska uttalanden. När han fick frågan vad de skulle göra om någon av deras medlemmar skulle vara homosexuella svarade han: ”Vi skulle inte kasta ut honom. Nej, bättre att han får vara kvar så kan vi övertyga honom att inte vara homosexuell.”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Abdelkhalek Alsharifs medverkan på decemberkonferensen ställs in. Islamiska förbundet (2017). http://www.islamiskaforbundet.se/abdelkhalek-alsharifs-medverkan-pa-decemberkonferensen-stalls-in/?fbclid=IwARzws6zBk6zqUAkS-Et-b1_XHaE7b2tuSNEVCYIE-q_lbiUxLpl2xC7_vk

¹⁸⁷ Moreno, Federico. *Malmö stad ger bidrag till islamistisk rörelse*. Expressen (2018). <https://www.expressen.se/kvallsposten/malmo-stad-ger-bidrag-till-islamistisk-rorelse/>

Bemötande. Milli Görüs bemötte kritiken via deras Facebooksida efter att händelsen uppmärksammats. Där hävdar de att de inte är, och aldrig kommer bli antisemitiska, och att de faktiskt samarbetar med många judiska församlingar. De menar att anklagelsen att de spridit antisemitism är felaktig. Om kritiken gällande ordförandens uttalande kring homosexuella skriver de:

”Våra medlemmars sexuella läggning angår absolut inte oss. Alla är fria att vara som de vill, vår tro på att Gud har gett människor valfrihet i denna värld är förenlig med grundvärderingarna i Sverige. Gud tvingar ingen att välja en viss religion, synsätt eller sexuell läggning; alla är fria att göra ett val. Däremot är homosexualitet (likt inom kristendomen), en synd inom islam. Med det är det inte sagt att vi ska vara respektlösa eller avvisande mot någon individ, alla är välkomna till våra aktiviteter.”¹⁸⁸

Ibn Rushd kommenterade också händelsen på sin hemsida:

”Vi har nu tillsatt en utredning som omgående ska granska hur föreningen förhåller sig till dessa uttalanden samt noga undersöka föreningens ställningstaganden och verksamhet i övrigt. Om föreningen visar sig stå för de uttalanden som Kvällsposten återgivit kommer vi att utesluta föreningen och avbryta allt samarbete med dem.”¹⁸⁹

Vid ett besök hos Ibn Rushds distrikt Södra i Malmö får de anställda frågan om hur de ser på händelsen:

”[...] När det gäller exempel Mili Görüs-föreningen så har vi sagt att vi är öppna att samarbeta med alla, vi ska vara transparenta. När vi fick reda på det här så var vi försiktiga, vi satte oss ner med dem och sade det här går inte. Vi själva jobbar mot antisemitism, rasism, islamofobi och sådana frågor. De sade tydligt att de inte står för detta, att de är öppna och vill samarbeta med alla. Men vi vill vara mer säkra att de visar att de är öppna att samarbeta

188 İsveç Milli Görüş Teşkilatı, 2018. *Yttrande mot Expressens artikel, publicerat 2018-09-04 av Frederico Moreno* [Facebookpost], Tillgänglig: https://www.facebook.com/igmgisvec/posts/2145308522188353?__tn__=K-R [2019-05-22]

189 *Ibn Rushd granskar samarbete med İsvec Milli Görüs Teşkilatları i Malmö.* Ibn Rushd (u.å.) <https://www.ibnrushd.se/ibn-rushd-granskar-samarbete-med-isvec-milli-gorus-teskilatlari-i-malmo/>

med alla, så vi avvaktar just nu om vi ska fortsätta samarbeta med dem. [...] I det här fallet när vi upptäcker sånt så blir det direkt en utredning och vi sätter verksamheten på is. Det är ofta en dialog både i distriktet men också med kvalitetsavdelningen på riks- och kommunikationsavdelningen är inblandad. Vi jobbar också proaktivt, det här är ju inget som vi har sett pågå.”

Vid frågor som närmare handlar om det homofobiska uttalandet från Idris Yildiz, ordförande i Mili Görus, säger en anställd på Ibn Rushds distrikt Södra:

”Det är ju en väldigt hypotetisk fråga att komma och säga ’hej jag är homosexuell’ och jag vill vara med i en förening. Jag är säker på det är homosexuella som är med i hans förening redan som inte öppet är homosexuella. Det handlar lite om vad de [media] fiskar efter. Han har inte haft några sådana predikningar över huvud taget, som tar upp det ämnet eller frontar med det. Jag känner att det var lite för att klämma dit honom på ett annat område. Det finns också politiska baktankar kring vad det här är. Jag kan tycka att det får vara upp till något slags bevis nu, håll i en föreläsning om dina åsikter kring homosexualitet. Sedan kan vi säga om vi kan fortsätta samarbeta med dem.”

6.4 UPPFATTNING OM KRITIKEN

6.4.1 Ibn Rushds uppfattning om kritiken

En fråga vi ställt till de flesta vi mött från Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer är varför de tror att de så ofta blir kritiserade medialt, och om det kan ligga något i kritiken. Omar Mustafa anser att kritiken har en rad olika orsaker. Han menar dels att det finns en grupp människor som för fram en frekvent osaklig kritik mot Ibn Rushd, byggd på konspirationsteorier. Mustafa tar upp begreppet ”Ibn Rushd-sfären”, som han menar att en grupp kritiker myntat och använder för att beskriva hur Ibn Rushd ”styr i bakgrunden och har tentakler överallt”. En annan grupp kritiker är emot muslimsk eller religiös organisering som sådan och försöker ständigt göra Ibn Rushd till en måltavla.

Mustafa menar å andra sidan att det finns saklig kritik mot tidigare föreläsare. Han berättar att man som ett muslimskt studieförbund har högre krav från samhället och att man är mer granskade än andra studieförbund. Det är bland annat på grund av detta som Ibn Rushd numera undviker att bjuda in internationella föreläsare. Han erkänner att det brustit i kontrollerna av

föreläsarna i vissa fall, något som bland annat beror på hur man stavar de inbjudna föreläsarnas namn vid internetsökningar. Det kan också vara svårt för de anställda att kontrollera tidigare uttalanden om de exempelvis bara sökt på föreläsares arabiska stavning och missat att söka efter personers latinska stavning. Vid varje tillfälle då Ibn Rushd har blivit medialt kritiserade på grund av att föreläsare tidigare uttalat sig homofobiskt eller antisemitiskt har Ibn Rushd inte känt till uttalandena i förväg säger Mustafa. Han anser att Ibn Rushd har bemött kritiken på ett ansvarsfullt sätt och varit mer försiktiga än provokativa. Han menar dock att gästföreläsare många gånger fått mer kritik än vad de förtjänar och att de ibland har setts som ansvariga för en hel nations politik. Vidare tar han upp orättvisan i jämförelsen med andra studieförbund och att kraven är högre för ett muslimskt studieförbund. För att exemplifiera berättar Mustafa om en inbjuden föreläsare som Ibn Rushd fick kritik för. Denne blev sedan inbjuden till ett annat studieförbund, något som inte uppmärksammades i media.

Anställda i Ibn Rushd har påtalat att processen för att bjuda in föreläsare har förändrats mycket under åren. Studieförbundet har blivit bättre på att granska inbjudna föreläsare och att upptäcka personer som gjort olämpliga uttalanden tidigare. Några menar till och med att det har gått överstyr; att i vissa fall behöva gå tillbaka 15 år i tiden för att granska vad en person sagt tidigare.

Det finns fall där Omar Mustafa inte ser kritiken som legitim. Ett exempel gäller den ovannämnda hemsidan *islamofobi.se*, som Ibn Rushd fick i uppdrag av SST att skapa som en kunskapsbank:

”En del av kritiken var att vi underskattar problemet med hedersvåldet. En av våra strategier var att det fortfarande är viktigt att betona att hedersdebatten används i antimuslimska syften ibland. Parallellt med det gjorde vi flera insatser för att belysa att det finns ett problem med hedersproblematiken. Vi uppdaterade vår hemsida för att visa var vi stod i de här frågorna.”

Mustafa förutser dock att Ibn Rushds förmodligen kommer göra fler felsteg i framtiden. Det beror till stor del på att studieförbundet uppmuntrar arrangemang som initieras av lokala föreningar vilket i sin tur kräver ett väldigt stort kontrollmaskineri. Han ser det också som en utmaning att arbeta med en stor andel nyanlända jämfört med andra studieförbund, då det kommer ta tid för människor att lära sig regler och normer i ett nytt land.

En anställd på huvudkontoret framhäver att en del av förklaringen av att man tidigare bjudit in kritiserade föreläsare beror på resursbrist. Personen beskriver processen för att kontrollera inbjudna föreläsare som omfattande och tidskrävande. En kollega berättar om ett fåtal namn som ofta hörs och syns i den mediala debatten mot Ibn Rushd, och menar att en del av dessa personer faktiskt har vinstintressen i att kritisera studieförbundet. En annan anställd tycker att mycket av den kritik som Ibn Rushd får utstå grundar sig i att de är ett muslimskt studieförbund som syns i samhället. Detta är något som provocerar vissa kritiker. Religionen islam i sig har blivit provocerande, mycket på grund av tidigare terroråd säger hen.

Inom Ibn Rushd tycks det råda konsensus om att det är på grund av ett hårdare samhällsklimat mot muslimer som Ibn Rushd har blivit så granskade och kritiserade. Några konstaterar att synen på muslimer har förändrats drastiskt sedan 1990-talet och att det idag råder islamofobi i mycket större utsträckning:

”Det är oftast återkommande namn [som kritiserar Ibn Rushd]. Det är inte majoritetssamhället som attackerar Ibn Rushd, utan det är ett krig som har en viss agenda. Man måste ställa frågan till dem: Vad är er agenda med att fortsätta så här och försöka hitta fel? [...] Vad är deras syfte eller mål att sparka på en grupp som redan ligger ned? Det är egentligen det som det handlar om.”

På Ibn Rushds hemsida har de valt att kommentera en del av den mediala kritiken. Det har bland annat handlat om enskilda personer som kritiserat Ibn Rushd i tidningar och på internet. Den kritik som Ibn Rushd ser som obefogad beskrivs drivas med rasistiska eller islamofobiska agendor.¹⁹⁰ Ibn Rushd har också via sin hemsida tagit avstånd från en inbjuden föreläsare som tidigare gjort antisemitiska uttalanden.¹⁹¹

190 *En unik åtgärd i en orimlig situation.* Ibn Rushd (u.å).

<https://www.ibnrushd.se/en-unik-atgard-i-en-orimlig-situation/>

Islamofobiskt påhopp med många sakfel. Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/islamofobiskt-pahopp-med-manga-sakfel/>

Replik "KDU sprider orimliga anklagelser" Ibn Rushd (u.å).

<https://www.ibnrushd.se/replik-kdu-sprider-orimliga-anklagelser-24-12-2016-svd/>

Kommentar till kritiken och drevet mot islamofobi.se. Ibn Rushd (u.å).

<https://www.ibnrushd.se/kommentar-till-kritiken-och-drevet-mot-islamofobi-se/>

191 *Ibn Rushd tar avstånd från konferenstalare med antisemitiska åsikter.* Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/ibn-rushd-tar-avstand-fran-konferenstalare-med-antisemitiska-asikter/>

Även företrädarna från Ibn Rushds medlemsorganisationer delar synen på varför de och Ibn Rushd är så pass hårt granskade. Visserligen har de begått misstag gällande exempelvis föreläsare, men samhället mäter dem med en annan strängare måttstock på grund av att de är muslimer.

6.4.2 Andra studieförbunds relateringar till kritiken

I det här avsnittet ska vi återvända till studieförbunden vi skrev om i kapitel 5. Vi vill ta reda på hur de uppfattar och förhåller sig till Ibn Rushd och den kritiska granskning det utsatts för. Vart och ett av dem har egna erfarenheter av att organisera muslimska eller andra religiösa och etniska organisationer. Vi är nyfikna på deras reflektioner liksom på huruvida Ibn Rushd-granskningarna har spillt över på dem i positiv eller negativ mening.

Representanter från studieförbundet Sensus menar att Ibn Rushd har varit särskilt utsatta för kritik de senaste åren, och att Ibn Rushd inte var lika påpassat under de första åren som de blev ett fristående studieförbund. De känner en viss solidaritet med andra studieförbund som också har många föreningar med en religiös profil. Personerna menar att om alla studieförbund skulle bli granskade efter samma måttstock, så skulle fler studieförbund råka ut för liknande kritik som Ibn Rushd. Ibn Rushd blir extra granskade just på grund av att de huserar många muslimer och religionen islam är mer okänd för majoritetssamhället menar de. Att Folkbildningsrådet ska börja med hårdare granskning av studieförbunden tycker de är fel väg att gå.

Företrädare för studieförbundet Bilda ser sig själva tillsammans med Sensus och Ibn Rushd som de studieförbud på nationell nivå som fortfarande presenterar sig relativt religiöst. De framhåller att kritiken mot Ibn Rushd även har påverkat dem i och med att granskningen spiller över på Bilda och religiöst baserad verksamhet överlag. Den har resulterat i att Bilda nu genomför en större intern demokratiutredning och tagit fram en handlingsplan gällande processen för att ta in nya samverkanspartners och medlemsorganisationer. Detta för att ha rutiner på plats om det skulle komma till deras kännedom att någon verksamhet inte fungerar demokratiskt menar de. De säger att de är en organisation med religiösa kopplingar som också kan råka ut för samma granskning som Ibn Rushd men som i dagsläget inte är lika utsatta. De påpekar vikten av att inte kränka människor när Bilda anordnar arrangemang, men att religionsfriheten väger tungt i Sverige och att kontroversiella åsikter inte nödvändigtvis behöver vara fel. Företrädarna menar vidare att religionsfrågan kan behöva aktualiseras mer än någonsin i samhället, i syfte att

skapa förståelse. De uppfattar emellertid att samhällsklimatet fokuserat på det negativa kring religiositeten istället för det positiva. De har en samverkan med både Ibn Rushd och Sensus där de hjälper och stöttar varandra, mycket på grund av det hårdnande klimatet med beröringsskräck inför religion. De menar att Ibn Rushd får bära en stor tyngd på sina axlar, då terrorism har skapat en rädsla i samhället som i sin tur föder misstankar mot muslimer. Att Ibn Rushd eller andra organisationer med muslimsk profil ska få stå till svars för vad andra muslimer gör som inte är kopplade till dem tycker Bildas ansvariga är helt fel. De anser också att det är orimligt att Ibn Rushd ska behöva granska vad inbjudna föreläsare har sagt eller gjort för 10 år sedan. Det är en typ av censur som utgör en fara för demokratin, hävdar de.

Ansvariga på studieförbundet NBV berättar att de uppmärksammat och följt den mediala kritiken mot Ibn Rushd genom åren. De säger att det finns ett annat samhällsklimat idag med högervindar, något som de också märker av lokalt. Vidare berättar de att NBV förmodligen har fler muslimska deltagare än Ibn Rushd men att de ändå inte blivit utsatta för samma mediala kritik. Precis som de ansvariga i Ibn Rushd menar de att islam i sig inte är problematisk, utan att det snarare handlar om en ökad främlingsfientlighet i samhället. De säger sig känna en viss lojalitet mot Ibn Rushd studieförbund, men de har valt att inte själva ge sig in i samhällsdebatten eller kommentera kritiken som framförts mot Ibn Rushd på internet och i media.

Cheferna för studieförbundet ABF anser att debatten kring Ibn Rushd även har spillt över på dem. När Ibn Rushd blev kritiserade efter att de köpt en kursgård hamnade även ABF i skottgluggen, eftersom också de har en kursgård även om den inte direkt ägs av dem själva. De menar också att det inte är bra att bli för försiktiga när det gäller att bjuda in föreläsare. Ibland kan man vilja bjuda in kontroversiella personer för att lyfta olika diskussioner, men det blir då viktigt att de inte får stå oemotsagda, menar de. Även ABF har begått misstag gällande bakgrundskontroller av föreläsare.

6.5 MYNDIGHETERNA OCH IBN RUSHD

Organisationerna inom det svenska civilsamhället är i hög grad invävda i den offentliga förvaltningen på alla nivåer, i stadsdelsnämnder, kommuner, lands-ting/regioner, statliga myndigheter och EU-organ. Det gäller många enskilda sakpolitiska områden såväl som demokratipolitiken i stort. De medverkar i den politiska opinionsbildningen inför de beslut som ska fattas och är med också när politiken ska verkställas. En stor del av deras ekonomi är offentlig-

finansierad. I det här avsnittet ska vi därför undersöka om och i så fall på vilket sätt händelserna kring Ibn Rushd har påverkat myndigheterna och deras agerande.

Myndigheten för stöd till trossamfund (SST)

SST inledde 2016 ett samarbete med Ibn Rushd i ett uppdrag från regeringen som är en del av den *nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*.¹⁹² Samarbetet innebar bland annat finansieringen till Ibn Rushd för att skapa hemsidan och kunskapsbanken *islamofobi.se*. På SSTs hemsida finns en kort motivering till varför Ibn Rushd ansågs som en lämplig samarbetspartner:

”Myndigheten konstaterar att det statsbidragsberättigade studieförbundet Ibn Rushd är en lämplig samverkanspart i detta projekt av flera anledningar. För det första är det en folkbildande organisation med bred förankring i muslimska församlingar, organisationer och grupper runt om i Sverige. Ibn Rushd har inte bara flera års vana av att erbjuda studiecirkelverksamhet, konferenser och föreläsningar. De har också erfarenhet av att driva olika projekt med syfte att fördjupa kunskapen om mänskliga rättigheter och demokrati. Den organisation som har statens uppdrag att utvärdera och följa upp statsbidraget till folkbildning, Folkbildningsrådet, har under de år som Ibn Rushd varit verksamt inte haft anledning att ifrågasätta organisationen.”

193

I en intervju med representanter från SST ville vi höra närmare hur de ser på Ibn Rushd som studieförbund och hur de ställer sig till den kritik som framförts mot Ibn Rushd genom åren. Representanterna är av uppfattningen att arbetet med Ibn Rushd fungerat bra och att det enligt dem är den bredaste muslimska organisationen i det muslimska civilsamhället. Vidare är bilden att Ibn Rushd når många muslimer, vilket ger förbundet legitimitet och en stor representativitet, samtidigt som de menar att det förmodligen aldrig

192 *Forum för levande historia uppmärksammar myndighetens projekt om islamofobi*. Myndigheten för stöd till trossamfund (2018). <https://www.myndighetensst.se/om-oss/nyheter/nyhetsarkiv-aktuellt/2018-02-08-kommentar-med-anledning---av-projektet-islamofobi.se.html>

193 *Forum för levande historia uppmärksammar myndighetens projekt om islamofobi*. Myndigheten för stöd till trossamfund (2018). <https://www.myndighetensst.se/om-oss/nyheter/nyhetsarkiv-aktuellt/2018-02-08-kommentar-med-anledning---av-projektet-islamofobi.se.html>

kommer finnas en muslimsk organisation som representerar alla muslimer i Sverige. SST har flera andra samarbeten med Ibn Rushd, bland annat om arbetet mot våldsbejakande extremism som företrädarna för SST beskrev som mycket lyckat.

SST anser vidare att Ibn Rushd fått oproportionerligt mycket kritik jämfört med de andra studieförbunden. De menar dessutom att kritiken, vilken ofta är dåligt underbyggd, skapar stora problem för Ibn Rushd i deras arbete. Ett exempel på konsekvenser är att en del kommuner försvårar för Ibn Rushd, exempelvis genom att begränsa möjligheterna att bedriva verksamheter i kommunala lokaler eller dra in kommunala bidrag. De berättar att Ibn Rushd har blivit väldigt försiktig i sitt arbete som ett svar på den omfattande mediala kritiken.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF)

MUCF valde i slutet av 2016 att inte tilldela statsbidrag till en av Ibn Rushds medlemsföreningar, Sveriges Unga Muslimer (SUM). Motiveringen var att SUM hävdades ha ”kopplingar till andra organisationer som kan betraktas som icke förenliga med demokratins idéer, exempelvis till Muslimska brödrskapet”. SUM överklagade beslutet och Förvaltningsrätten i Stockholm undanröjde MUCFs beslut i november 2017. Förvaltningsrätten ansåg att det inte fanns tillräckliga underlag för att bevisa förbundets påstådda kopplingar till Muslimska brödrskapet. De fann inte heller att SUM skulle vara antisemitiskt.¹⁹⁴

Under 2018 nekade MUCF återigen bidrag till SUM på samma grund som tidigare, det vill säga att föreningen inte uppfyllde demokratikraven. MUCF tog då fram rapporten *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*.¹⁹⁵ Förvaltningsrätten slog återigen fast att det var fel att avslå bidraget 2019. Ärendet är nu överklagat.¹⁹⁶

MUCF har främst kritiserat SUM på grund av de många inbjudna föreläsare som tidigare gjort uttalanden som varit av antisemitisk, homofobisk,

¹⁹⁴ *Beslut dnr 1439/16 0987/15*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2018). Tillgänglig: https://www.mucf.se/sites/default/files/mucfs_beslut_sum.pdf [2019-05-17]

¹⁹⁵ *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

¹⁹⁶ *MUCF överklagar domen om statsbidrag till Sveriges unga muslimer*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2018). <https://www.mucf.se/aktuellt/mucf-overklagar-domen-om-statsbidrag-till-sveriges-unga-muslimer>

könsdiskriminerande eller annan antidemokratisk natur (se vidare avsnitt 6.3). De fallen rör alltså SUM, men många av dem handlar om arrangemang som SUM samarrangerat med Ibn Rushd eller andra av studieförbundets medlemsorganisationer, som exempelvis familjedagarna. MUCF hävdar att SUM systematiskt och frekvent bjudit in föreläsare med ståndpunkter som strider mot demokratins idéer, och de ser även kopplingarna till Muslimska Brödraskapet som problematisk.¹⁹⁷

I ett samtal med Lena Nyberg, generaldirektör för MUCF och Lotta Persson, chefsjurist på MUCF, ville vi höra närmare hur de resonerar kring kritiken mot SUM, då Ibn Rushd också kritiserats för att ha bjudit in olämpliga föreläsare. MUCF ger uttryck för de svårigheter myndigheten har upplevt med anledning av beslutet att avslå SUMs ansökan om statsbidrag, bland annat att myndigheten har anklagats för att agera islamofobiskt eller spä på islamofobin.

MUCFs bedömning är att SUM har varit väl medveten om vilka föreläsare som bjudits in och vilka åsikter de står för. De hävdar att SUM inte i ett fall, utan i upprepade fall, bjudit in föreläsare som gjort uttalanden i strid mot demokratins idéer. Vidare menar de att det också måste vägas in i bedömningen hur en förening väljer att agera efter att det uppdragats att en föreläsare gjort uttalanden tidigare som står i strid mot demokratins idéer. MUCF påtalar också att det inte kan anses som tillräckligt att SUM vid flera tillfällen hävdar att de inte haft kännedom om personens tidigare uttalanden.

Angående avståndstagande från terrorister och terrordåd anser myndigheten vidare att SUM hade underlättat för sig själva om de offentligt tagit avstånd från IS. Detta i synnerhet då MUCF i sin utredning pekar ut medlemmar från SUM som åkt till Syrien för att ansluta sig till terrororganisationen.

MUCF anser vidare att deras utredning har visat att det finns kopplingar mellan SUM och Muslimska brödraskapet. På MUCF har de själva ställt sig frågan varför SUM inte är öppen med kopplingen mellan Muslimska brödraskapet och FEMYSO, en muslimsk paraplyorganisation för europeiska ungdomsorganisationer. De anser att det inte borde vara problematiskt för SUM att tillstå den anknytningen. MUCF berättar också att de haft vägledning av rapporten om Muslimska brödraskapet som forskaren Magnus Norell

197 *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*. Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällsfrågor (2018).
https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges_unga_muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf

med flera skrev på uppdrag av MSB. Att ytterligare en myndighet kom fram till liknande slutsatser som MUCF har underlättat. I den fortsatta utdragna rättsprocessen berättar de att de även haft nytta av den andra MSB-rapporten om Muslimska brödrskapet, *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext*, skriven av Aje Carlbon.

MUCF konstaterar att religionsfriheten i Sverige är stark, och att det är skillnad på de bidrag som fördelas av SST och det stöd som ges till övriga civilsamhället. De påpekar även att övriga myndigheter och civilsamhället i stort behöver förhålla sig till de demokratikriterier som måste uppfyllas när beslut om bidrag fattas.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

I avsnitt 3.3.2 har vi behandlat de tre olika rapporterna utgivna av MSB. Vi har också redogjort för kritiken som framförallt riktades mot den första rapporten med Magnus Norell som huvudförfattare.¹⁹⁸ Flera religions- och islamologiforskare gick medialt ut och kritiserade verket, bland annat för bristande eller obefintlig källhänvisning.¹⁹⁹

MSB har också skapat oklarhet med sitt ställningstagande kring den första utgivna rapporten. På Twitter skriver myndigheten ”Vi tar inte avstånd från förstudien”. I ett annat inlägg skriver myndigheten angående huvudförfattaren Magnus Norell; ”Medarbetaren var där för egen förkovran och uttryckte sin personliga åsikt. Hen företrädde inte MSB”.²⁰⁰ Även den andra rapporten, skriven av Aje Carlbon, har mött kritik. En tredje rapport beställdes av MSB i syfte att arbeta med, identifiera och möta islamistisk informationspåverkan. Alla tre rapporterna finns tillgängliga på MSBs hemsida. Flera personer från Ibn Rushd och deras medlemsorganisationer har påtalat att den första rapporten har blivit en återkommande referens bland kritikerna som ofta hörs på sociala medier och på ledarsidor på internet.

198 *Rapport om Muslimska brödrskapets informationspåverkan visar att arbetet behöver fortsätta.*

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018). <https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/Rapport-om-Muslimska-brodrskapets-informations-paverkan-visar-att-arbetet-behoover-fortsatta/>

199 Ottander, Malin & Wernersson Annie. *Forskare sågar terrorexperten Magnus Norells rapport om islamism i Sverige.* Sveriges Television (2017).

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/20-tal-forskare-sagar-terrorexperten-magnus-norells-rapport-om-islamism>

200 MSB 2018. *Vi tar inte avstånd från förstudien* [twitterpost], Tillgänglig: [https://twitter.com/MSBse/status/1048183813585756165?fbclid=IwAR1vnMBhQxBL2i-oevtAH-8RFMTeLFTKfbbiTUEcsKriUtPEIDRSD1n7n9tU%20\[2019-05-17\]](https://twitter.com/MSBse/status/1048183813585756165?fbclid=IwAR1vnMBhQxBL2i-oevtAH-8RFMTeLFTKfbbiTUEcsKriUtPEIDRSD1n7n9tU%20[2019-05-17])

6.6 IBN RUSHDS ANSVAR

En återkommande fråga i debatten kring Ibn Rush är vad de egentligen kan ta ansvar för. Det gäller inte så mycket de egna arrangemangen i egen regi utan framför allt sådana studiecirklar, seminarier, föreläsningar etcetera som samarrangeras med andra. I detta avsnitt ska först ge Ibn Rushd ordet om ansvar och deras kvalitetssäkringssystem.

6.6.1 Ibn Rushds ansvar för medlems- och samarbetsorganisationer

Vi frågar Omar Mustafa hur han ställer sig gällande Ibn Rushds ansvar för medlems- och samarbetsorganisationer. Mustafa berättar att medlems- eller samarbetsorganisationer måste dela Ibn Rushds värdegrund och att studieförbundet inte går in i samarbete med dessa utan att detta är säkerställt. Han säger samtidigt att föreningar kan göra fel, men det handlar om hur de hantear felet och om de är beredda att ta ansvar för det. Mustafa ger ett exempel på en förening i ett annat studieförbund som blev medialt uppmärksammas för att ha en predikant som gjort hatiska uttalanden. Föreningen tog inte avstånd från predikanten utan valde att stödja honom. De blev då uteslutna från studieförbundet och ansökte sedan till Ibn Rushd. Mustafa berättar att de svarade nej och att det är ett exempel på en förening som de inte skulle kunna arbeta med.

Vi frågar Ibn Rushds distrikt Södra hur de agerar när de får kännedom om medlems- eller samarbetsorganisationer med anställda eller medlemmar som uttalat sig hatiskt eller på annat sätt olämpligt. De tar upp exemplet med samarbetsorganisationen Mili Görus, där ordförande uttalat sig homofobiskt. Vid ett sådant fall tillsätts en utredning omedelbart och verksamheten läggs på is. Det blir också en dialog i distriktet och kvalitetsavdelningen på riks- och kommunikationsavdelningen blir inkopplad:

”Vi försöker först att hjälpa föreningen att utvecklas, att ändra på de värderingar och tankar som han eller hon har. Men när de sitter fast vid sin tro som inte går ihop med det vi jobbar för lämnar vi vidare detta till styrelsen, och så får de ta beslut på årsmötet.”

En representant från Ibn Rushd berättar hur han ser på ansvaret över föreningar man samarbetar med och om det går att granska alla sina samarbetspartners.

”Vi är ute och kontrollerar på fältet mycket. Vi kollar med vissa medlemmar och deltagare om de känner till Ibn Rushd och vilket ämne de deltar i och så vidare. Man kan lita på människor men inte 100 procent. Vi säger till våra föreningar att det handlar om skattepengar och att det inte är någon lek. Om ni har en förening så måste de följa reglerna. Det ska vara folkbildning och den ska bedrivas rätt.

6.6.2 Gästföreläsare, kvalitetskontroll och granskning

I samtal med Omar Mustafa vill vi veta mer om hur Ibn Rushd ser på deras ansvar gällande gästföreläsare, och varför detta är ett område som genererat mycket kritik. Mustafa är noga med att poängtera att studieförbundet aldrig avsiktligt bjudit in personer som uttryckt sig hatiskt på något sätt, och när det uppdragats så har de tagit avstånd i efterhand. Det har i sådana fall handlat om rutiner som brustit gällande inbjudningar av föreläsare, rutiner som numera är tydligare och säkrare än tidigare. Ibn Rushd ser också till att ha personal närvarande vid större arrangemang för att säkerställa att det som sägs och görs av de inbjudna föreläsarna är bra, säger Mustafa. Han säger också att studieförbundet på senare tid främst försökt hitta europeiska föreläsare. Detta då det bland annat är lättare att göra påhopp på en person från Mellanöstern som ofta kan ses som ansvarig för hemlandets politik. De föreläsarna har inte heller samma möjligheter att svara på kritik i svenska medier som europeiska gäster har, menar han.

Han förklarar också att det nästan aldrig riktats kritik mot själva arrangemangen som Ibn Rushd anordnat eller vad som sagts på scen i deras egna arrangemang. Mustafa menar istället att det handlar om en massiv medial uppmärksamhet mot några enstaka arrangemang, då personer inbjudna från utlandet sagt problematiska saker som studieförbundet inte hade kännedom om. Ibn Rushd får därmed, menar Mustafa, ”klä skott för vad andra människor sagt i helt andra sammanhang”. Han medger att det till viss del finns fog för kritiken mot att ge en plattform till människor som i övrigt sprider problematiska åsikter, men det bör vara en fråga som inkluderar hela folkbildningen. Mustafa säger att Ibn Rushd valt att bli hårdare kring gästföreläsare, men att de samtidigt inte mäts med samma måttstock som övriga civilsamhällets organisationer. Skillnaden, menar Mustafa, är att Ibn Rushd uppmärksammas på andra sätt än andra delar av folkbildningen och civilsamhället i stort.

När vi talat med representanter från Ibn Rushds olika distrikt berättar även de hur noggranna de är vid granskningen av gästföreläsare. Distrikt

Södra menar att de alltid föranmäler gästföreläsare för att ha möjlighet att gå igenom checklistan. Det har dock skett att man stoppat föreläsare ifall värdegrunden inte är detsamma som för Ibn Rushd, menar anställda på distrikt Södra:

”Det finns ju fortfarande personer som skulle säga att Ibn Rushd är antisemitiskt, och så hänvisar de till ett samtal för tio år sedan med en föreläsare som inte föreläste inom det ämnet. Vi hade inte ens förutsatt att man behövde göra bakgrundskoll innan, för man inte skulle prata om det ämnet. Det är en lärandetrappa, där vi förr kunde missa sådana uttalanden, men som inte skulle passera nålsögat idag. Detta är också en del av en intern mognad för organisationen och även personerna mognar internt. Så, ja, hela organisationen förflyttas och utvecklas.

6.7 SAMMANFATTNING

Många av de misstag som påstås ha begåtts av Ibn Rushd och deras medlems- och samarbetsorganisationer har efter kort tid rapporterats i etablerade nyhetssidor, bloggar och på sociala medier. En del av kritiken har varit välgrundad och saklig. Inte sällan har den lett till avbokningar och avbön. Ibland har de anklagade också offentligt erkänt sina misstag. Ibland framstår ursäkterna emellertid mer som tillkämpade och tillkomna utifrån en bedömning av att man helt enkelt inte har någon chans att rida ut mediestormen hur gärna man än skulle vilja. Ibland delar man inte bedömningen av händelsens allvar men ser sig ändå tvingade av medieklimatet att gå ut och ta avstånd.

Vi ställer oss kritiska till de fördomsdrivna, polariserande, faktaresistenta, vantolkande, ja generellt antifolkbildande debatter som präglar de sociala medier vi överblickat. På exempelvis Twitter finns debattörer med ett stort antal följare som för fram anklagelser mot Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer, ibland med bristande eller obefintliga källor. Ibland består kritiken av personangrepp på centrala företrädare för Ibn Rushd och dess medlemsföreningar, vilket ger en ”spill-over-effekt” på ”Ibn Rushd-sfären”. Inte sällan har kritiken haft prägel av ”guilty by association”, där centrala företrädare från Ibn Rushd eller dess medlemsföreningar kritiserats på grund av sina släktband.

De andra intervjuade studieförbunden förklarar sig alla vara solidariska med Ibn Rushd även om inget av dem är beredd att rycka ut till offentligt försvar. De hävdar också att den mediala debatten kring Ibn Rushd spilt över

på dem själva i olika utsträckning. Några av dem anser att när det kommer till religion så finns en ökad allmän beröringsskräck i samhället. De förklarar att samhällsklimatet idag har lett till orimliga krav på Ibn Rushds utökade verksamhetskontroller och kvalitetsverktyg. Ökade gransknings- och kvalitetskontroller från Folkbildningsrådet är inget studieförbunden ser som ett vinnande koncept utan betonar vikten av folkbildningens fria och frivilliga prägel. De tycks vara ängsliga för att den vacklande tilliten till Ibn Rushd ska skapa en dominoeffekt.

Till skillnad från de andra studieförbunden har myndigheterna som vi träffat haft ett mer ambivalent förhållningssätt till Ibn Rushd. Idag saknar de en gemensam uppfattning huruvida studieförbundet lever upp till den bild de själva sprider som en demokratisk och integrerande samhällskraft som förtjänar medborgarnas tillit. MSB-rapporten *Muslimska brödraskapet i Sverige*, med Magnus Norell som huvudförfattare, har av allt att döma influerat och även påverkat andra statliga och kommunala myndigheters ställningstaganden. Det förstod vi inte minst av vårt samtal med MUCF, som kände sig tryggare i sitt beslut att neka SUM bidrag då en annan myndighet hade ett liknande förhållningssätt. Kritiker av studieförbundet har också lutat sig mot rapporten, trots dess påtalade brister ifråga om undermåliga eller obefintliga källor. Att MSB inte tar avstånd från rapporten, samtidigt som myndigheten säger att den inte är tänkt att vara vetenskaplig utan en kunskapsöversikt som bygger på författarens egna åsikter, skapar förvirring. SST å andra sidan ger en annan bild av Ibn Rushd och säger sig ha ett mycket gott samarbete med studieförbundet.

Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer menar att det är olyckligt att de missat att göra sin research i dessa fall. Vi kan dock notera en ambition att minimera felstegen, bland annat genom införandet av checklistor och rutiner i syfte att göra mer noggrann research av gästföreläsare. Ändå har det begåtts misstag vilket visar att Ibn Rushd har svårt att kvalitetssäkra varenda arrangemang.

Samtidigt som vi är kritiska till delar av debatten i medier måste vi konstatera att just den uppmärksamheten också paradoxalt nog räddat Ibn Rushd och deras medlemsorganisationer från att skapa ännu större katastrofer, det vill säga ”stora olyckor med omfattande förstörelse” (SAOL). I flera fall har media granskat gästföreläsare som Ibn Rushd planerat att bjuda in och ”larmat” om deras problematiska åsikter, vilket har gett Ibn Rushd chansen att avboka dessa. Även om den mediala skadan redan är skedd har Ibn Rushd dock

sluppit ansvara för sammankomster där också ett ytterligare rättfärdigande och spridning av åsikter som bryter mot demokratins idéer annars kunde ha skett. Utan andra skarpa kontrollinstitutioner har mediernas granskning och kritik av studieförbundet dragit gränserna för vad ett studieförbund kan göra. Ibland, men inte alltid, har det tyvärr ändå skett till priset av en demonisering av studieförbundet i ett islamofobiskt narrativ.

Vi har ingen anledning att misstänka att studieförbundet avsiktligt bjuder in personer som tidigare uttryckt sig demokratifientligt. De ansvariga för Ibn Rushd förstår själva att de är mer granskade än andra studieförbund och vill ogärna få mer kritik riktad mot sig. Ändå har vi sett hur stor frestelsen kan vara att sätta på sig den ”offerkofta” som svetsar samman gruppen och pekar ut en yttre sammansvärjning men inte lika gärna prövar om kritiken håller.

7 Analys

I föregående kapitel har vi presenterat de empiriska data vi samlat in. I det här kapitlet har det blivit dags att värdera och vikta dem. Studien syftar till att kunna besvara eller belysa sju frågor statsmakterna och Folkbildningsrådet har gjort till riktmärken för statsbidragets användning. De gäller huruvida Ibn Rushd:

1. *stärker och utvecklar demokratin?*
2. *ökar mångfalden människor som kan påverka sin livssituation och skapar engagemang för att delta i samhällsutveckling?*
3. *jämnar utbildningsklyftor och höjer bildnings- och utbildningsnivån i samhället?*
4. *breddar intresset för och ökar delaktigheten i kulturlivet? Finns det former eller innehåll som strider mot demokratins idéer?*
5. *(verkar) förtryckande, ojämnt, ojämnt och auktoritärt?*
6. *sprider demokratifientliga idéer utan diskussion eller ifrågasättande?*
7. *förtiger eller förringar kontroversiellt innehåll?*

Vi har utifrån dessa sju frågor utrett Ibn Rushds folkbildningsverksamhet. Under fem rubriker ska vi nu avväga våra bedömningar av de svar eller indikationer på positiva och negativa svar som vi fått under vårt studium: socialisation, förstärkning av demokratin, religiös mångfald, identitetsskapande samt tillitens gränsvakter.

7.1 SOCIALISATION

Genom att låta muslimska organisationer få ett eget studieförbund fortsatte den religiösa och partipolitiska särorganisering som varit typisk för svenska folkbildningsorganisationer. Tidigare hade arbetarrörelsen skapat ABF, bondeförbundet Vuxenskolan, högerpartiet Medborgarskolan, nykterhetsrörelsen NBV, Svenska kyrkan Sensus, frikyrkorna tillsammans med ortodoxa kyrkor Bilda samt friluftorganisationer och miljöorganisationen Studieförbundet.

Med Ibn Rushd skedde en tillökning när folkbildningsfamiljens adopterade företrädare för den islamska världsreligionens växande närvaro i det svenska samhället.

Att låta dem inlemmas i ett befintligt studieförbund hade varit ett alternativ. Man kunde kanske tänka sig att integrationseffekten därigenom hade blivit större och mer ömsesidig. Å andra sidan, varför skulle just den muslimska befolkningsgruppen förvägras ett eget studieförbund? Lusten att bereda inte bara "invandrare" utan just "muslimska invandrare" utrymme var nog inte heller särskilt stor hos vare sig de partipolitiskt profilerade eller religiöst definierade förbunden. Ett intressant undantag utgör dock en grupp muslimska medborgare från forna Jugoslavien som mer av en slump hittade hem till NBV.

Vår deltagaranalys indikerar att Ibn Rushd når en grupp av medborgare som skiljer sig från den genomsnittliga deltagaren i de andra studieförbundens verksamheter genom sin utländska bakgrund, kortare utbildning, lägre inkomst och svagare ställning på arbetsmarknaden. Det skapar särskilda förutsättningar och utmaningar för Ibn Rushd som ett integrations- och etableringspolitiskt projekt.

Om vi sedan ser hur Ibn Rushd ter sig mer som ett socialisationspolitiskt projekt, gäller frågan om det också sker en skolning i de värderingar som det svenska samhället vilar på och som regeringsformen uttrycker som bland annat yttrandefrihet, icke-våld, respekt, tolerans, jämställdhet och religionsfrihet. Det är de normer som ska forma och vägleda den offentliga politiken och förvaltningen på alla statsskickets nivåer. Det är på dem som de andra lagarna vilar.

På dessa punkter har kritiken varit hård och bitvis både urskillningslös och rent försåtlig i sin sömlösa omvandling av åsikter till "fakta". Det har inte sällan handlat om personliga anklagelser om släktskap och vänskapsband till personer som begått tivelaktiga eller rent brottsliga handlingar och uttalanden. Vår studie visar dock att det även framförts kritik som dessvärre inte varit grundlös. För det första har Ibn Rushd vid några tillfällen bjudit in personer med antisemitiska, homofobiska och demokratifientliga idéer. Förbundsledningen medger att detta riskerar legitimerade idéerna även om inte åsikterna förfäktats vid arrangemanget ifråga. För det andra har några ledare inom studieförbundets medlems- och samarbetsorganisationer hävdat sådana åsikter. För det tredje finns det en underlåtelse att bearbeta den typen av frågor.

Det är dock viktigt att klargöra varför vi anser det klandervärt. Ska inte folkbildning vara både en kunskaps- och åsiktsbildning där deltagarna får

fördjupa sina insikter, ompröva åsikter, vidga kunskaper och träna färdigheter etcetera? Inte kan väl studieförbundet ifråga garantera utfallet av dessa oförutsägbara intellektuella, kulturella och sociala projekt?

Jo, men vad staten däremot kan kräva är att arrangören ser till dels att formerna är sådana att de låter alla som vill vara delaktiga och få göra sin röst hörd på jämlika villkor, dels att innehållet ger utrymme för ifrågasättanden utifrån skilda perspektiv. Att bara låta vissa komma tills tals är inte acceptabelt, oavsett om det motiveras utifrån ålder, kön, religion eller något annat. Att bjuda in en kontroversiell talare med åsikter som står i strid med den svenska regeringsformen är okej så länge som man planerat för en sådan öppenhet, mångfald och kritik. Man kan alltså ordna statsbidragsberättigade möten där man ger uttryck för olika syn på de svenska lagarna om exempelvis homosexualitet, religionsfrihet och barnaga eller ifrågasätter Sveriges Mellanösternpolitik. Det är öppenheten mot mångfalden av perspektiv som är folkbildningens kännemärke och den oemotsagda propagandan och förkunnseln utgör dess motsats. Så ser idealbilden ut i korta drag.

Den faktiska utformningen av folkbildningen innehåller dock flera försvårande omständigheter. Bygget av folkbildningsorganisationer med folkrörelser och religiösa samfund som grund innebär nästan per definition ett risktagande. Den långtgående decentraliseringen av den operativa verksamheten kräver vaksamhet för att en folkbildningsstandard på sammankomsten ska kunna garanteras deltagarna. Det är lätt att ansvaret glider studieförbundet ur händerna när medlems- eller samarbetsorganisationen framför allt ser studieförbundet som en medfinansier utän ett eget pedagogiskt ärende. Det är också ett krävande arbete att göra en djuplodande och heltäckande personundersökning med hjälp av nätet.

Det kan ibland gå fel, vilket fler studieförbund än Ibn Rushd berättar om. Ibland har det berott på oaktsamhet med förhandskontrollen när personer rekryterats och diskussionsteman bestämts. Ibland på en bristfällig inskolning i folkbildningens idéer och syften. Ibland har ägar- och ansvarsfördelningen mellan studieförbundet och arrangören varit oklar. Vi har dock funnit att studieförbundet gjort seriösa försök att vidta åtgärder för att försvåra återfall med föreläsare som kunnat legitimera och sprida antidemokratiska idéer utan att någon är beredd att säga emot.

Frågan om vilka värden som folkbildningsarbetet förstärker är dock vidare än så. Den gäller mer än att bara undvika att anlita talare som oemotsagda får propagera mot vissa demokrativärden. En än svårare uppgift är att våga

ta upp sådana ämnen som är kontroversiella bland studieförbundets ägare.
Enligt Folkbildningsrådet

”... ska folkbildningen sträva efter att perspektiv möts och idéer utmanas. Avståndet mellan människor och grupper ska överbryggas och otidionella möten skapas. Därför behöver den uppdelning som sker inom delar av folkbildningen utmanas. Heterogena miljöer fungerar inkluderande; de rymmer fler än dem som identifierar sig med gruppen. Särskilt viktigt är det att skapa fler mötesplatser mellan deltagare som är födda i olika länder.”²⁰¹

En rimlig tolkning är att det inte bara är studieförbundets aktiviteter utan även dess icke-aktiviteter, passivitet och underlåtenhetssynder som måste beaktas. Om öppenhet och nyfikenhet får stå tillbaka upprättas och befästs ett slags intellektuella ”no go-zones” där somliga frågor helt enkelt inte får ställas. Kvar på studiecirkelns agenda blir i värsta fall bara fördomar som bekräftas. Ibn Rushd förefaller förvisso arbeta aktivt med andras fördomar om muslimer men mindre med deltagarnas egna föreställningar om icke-muslimer. Utan att för ett ögonblick förminska problemet med islamofobi finns en fara att man då utgår endast från sina generaliserande bilder av icke-muslimer. Precis som man anklagar icke-muslimer för att göra när det gäller muslimer. I våra intervjuer har vi fångat upp flera exempel på båda typerna av faror i den faktiska folkbildningens sätt att fungera.

I den fria och frivilliga folkbildningens namn har staten i praktiken gjort sig av med skarpa styrnings- och kontrollmöjligheter. När staten i sin tillitsfulla styrning har anförtrott det stora anslaget till rörelseorganiserade studieförbund har den tagit risken att socialisationen de facto blir vingklippt, inåtvänd och underställd rörelsens idéer, syften och traditioner. En folkbildning med skyggglappar för att slippa ta i kontroversiella frågor. Utvecklingen i och kring Ibn Rushd har lett till ett ifrågasättande av ett studieförbunds rätt till självstyre och ett hot om inskränkt frihet.

Socialisation kan också äga rum på en annan nivå än den som rör enskilda eller grupper av individer. Genom Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer socialiseras ett antal muslimska organisationer in i det svenska civilsamhället. Organisationerna lär sig föreningsstruktur, interorganisatoriskt sam-

201 Folkbildningsrådets betydelse för samhället, s 11. Folkbildningsrådet (2017)
https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/regeringen/2018/fbr_sb2018_webb.pdf

arbete och relationsbygge gentemot den offentliga förvaltningen, inte minst hur en offentlig finansiering kan åstadkommas. Civilsamhället i Sverige får också lära sig mer om organiseringen av andra medborgargrupper än sina egna. Ett exempel på denna ömsesidiga socialisation är att när det blåst som mest kring muslimska organisationer sluter andra delar av civilsamhället upp och tar dem i försvar genom att ställa vidare principiella frågor om autonomi än sådana som gäller bara muslimska aktörer. Vad som kan ses som ett uttryck för solidaritet ska dock inte övertolkas. Det ligger naturligtvis i civilsamhällets eget intresse att hålla armlängds avstånd till staten och mota den när den vill skärpa och detaljera hur stats- och kommunanslag ska få användas.

7.2 FÖRSTÄRKNING AV DEMOKRATIN

Vid millenieskiftet beskrevs demokratis globala och nationella tillstånd i relativt ljusa färger. Få hördes argumentera för att ett muslimskt studieförbund skulle kunna vara ett bra initiativ för att öka en hotad demokratisk stabilitet eller i syfte att undergräva terrorism i det svenska samhället. 18 år senare är det flera kritiker som åberopar just den säkerhetspolitiska aspekten av studieförbundet – fast i motsatt riktning: genom sin existens och verksamhet bereder Ibn Rush vägen för en islamisering av det svenska samhället med ökad risk för terrorism, bland annat genom ett sinnrikt påverkansarbete riktat mot de politiska makthavarna och myndigheterna. Tvärtemot anslagssyftet har kritiker gjort gällande att studieförbundets verksamhet försvagar och destabiliserar demokratin.

Vi har förvisso varit med på arrangemang där radikala samhällsförändrare som Malcolm X och hans politiska idéer utgjort en viktig inspiration. Men politiska diskussioner av högre eller lägre radikal grad ingår också i andra studieförbunds verksamheter, och är ju att betrakta som ett uttryck för demokratis generella åsiktsfrihet och organisationsfrihet liksom för folkbildningens intellektuella och andliga frihetsidéer.

Låt oss vända på resonemanget. Givet att Ibn Rush bedriver ett socialiserande och integrerande arbete med demokratiska ambitioner, skulle det kunna ha en positiv säkerhetspolitisk betydelse? Forskare som Simon Sorgenfrei har hävdade att det finns salafistiska inslag i varje gren av islam i Sverige. Eftersom Ibn Rush, som vi sett i avsnitt 4.4 ovan, verkar i de områden i Sverige där den mest aggressiva rekryteringen av soldater för islamistisk våldsam aktivism pågår, borde studieförbundet ha särskilda chanser att erbjuda hjälp på den fredliga vägen in det svenska samhället genom utbildning, kulturverksamhet

och koranläsning. Mot den bakgrunden har vi tagit del av berättelser om hur Ibn Rushds medarbetare i sitt dagliga arbete konfronterats med och avspisat företrädare för idéer som de inte bedömt stå i samklang med demokratins eller folkbildningens syften. När muslimer i cirklar och kulturverksamhet liksom organisationen i det muslimska civilsamhället inte bara får en möjlighet att lära känna och utveckla alternativa teologiska, politiska och kulturella idéer, utan också en hemortsrätt med synlighet i Sveriges offentliga rum, kan det kanske på sikt undergräva jordmånen för våldsbejakande terrorism.

7.3 RELIGIÖS MÅNGFALD

Under studien har vi kommit att förstå att det ännu lilla, blott elvaåriga Ibn Rushd inte är ett färdigt, stabilt, konsoliderat studieförbundsprojekt. Istället befinner det sig fortfarande i en dynamisk utvecklingsfas där vi blottlagt en del av de spänningar som existerar i studieförbundet. Vi skulle vilja karaktärisera några utav dem som har med religionen att.

Ibn Rushd med sina medlemsorganisationer är alltjämt en religiös installation i det svenska samhället. Den bekräftar den vidsträckta religionsfriheten som vi numera har i det här landet. Precis som Sensus och Bilda har man emellertid kommit att tona ned sina religiösa syften och i stället tala om muslimer i Sverige. Liksom Bilda och Sensus är dock Ibn Rushd i allt väsentligt alltjämt styrda av trossamfund och verksamma genom konfessionella lokala församlingar och föreningar. ”Ibn Rushd-sfären” har också blivit den benämning som framför allt dess belackare, inte helt poängglöst, använder som beteckning för det relativt lilla nätverk som leds av ett antal tätt sammanbundna ledare för viktiga och av staten erkända muslimska samfund och samarbetsorganisationer.

Ibn Rushd är nu inte vilken muslimsk organisation som helst. Den har sina starkaste fästen bland sunnimuslimska organisationer och utgör därigenom en del av en internationell gemenskap. Vi har också nyktert och odramatiskt konstaterat att de kritiker har rätt som hävdar att det finns en viss ideologisk anknytning till Muslimska brödrskapet. Flera centralt placerade personer i Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer inspireras av några av brödrskapets företrädare. Däremot menar vi att kritikerna har fel när de därutöver hävdar att det också skulle finnas en direkt organisatorisk koppling till brödrskapet.

Den religiösa grundprägelns skapar särskilt tre svårigheter för Ibn Rushd att hävda en mer omfattande organisatorisk självständighet. Ett begränsat

antal män med höga positioner inom de religiösa organisationerna är också växelvis centralfigurer inom Ibn Rushd. Givet hur dessa organisationers ledarskap traditionellt leds skapar detta en maktkoncentration som kan utgöra en grogrund för ojämlikhet och auktoritärt beslutsfattande

Den andra utmaningen består i att maktfördelningen inom Ibn Rushd avspeglar och förlänger verkningssradien av samfundens patriarkala strukturer långt utanför de enskilda samfundet. Könsuppdelningen mellan deltagare är jämn totalt sett, även om fördelningen i vissa ämnen är ojämn. Inom personalen i Ibn Rushd och medlemsorganisationerna finns det flera ledande kvinnor på den operativa avdelningen, både lokalt och nationellt. I distrikten är tre av sex verksamhetsledare kvinnor. Det tycks dock finnas en mansdominerad struktur på de högst beslutande posterna. Inom Ibn Rushd, inklusive dess aktiva medlemsorganisationer, är åtta av nio ordförande män. Lamia Elamri, ordförande för Islamic Relief, är den enda kvinna som besitter ordförandeposten bland Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer. Studieförbundet har i distrikten valt att ordförande och vice ordförande ska ha motsatt kön. Dock är fem av sex ordförande män där kvinnorna har blivit tilldelade vice ordförandeposten. Rektors- och ordförandeposterna har också under de senaste elva åren dominerats av män. Totalt har fyra personer haft rollen som ordförande, där tre av dem bestod av män. Samma siffror gäller rektorsposten där två av tre rektorer varit män. Den nya förbundschefen som tillträdde i augusti 2019 är också av manligt kön. Att kvinnor tillsätts på ledande poster på den operativa nivån men är underrepresenterade i de högst beslutande posterna är ingalunda unikt för Ibn Rushd utan speglar även ett patriarkalt präglat samhälle i stort.²⁰²

Vårt bestämda intryck är att kvinnor är underrepresenterade i den högsta beslutsmakten, det vill säga ordförandeposter i både distrikt men även för organisationer nationellt, även om de får vara och är framgångsrika ledare i flera operativa verksamheter, särskilt på lokalplanet. Deras svar på vår upprepade fråga huruvida någon av dem övervägt att söka den då utlysta rektorstjänsten i Ibn Rushd antyder en lång väg till jämställdhet på ledande poster.

En tredje komplikation uppstår gentemot de muslimska församlingar och organisationer som inte vilar på sunnitisk utan shiitisk grund. Ibn Rushd har en historiskt rotad konstitutionell svårighet med att betjäna (alla eller olika)

²⁰² Informationen är funnen i årsberättelser, på medlemsorganisationernas hemsida samt i opublicerade dokument från Ibn Rushd.

muslimer i Sverige. Vi har belägg i såväl den ekonomiska redovisningen som från informanter för att särskilt shiiterna har haft betydande problem med att få del av såväl formellt inflytande som resurser. Som ett religionspolitiskt och religionsfrihetligt ekumeniskt projekt har Ibn Rushd av dessa skäl redan från början haft förhinder.

Ibn Rushd avser positionera sig konfessionsneutralt. Studieförbundets förmåga och vilja att härbärgera alla de teologiska olikheterna har gång på gång påtalats i intervjuer med anställda. Det finns dock tvivelaktigheter kring rimligheten att som studieförbund kunna beakta alla grenar, dess behov och skiljaktigheter i ett så pass heterogent och politiskt laddat landskap av tolkningar inom islam. Vi har sett prov på detta i de spänningar mellan Ibn Rushd och Islamiska Shiasamfunden, där shiitiska företrädare upplever sig vara exkluderade och att makt och inflytande är utom räckvidd. Detta är inte unikt för islam. Bilda och Sensus är grundade inom skilda kyrkotraditioner inom kristendomen. Tre gånger har försök gjorts för att gå ihop till ett studieförbund men utan framgång.

Även själva idéerna om mångfald och tolerans ställs på sin spets i förhållande till religionsfrihet. Vi kan exemplifiera med en tidigare citerad företrädare från en av Ibn Rushds medlemsorganisationer, som berättade att enligt islamsk tro hamnar alla icke-muslimer i helvetet. Detta argumenteras och kan uttryckas i skydd av religionsfrihet. På samma gång öppnar det för en diskussion om hur pass öppet och accepterande klimat man förespråkar för de kulturella muslimer som väljer att inte leva enligt vad som accepteras av en viss typ av sunniislam. Ett sådant exempel är synen på homosexualitet som i många religiösa trosläror ses som en synd. Det finns en motsägelsefullhet i att påstå att homosexualitet är en synd och att samtidigt säga att alla är välkomna och accepterade. Om man väljer att tro att homosexualitet är en synd, vilka ambitioner finns då för studieförbundet att anordna verksamheter som lyfter hbtq-frågan ur skilda synvinklar?

Samtidigt uttrycker sig Ibn Rushd, men också andra studieförbund som samverkar med religiöst profilerade föreningar, en oro för ett allt mer hårdare samhällsklimat där den religiösa intoleransen vuxit och där religionsfriheten är ifrågasatt och åsidosatt i samhällsdebatten. Många av våra informanter återkommer ofta till att somliga religioner tycks vara mer accepterade än andra, vilket begränsar de troendes frihet och utrymme. I det svenska samhället drabbar det för närvarande inte enbart men särskilt muslimska samfund.

7.4 IDENTITETSUTVECKLING

Trots sina rötter och sin tydliga religiösa bas har Ibn Rushd förskjutit sin ambition från att vara ett muslimskt studieförbund till att bistå muslimer i Sverige med att utveckla en svensk-muslimsk identitet. Från att ha varit ett religiöst projekt har det utropat sig till ett kulturellt identitetsprojekt. Något hårdraget vill man försvara kopplingen till (sunni)muslimsk tro och förstärka gemenskapen kring denna kulturella identitet eller bakgrund. Mindre troslära och mer livsstil. Det planerade namnbytet kan mycket väl komma att spegla en sådan strävan.

Det tål dock att reflekteras över trovärdigheten bakom denna viljeinriktning. Som vi sett framstår alltjämt studieförbundet som en alldeles bestämd organisering kring en gemensam tro. Att betona en unik svensk-muslimsk identitet är kanske heller inget självklart vinnarkoncept i islamofobisk miljö som inte bara utgör klangbotten för en del av kritiken, utan också är en överutnyttjad, kontraproduktiv och i vissa stycken missriktad del av bemötandet av kritiken. Att utgå från att medborgare med muslimsk bakgrund har en gemensam identitet som man vill odla tillsammans i Ibn Rushd förefaller riskfyllt. Det kan bli svårare att göra just det som Ibn Rushd anklagar islamofoberna för att aldrig göra, nämligen att nyansera och tolerera flera bilder av islam och muslimer.

Frågan tål att ställas om ett identitetspolitiskt tillvägagångssätt kan motverka sitt eget syfte. Å ena sidan uttrycks ett krav av att få organisera sig i civilsamhället kring en särart, i syfte att etablera, stärka och utveckla sig på egna villkor och utifrån egna behov. Att organisera sig genom att samla muslimska deltagare i syfte att stärka den svensk-muslimska identiteten sägs vara nödvändigt för att stärka gruppen så att den vågar ta mer plats i samhället och politiken. Därmed skapar Ibn Rushd, genom identitetspolitik, en brygga in i samhället, där en grupp som sägs exkluderas i de offentliga rummen nu får en plattform att utvecklas och stärkas på. Effekten förväntas vara en integrerande, demokratiserande effekt av individer som känner sig trygga i sin muslimska och sin svenska identitet.

Å andra sidan kan man diskutera huruvida särartspolitiska grogrunder är det ultimata alternativet för att uppnå ett bra samhälle och forma plattformar för att diskutera olika utmaningar. Är det en konstruktiv lösning att organisera sig kring identitetspolitik eller finns det en risk att människor och grupper blir inlåsta i särartsintressen? Idéburen folkbildning, men också övrig föreningsorganisering, grundar sig till stor del i särartsorganisering och

identitetspolitik. Om man ska dra det till sin spets så har politiken genom alla tider haft inslag av något slags grupptänkande. Det som gör det extra intressant när det gäller Ibn Rushd är att det handlar om identitetspolitik och särartsorganisering kring en heterogen grupp, vars enda gemensamma faktor är att de identifierar sig som muslimer, oavsett trosuppfattning, bakgrund eller politisk åsikt. Hur stor är sannolikheten att lyckas skapa ett forum där samtliga muslimer, både sunni och shia men också andra religiösa och icke-troende, ska kunna identifiera sig på jämlika villkor? Att som ensamt studieförbund ha som mål att husera de flesta muslimska riksförbund och lokalföreningar som medlemmar eller samarbetspartners kan ses som ett djärvt och närmast oppnåeligt projekt. Att åsyfta en stärkt svensk-muslimsk identitet i sin verksamhet, tillsammans med muslimska organisationer som representerar olika trosuppfattningar, kulturer och politiska idéer, måste i varje fall vara synnerligen resurs- och ansvarskrävande.

Att bredda den svensk-muslimska identiteten kan tjäna positiva effekter för demokratin i aspekter såsom samhörighet, tillhörighet och inkludering. Vi har dock sett prov på att det ibland skapas en snäv åsiktskorridor för att få tillträde till en sådan gemenskap. Man målar upp en solidaritetsförklaring sinsemellan genom att finna sig i en grupp som i ett hårt samhällsklimat bör hålla varandra om ryggen. Det finns i dessa fall inget utrymme att kritisera eller uppmärksamma strukturella problem som att upprätthålla skadliga eller patriarkala struktur och normer. Det kan till och med hindra minoriteter att höja en kritisk röst mot strukturella problem som även kan finnas i den egna gruppen, till exempel en hederskultur. På ett av Ibn Rushds arrangemang beskrevs sådana kritiker som ”husblattar”, det vill säga personer från en minoritetsgrupp som anammar majoritetssamhällets språk, utseende, värderingar och beteende.

Utän att på något sätt förminska islamofobins närvaro i Sverige, tilldelas muslimer en roll genom sin muslimska identitet som inte alltid tycks ha utrymme för självkritik. När förtrycket blir hårdare kan självzensur leda till att färre vågar uppmärksamma samhällseliga problem och kritiskt rannsaka vilka strukturer man själv upprätthåller, för att man är rädd för att legitimera de kritiska eller islamofobiska rösterna i samhället. I dessa fall kvarstår problemen, diskussionen blir stillastående och alltmer polariserad. Ibn Rushd skulle kunna spela en folkbildande roll som ett alternativt forum där deltagarna inte riskerar att bli utpekade som förrädare i sådana kritiska och självkritiska samtal.

Mohammad Fazlhashemi, professor i islamsk teologi och filosofi vid Uppsala universitet, sammanfattar komplexiteten kring identitetssökande och den religiösa identiteten i ett land präglad av sekularitet:

"[...] Det finns en splittring bland unga människor med muslimsk bakgrund i dagens Sverige. Hos en grupp är den religiösa identiteten minimal. Hos en annan grupp dominerar religionen de ungas identitet, kanske upp till 90 procent. Mellan dessa två grupper står en mellangrupp hos vilka religionen är bara en del av deras identitet. Det här fältet består av olika identitetsmarkörer och grupper. Vissa är fientliga till religion, andra grundar hela sin identitet på religionen och många står i mitten [...]. Beroende på hur deras identitet ser ut förhåller de sig på olika sätt till det sekulära samhällets krav [...]. I den här konstellationen är mellangruppen mest intressant. De väljer att förhandla om sin identitet och förhållningen till det sekulära samhället istället för att förlita sig enbart till de religiösa auktoriteternas tolkningar och texter. De tar en aktiv roll att anpassa sin religiösa identitet till det omgivande samhällets förutsättningar."

7.5 TILLITENS GRÄNSVAKTER

Vi har från början konstaterat att folkbildningen som politiskt-ekonomiskt system i hög grad präglas av tillitsstyrning. I idealtillståndet sägs en tillitsbaserad styrning utmärkas av tre kvaliteter²⁰³:

Förlåtande och lärande vid mindre fel – men också ansvarsutkrävande vid allvarlig misskötsel

För att bygga tillitsfulla relationer behöver man, menar jag, använda ett bred spektrum av åtgärder vid fel och misstag. Vid mindre eller enklare misstag bör det finnas en förlåtande attityd, men vid allvarliga misstag och omfattande kvalitetsbrister behöver det också finnas ett mer långtgående ansvarsutkrävande. Vad det ska innebära konkret kan diskuteras, men det kan exempelvis handla om förflyttning av medarbetare till annan tjänst. Medborgarens rätt att överklaga beslut är också särskilt viktig vid tillitsbaserad styrning och ledning, eftersom misstag måste kunna korrigeras.

²⁰³ Bringselius, Louise (2017). Tillitsbaserad styrning och ledning: Ett ramverk. Tillitsdelegationen 2017; <http://tillitsdelegationen.se/wp-content/uploads/2017/tillitsbaserad-styrning-och-ledning.pdf>

Dialog och ömsesidig respekt – men inte avsaknad av styrning

Dialog, lyhördhet och ömsesidig respekt är grundläggande vid tillitsbaserad styrning och ledning, men det innebär inte att medarbetare ska kunna ägna sig åt fritt valt arbete eller att politiker och förvaltningsledning ska abdikera. Det måste fortfarande finnas en styrning och vårt demokratiska styrelseskick bygger på att de folkvalda ska ha en viss makt. Denna behöver dock inte innebära detaljstyrning i normalfallet. Det måste också fortfarande finnas en tydlig fördelning av ansvar.

Tillit – men också kontroll och transparens

Tillit sätts ibland som motsats mot kontroll och ibland är det korrekt. Samtidigt går emellertid tillit och kontroll ofta hand i hand. Kontroll av kvaliteten i de offentligt finansierade tjänsterna är en av flera förutsättningar för att medborgarna ska känna tillit till dessa. Det kan exempelvis gälla kvaliteten inom hälso- och sjukvården. På samma vis är transparens också grundläggande. För att känna tillit behöver brukare få inblick i de offentligt finansierade verksamheter som de konsulterar verkligen fungerar.

Vilka är det då som de facto sätter gränserna för den livsavgörande tilliten till folkbildningens organisationer? Vi avslutade föregående kapitel med konstaterandet att medierna har tagit på sig en roll som kvalitetsgranskare av Ibn Rushd. De är snabba med att rapportera om kontroversiella föreläsare som bokats av Ibn Rushd till framtida arrangemang och på det sättet slå larm. Ibn Rushd ges då möjligheten att avboka personen och klara sig undan en eventuell större skada.

Att Ibn Rushd är medialt punktmarkerat för dock med sig en rad negativa effekter. En föreläsare som tidigare gjort antidemokratiska uttalanden hamnar snabbt på löpsedeln, medan andra studieförbund förmodligen inte hade blivit uppmärksammade om de höll i arrangörskapet. Folkbildningen ska ju tillåta att olika åsikter möts och att känsliga ämnen får diskuteras. Medierna sätter istället en låg ribba för Ibn Rushd när de tar makten att avgöra vad som anses vara acceptabelt och rimligt. Den lägre ribban har bidragit till ett behov av att utveckla självkorrigerande kvalitetsgranskningsystem. Förutom en checklista för att kolla föreläsares bakgrund är den vanligaste reaktionen tyvärr att inte bedriva en del verksamhet som de säger att de skulle vilja, men som kan misstolkas och skapa rubriker i media.

Vi kan även konstatera att den omfattande offentliga kritiken av Ibn Rushds statsbidragskvalitet har haft återverkningar på de statliga, regionala

och kommunala myndigheter vars arbete på olika sätt berör Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer. Liksom omvänt. Myndigheternas olika positioner gentemot studieförbundet beror delvis på att de agerar på olika författningsmässiga grunder och uppdrag. Men inte bara.

Det finns till att börja med två som står Ibn Rushd bi även när det blåser; Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) och Folkbildningsrådet. SST har inte bara försvarat utan också gett Ibn Rushd det omdiskuterade ansvaret för att utföra ett regeringsuppdrag om islamofobi och arrangerat seminarier tillsammans med dem. Genom Folkbildningsrådet erhåller Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer cirka 27 miljoner kronor årligen. Folkbildningsrådet har kontinuerligt försvarat förbundet mot kritik och fortsatt sin förmedling av statsbidrag utan några större ingripanden eller krav på förändringar.

Liksom SÄPO operativt bevakar rörelser, organisationer och personer som utgör potentiella författningshot, följer Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i sina upphandlade studier bland annat civilsamhällsorganisationer. Inte minst intresserar sig nu MSB för huruvida det sker en informationspåverkan där utländska odemokratiska krafter försöker snedvrída informationsflöden och underlaget för offentligt beslutsfattande. När myndigheten publicerade den första rapporten om Muslimska brödrskapet fick den på kort tid ett stort genomslag i såväl medier som bidragsgivande myndigheter på olika nivåer. Den pekade bland annat ut Ibn Rushd samt några av dess medlemsföreningar som direkt eller indirekt organisatoriskt kopplade till Muslimska brödrskapet. Det var slutsatser byggda på bristande eller obefintliga källor, och rapporten kritiserades av en rad sakkunniga inom området. Det hindrade dock inte rapporten från att frekvent användas som referens, inte bara av kritiker mot Ibn Rushd, utan även av andra myndigheter. Vid vår intervju med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) menar företrädarna att de kände sig tryggare i sitt beslut gällande avslaget av Sveriges Unga Muslimers bidrag när MSB hade dragit liknande slutsatser.

Rapporten kan även tänkas ha haft en större inverkan än så. Vid en sökning av Ibn Rushd på internet hittar man snabbt kritik mot studieförbundet med referenser till rapporten. Ibn Rushd har själva nämnt att de haft svårigheter att inleda samarbeten med några kommuner, där rapporten tycks ha bidragit till en obefogad negativ bild av studieförbundet. Att kommunala och statliga tjänstemän förlitar sig på uppgifter publicerade av MSB ses ju som självklart. Det är märkligt att myndigheten än idag inte tagit avstånd från rapporten och att den fortfarande finns tillgänglig på deras hemsida. Det blir även proble-

matiskt när MSB skriver på sin hemsida att rapporten inte ska ses som vetenskapligt skriven utan att den snarare ska ge en kunskapsöversikt. Det blir svårt att se nyttan av just en kunskapsöversikt som har bristfälliga eller obefintliga källor och som dessutom svartmålar svenska organisationer utan belägg. Trots detta har myndighetens rapport gett en dominoeffekt. Den har påverkat andra myndigheter och gett kritiker en ”tung” källa i deras kritik mot studieförbundet. Kritik har framförts i debatten inom offentliga forum och i sociala medier, som i sin tur har påverkat kommuners förhållningssätt till Ibn Rushd. Att de följande två rapporterna steg för steg tonade ned kritiken med allt försiktigare slutsatser (genom en tydligare utformad forskningsprägel) har däremot inte avspeglats lika mycket i opinionsbildningen.

Av alla relevanta myndigheter har MUCF intagit den mest kritiska rollen, särskilt men inte bara mot SUM. Man drog in statsbidraget och senare har man också överklagat den dom i Förvaltningsrätten som upphävde myndighetens beslut.

Sammantaget kan sägas att medier och myndigheter växelverkar. De statliga myndigheterna uppvisar för tillfället ett splittrat, för att inte säga motsäggelsefullt intryck. Det skapar i sin tur osäkerhet även i andra delar av civilsamhället än det muslimska. Ytterst handlar det om vad man får och vågar göra utan att förlora statsbidraget. Det stora beroendet av staten och offentliga medel prioriterar därmed ned frågorna om vad organisationerna själva vill. Det är en ödesdiger utveckling för svensk demokrati att låta statens behov ännu mer bli riktmarke för civilsamhällets prioriteringar. Det gäller folkbildningsanslaget i större grad än andra offentliga demokratibidrag. Ännu mer än dessa ger folkbildningsanslaget utrymme för utveckling av demokratin genom kritisk bildning även med nyblivna och kanske tvivlande demokrater.

Genom den presenterade deltagaranalysen kan Ibn Rushd säga sig nå den målgrupp de önskar att arbeta med. De tar därmed på sig ett integrerande och resurskrävande ansvar som studieförbund som ställer höga krav på verksamhetens innehåll. Med fortsatt invandring till landet kan man naturligtvis fråga sig om inte bara Ibn Rushd utan även de andra studieförbunden är rustade för att spela den integrationsroll som förväntas av dem

Vi har studerat en tid då tilliten till folkbildningen prövats. Flera folkbildningsorganisationer liksom Folkbildningsrådet har drabbats. Delvis har det varit ett välgörande uppvaknande inför kombinationen av ett stort intresse för, men en låg kunskap om statens stöd till studieförbund och folkhögskolor. Några har initierat diskussioner om demokratibidrag, gränsdragning och

decentraliserat ansvar. Andra har vässat sina kvalitetssäkringssystem precis som Ibn Rushd. Debatterna har också aktualiserat ett behov av folkbildning om folkbildningen.

När det totala samhällsvärdet till sist ska bedömas bör både svagheter och risker räknas med. Vad skulle det ge för beständigt folkbildningsvärde om studieförbundet nådde många om innehållet var demokratifientligt och formerna odemokratiska och förtryckande? Den här studien har av sådana skäl gett ett stort utrymme för de allvarliga ifrågasättanden och påståenden som gjorts i lokalpress, rikspress, sociala medier, kommuner, regioner såväl som i riksdagen. Vi har prövat dessa påståenden med hjälp av den empiri vi haft möjlighet att samla in.

Till de bedömningarna vi gjort vill vi också lägga de två risker vi ser i Ibn Rushds nuvarande utveckling. Den ena är att man låter sig fångas in och färgas av den islamofobiska omvärldsbilden. Den har förvisso sina starka belägg. Hatbrott med islamofobiska drivkrafter ökar, enligt muslimska församlingar, Brå och SÄPO. Men den kan ha en paralyserande verkan. Kritik kan enkelt avfärdas som ondskefull istället för att motivera undersökning och stämma till självkritik. Den kan också leda till att man passiviserar och förminskar muslimer till kraftlösa offer.

Den andra risken handlar om mediernas och myndigheters generella brist på tillit till Ibn Rushd och närstående muslimska organisationer. Den kan få, ja den kan redan ha fått, till effekt att riskbenägenheten avtagit. Ingen vill iscensätta den folkbildning som den svenska demokratin skulle behöva i ett mycket viktigt samhällsskede av populism, religionsfientlighet, islamofobi, antisemitism, hedersvåld, faktaresistens, terrorism och demokratiska bakslag. Man vågar inte folkbilda i sådana och andra kontroversiella ämnen i dialog och respekt för den som förfäktar en motsatt uppfattning. När man på detta vis väljer att ställa sig vid sidan av den idédebatt som pågår också inom islam i dessa frågor riskerar man att göra sig ointressanta och irrelevanta för presumtiva, mindre konservativa deltagargrupper.

Det är ingen tvekan om att sociala medier har ökat transparensen och uppdagat bitvis besvärande samband och historiska försyndelser. Samtidigt läggs den tyngsta bevisbördan på de anklagade utan att alltid ge dem en chans att bli hörda med möjlighet att också bli rentvådda.

Detta skapar nya villkor för folkbildningen som oftast har fått vara ifred i en medieskugga, så länge ingen insider läckt uppgifter om fusk och förskingring. I den miljön behövs det en uppdaterad politisk argumentation för

folkbildningen som ett särskilt högriskprojekt. Ett visst understöd kan hämtas i de två färskas offentliga utredningarna om stöd till trossamfund (SOU 2018:18) respektive villkor för demokratibidrag (SOU 2019:35). Men de är ändå otillräckliga eftersom att folkbildningen måste ges fler frihetsgrader för att kunna utveckla sitt uppdrag.

Om nolltolerans ska gälla har folkbildningen strängt taget ingen chans att få del av skattebetalarnas medel. I varje fall kommer den traditionella till-litsstyrningen knappast att överleva. Just därför måste folkbildningen själv inte bara initiera diskussioner utan också skapa mer transparenta system. Som att med en rimlig periodicitet följa upp och redovisa studieförbundens verksamheter. Inte bara kameralt utan också innehållsligt belysa vad ett studieförbund betyder för demokratins, individens och samhällets utveckling. Tar den inte själv det ansvaret för att garantera folkbildningskvalitet i sina arrangemang är risken att den idag omfattande friheten och självständigheten beskärs och att dess samhällsvärde därmed kommer att minska.

8 Sammanfattande slutsatser

Ibn Rushd är ett litet och elva år gammalt statsbidragsberättigat studieförbund som ännu befinner sig i en komplex utvecklingsfas i en ambivalent omvärld. Utifrån folkbildningspolitisk synpunkt har vi sett prov på både starkt progressiva ansatser och mer bekymmersamma tendenser. Med utgångspunkt i uppdragets frågor och baserat på det empiriska underlaget, har vi samlat våra bedömningar i tabellen nedan (Tabell 13). I kolumnen ”Bidrag” förtecknar vi de indikationer som ger grund för positiva besked angående det flerfaldiga samhällsbidrag som förväntas bli resultatet av statsbidraget. I kolumnen ”Risker” har vi angett de indikationer som vi funnit på att resurserna används på ett sätt som pekar i negativ riktning och som kan pocka på vaksamhet, omprövning och ytterligare riskanalyser.

Tabell 13 på nästa sida.

TABELL 13.**Sammanfattande indikationer på studiens huvudfrågor.**

IBN RUSHDS SAMHÄLLSBIDRAG	BIDRAG	RISKER
Allmänt	Berikar samhället med religiös och kulturell mångfald	Binder medborgare vid påtvingade och obsoleta identiteter "Offerkoftan" sprider maktlöshet och polarisering
Mångfald	Stärker muslimska föreningar och organisationer Kanaliserar och utvecklar individers samhällsengagemang	Segregerande organisering Stereotypisering av andra Ojämlig representation av muslimer
Höjer (utbildningsnivån) och minskar bildningsklyftor	När lågutbildade grupper, inklusive nyanlända med utbildning och socialisation Möjliggör fredlig social rörlighet	Religion och kultur prioriteras framför samhällskunskap och svenska språket Risk för inlåsning
Delaktighet i kulturlivet	Utvecklar egna kulturella, uttrycksätt och arenor	Låser ute grupper från heterogena möten
Förtryck	Stärker personlig utveckling Ger plats för kvinnlig kompetens	Ojämsliddhet Patriarkal maktordning Brist på transparens
Antidemokratiska idéer	Skapar trygga plattformar i strategiskt viktiga städer och stadsdelar	Upprätthåller och legitimerar en intolerans under ett religiöst beskydd
Kontroversiella ämnen	Modigt högriskprojekt med kontrovershantering i trygga rum	Tabun Självcensur

Tio studieförbund delar varje år på ca 1,8 miljarder kronor i statsbidrag. Med statens egna ord stöds folkbildning för att stärka och utveckla demokratin. Staten önskar att en ökad mångfald av människor ska kunna påverka sin livssituation och delta i samhällsutvecklingen. Staten hoppas att utbildningsklyftor ska utjämnas och att bildnings- och utbildningsnivån ska höjas liksom att intresset för och delaktigheten i kulturlivet ska öka. Medlen fördelas i ett tillitsbaserat självförvaltningssystem där den ideella föreningen Folkbildningsrådet agerar i myndighets ställe.

För elva år sedan blev Ibn Rushd ett statsbidragsberättigat studieförbund. Det har sina rötter i en av de stora världsreligionerna. I likhet med de flesta andra studieförbund är det organiserat efter en särartsprincip med bas i idé-

burna rörelser. I år är Ibn Rushds andel av studieförbundsanslaget 1,5 procent eller 27 miljoner kronor.

Ibn Rushds lämplighet som bidragsmottagare har ifrågasatts i etablerad dagspress, riksdagen och offentliga myndigheter. I sociala medier har det pågått en klappjakt på hela "Ibn Rushd-sfären". Ibland har retoriken haft en otvivelaktig islamofobisk karaktär. Den polariserade debatten har ofta paralyserat Ibn Rushd så att det haft svårt att ta till sig även de sakliga och rimliga delarna av kritiken.

Kritikerna har angripit både idéer och påstådda felsteg. De har frågat sig vilka de egentliga religiösa och politiska syftena är. De konkreta verksamheterna har påståtts vara islamistiska och anti-demokratiska. Även de statliga myndigheterna MUCF, MSB och SST har sinsemellan behandlat Ibn Rushd till synes motsäggelsefullt. Det har skapat en osäkerhet om studieförbundets tillförlitlighet men också mer allmänt om statens förhållande till civilsamhället.

På Folkbildningsrådets uppdrag har kritiken prövats. I rapporten presenteras resultatet. Den grundar sig på cirka åttio samtalsintervjuer med företrädare för Ibn Rushd och andra studieförbund, myndigheter, forskare och folkvalda. Även dokumentanalyser, internetstudier, statistiska analyser och deltagande observation har använts.

Slutsatserna handlar om Ibn Rushd som en betydelsefull aktör som bidrar till att målen med folkbildningen delvis uppfylls. Men de handlar också om idémässiga svagheter och direkta felsteg som är problematiska utifrån folkbildningsanslagets syften och villkor.

Till framgångarna hör att Ibn Rushd inte minst genom sina åtta mer eller mindre aktiva medlemsorganisationer och över 200 lokala samarbetsorganisationer lyckas rekrytera i synnerhet människor med utländsk bakgrund, kort utbildning, svag förankring på arbetsmarknaden och låga inkomster. Totalt nås varje år 13 000 människor genom studiecirklar, föreläsningar, utställningar, bokmässor och kurser i först och främst kultur och livsåskådning. Med hjälp av särskilda, riktade offentliga anslag ordnas förtjänstfullt också särskilda utbildningar för grupper av nyanlända – till exempel lågutbildade kvinnor. När kompetens utvecklas möjliggörs en fredlig social rörlighet. Det är särskilt viktigt i miljöer där även våldsbejakande salafister opererar.

I sina bästa stunder möjliggör folkbildningen en socialisation av demokratiska värderingar och en integration i samhället genom frigörande (ut)bildningsresor såväl utåt till främmande idévärldar som inåt till egna erfarenheter, känslor och traditioner.

Men folkbildningens syften motarbetas om människor inte inbjuds till jämlika, öppna möten där även tabubelagda teman och åsikter får utmanas i kritiska konfrontationer med motsatta idéer. I stället för frigörelse skapas inlåsning.

En detaljerad granskning av påstådda felsteg visar att Ibn Rush ibland gjort folkbildningsmässiga övertramp. Det gäller framför allt när det engagerats föreläsare med demokratifientliga åsikter för att oemotsagda delta i olika sammankomster. Tack vare medielarmen har Ibn Rushd kunnat rädda sig från ännu större katastrofer genom att avboka. Ibn Rushd har inlett ett självkorrigering lärande med en hårdare förhandskontroll av samarbetspartner, arrangemang och medverkande.

Men Ibn Rushd står framför allt inför tre större övergripande utmaningar. För det första brottas det med en ambition att samla det svenska muslimska civilsamhället. Det ska förstås utifrån att Ibn Rushds vision förskjutits. Från början skulle islam göras till en självklar del av det svenska samhället. Nu är strävan att göra muslimer till en självklar del av det svenska samhället. Ibn Rushd vill representera ett vidare svenskt muslimskt civilsamhälle kring en svensk-muslimsk identitet. Men det projektet försvåras av de spänningar som finns mellan och bland sunnimuslimer, shiamuslimer och sekulära muslimer. Ibn Rushds politisk-teologiska förankring i en sunnimuslimsk, samhällstillvänd tolkningstradition med ideologisk anknytning till Muslimska Brödraskapet utmanar realismen i den ekumeniska visionen.

För det andra framstår vissa ämnen som "no go-zones" som till exempel anti-semitism och homofobi. Tabun är knappast något unikt för Ibn Rushd. Men det är inte försvarbart att ett statligt finansierat studieförbund undviker att hantera värderingsmotsättningar och värdekonflikter som är centrala i en demokratisk samhällsutveckling.

För det tredje är makten över verksamheten i långa stycken fördelad inom ett begränsande, mansdominerat nätverk. Det undergräver studieförbundets självständighet. Det blir svårare att leva upp till bidragsgivarens förväntningar om demokratisk organisering, jämställdhet och delaktighet.

Den sammanfattande bedömningen är att Ibn Rushd utgör ett folkbildningsprojekt i behov av fortsatt utveckling. Ett allmänt riktmärke bör vara att Ibn Rushd låter en reaktiv och urskuldande framtoning vika för ett proaktivt och självkritiskt egenansvar. Det skulle kunna höja mångas låga tillit till projektet.

När allt kommer omkring är statsbidragsberättigad folkbildning ett intellektuellt och andligt högriskprojekt med oviss utgång. Något paradoxalt

behöver folkbildningen en större frihetsgrad än andra mottagare av demokratibidrag. Annars kan den inte förverkliga den tolerans, mångfald och nyfikenhet som den bygger på.

Sannolikt kommer felsteg att begås även framöver – i fler än ett studieförbund. Inte ens en aldrig så långt driven kontroll kan förhindra det. Men självförvaltningsorganen – Folkbildningsrådet och studieförbunden – måste utveckla sina egna styrsystem. De bör leverera en mer transparent redovisning, granskning, kvalitetssäkring och sanktionering. Då kan de ge ett bättre underlag för den prövning av tilliten som av allt att döma kommer att intensifieras med globalt växande terrorhot och ökad religiös intolerans. Visst förutsätter friheten tillit. Men tillit förutsätter öppenhet.

Källförteckning

- Abdelkhalek Alsharifs medverkan på decemberkonferensen ställs in.* Islamiska förbundet (2017). http://www.islamiskaforbundet.se/abdelkhalek-alsharifs-medverkan-pa-decemberkonferensen-stalls-in/?fbclid=IwAR2ws62Bk62qUAKS-Et-b1_XHaE7b2tulSNEVCYIE-q_IbiUxLpl2xC7_vk
- Al Naher, Somar. *Islamiska förbundet legitimerar judehat.* Aftonbladet (2017). <https://www.aftonbladet.se/ledare/a/277Wq/islamiska-forbundet-legitimerar-judehat>
- An IPT Investigative Report.* Islamic Society of North America (u.å.). <http://www.investigativeproject.org/documents/misc/275.pdf>
- Arabiska bokmässan: Exhibition report 2017.* Arabiska bokmässan (2017). <http://arabiskabokmassan.se/wp-content/uploads/2019/02/2017.pdf>
- Arabiska bokmässan (u.å.) <http://arabiskabokmassan.se>
- Bakgrund till beslut om statsbidrag gällande Sveriges unga muslimer.* Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (u.å.). <https://www.mucf.se/bakgrund-till-beslut-om-statsbidrag-gallande-sveriges-unga-muslimer>
- Bergmark Randhawa, Rebecca. *MP-politiker pekats ut som islamist av moderat.* Sveriges television (2016). <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/mp-politiker-i-solna-utpekats-som-islamist>
- Beslut dnr 1439/16 0987/15.* Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). Tillgänglig: https://www.mucf.se/sites/default/files/mucfs_beslut_sum.pdf [2019-05-17]
- Betänkande 2018/19:KrU9. *Folkbildningsfrågor.* Sveriges Riksdag (2019). http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/folkbildningsfragor_H601KrU9
- Bringselius, Louise. *Tillitsbaserad styrning och ledning: Ett ramverk.* Tillitsdelegationen (2017).

<http://tillitsdelegationen.se/wp-content/uploads/2017/11/tillitsbaserad-styrning-och-ledning.pdf>

Brottsförebyggande rådet 2017:11. *Hatbrott 2016*. Brottsförebyggande rådet (2017). https://www.bra.se/download/18.4c494ddd15e9438f8ada9786/1513175214923/2017_11_Hatbrott_2016.pdf

Bråstedt, Mats. *Egyptisk imam stoppas från konferens i Stockholm*. Expressen (2017). <https://www.expressen.se/nyheter/egyptisk-imam-stoppas-fran-konferens-i-stockholm/>

Carlbom, Aje. *Samhället måste öppna sig för mångfalden*. Myndigheten för skydd och beredskap (2019). <https://rib.msb.se/filer/pdf/28798.pdf>

Carlbom, Aje. *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext. Ideologisk kontinuitet eller förändring*, s 48. Myndigheten för skydd och beredskap (2018). <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28456.pdf>

Distrikt Gotland Stockholm Uppsala. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-gotland-stockholm- uppsala/?page=gsu>

Distrikt Norra. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-norra/>

Distrikt Södra. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-sodra/>

Distrikt Västra. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/distrikt-vastra/?page=vastra>

En unik åtgärd i en orimlig situation. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/en-unik-atgard-i-en-orimlig-situation/>

Fakta om folkbildningen. Folkbildningsrådet (2018). https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/fakta-om-folkbildning/fbr_fickfakta_2018.pdf

Folkbildningens betydelse för samhället. Folkbildningsrådet (2018). https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/regeringen/2018/fbr_sb2018_webb.pdf

Folkbildningens historia. Folkbildningsrådet (2016). <https://www.folkbildningsradet.se/om-folkbildning/folkbildningens-historia/>

Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008: Ibn Rushd – ett nytt studieförbund. Folkbildningsrådet (2008). <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/nationell-utvardering/ibn-rushd-web.pdf>

Forum för levande historia uppmärksammar myndighetens projekt om islamofobi. Myndigheten för stöd till trossamfund (2018). <https://www.myndighetenst.se/om-oss/nyheter/nyhetsarkiv-aktuellt/2018-02-08-kommentar-med-anledning---av-projektet-islamofobi.se.html>

- Föreläsningsserie om samtida rörelser inom islam.* Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/forelasningsserie-om-samtida-rorelser-inom-islam/>
- Första arabiska bokmässan i Skandinavien.* Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/forsta-arabiska-bokmassan-skandinavien/>
- Granestrånd, Lasse. "Antisemitisk talare bjöds in av Islamiska förbundet". Dagens Nyheter (2011). <https://www.dn.se/sthlm/antisemitisk-talare-bjods-in-av-islamiska-forbundet/>
- Gudmundson, Per. *Homofober ånyo på gästlistan.* Svenska Dagbladet (2014). <https://www.svd.se/homofober-anyo-pa-gastlistan>
- Guide vid utåtriktade aktiviteter,* Ibn Rushd (opublicerat material)
- Hamadé, Kassem. *Här fick han in 870 000 kr till terrorgruppen.* Expressen (2015). <https://www.expressen.se/nyheter/har-fick-han-in-870-000-kr-till-terrorgruppen/>
- Helmerson, Erik. *Sajten om islamofobi – en kör av extrema röster.* Dagens Nyheter (2018) <https://www.dn.se/ledare/signerat/erik-helmerson-sajten-om-islamofobi-en-kor-av-extrema-roster>
- Historia.* Islamiska Förbundet (u.å.). <https://www.islamiskaforbundet.se/historia/>
- Historia.* Sveriges Muslimska Förbund (u.å) <https://www.smf-islam.se/historia/>
- Ibn Rushd granskar samarbete med Isvec Milli Görüs Teskilatlari i Malmö.* Ibn Rushd (UÅ) <https://www.ibnrushd.se/ibn-rushd-granskar-samarbete-med-isvec-milligorus-teskilatlari-i-malmo/>
- Ibn Rushd tar avstånd från konferenstalare med antisemitiska åsikter.* Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/ibn-rushd-tar-avstand-fran-konferenstalare-med-antisemitiska-asikter/>
- Ibn Rushd välkomnar Alve Högman, ny förbundschef.* Ibn Rushd (u.å) <https://www.ibnrushd.se/ibn-rushd-valkomnar-alve-hogman-ny-forbundschef/>
- Ibn Rushds strategi 2023* (opublicerat material)
- Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2015–2016.* Ibn Rushd. <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2017/06/Årsberättelse-2015-2016.pdf>
- Ibn Rushd Studieförbund årsberättelse 2017.* Ibn Rushd (u.å.) https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/08/Ibn_Rushd_arsberattelse_2017_web.pdf

- Insamlingspolicy*. Islamic Relief Sverige (u.å.). <https://islamic-relief.se/om-oss/var-organisation/insamlingspolicy/>
- Interpellation 2017/18:373 av Amineh Kakabaveh (V). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/interpellation/studieforbundet-ibn-rushd-_H510373
- Islamiska Förbundet har ingen avsikt att sprida antisemitiska åsikter*. Islamiska Förbundet (2017). <http://www.islamiskaforbundet.se/islamiska-forbundet-har-ingen-avsikt-att-sprida-antisemitiska-asikter/>
- Islamiska Kulturcenterunion*. Nationalencyklopedin AB (u.å.). <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/islamiska-kulturcenterunionen>
- Islamiska kulturcenterunionen i Sverige*. Myndigheten för stöd till trossamfund (u.å.). https://www.myndighetensst.se/download/18.3d3be87146f5c25c4530954/1404386912691/Andra_tryckningen_samfundsbroshyr_inlaga_version12+febr+34.pdf
- Islamofobi*. Nationalencyklopedin AB (u.å.). <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/islamofobi>
- Islamofobiskt påhopp med många sakfel*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/islamofobiskt-pahopp-med-manga-sakfel/>
- İsveç Milli Görüş Teşkilatı, 2018. *Yttrande mot Expressens artikel, publicerat 2018-09-04 av Frederico Moreno* [Facebookpost], Tillgänglig: https://www.facebook.com/igmgisvec/posts/2145308522188353?_tn__=K-R [2019-05-22]
- Julander, Oscar. *”Tar kraftigt avstånd från antisemitiska uttalanden”*. Expressen (2013). <https://www.expressen.se/nyheter/tar-kraftigt-avstand-fran-antisemitiska-uttalanden/>
- Kommentar med anledning av SVTs inslag om Mohamed Tamsamani*. Miljöpartiet (2017) <https://www.mp.se/solna/just-nu/kommentar-med-anledning-av-svts-inslag-om-mohamed-tamsamani-0>
- Kommentar till kritiken och drevet mot islamofobi.se*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/kommentar-till-kritiken-och-drevet-mot-islamofobi-se/>
- Lagervall, Rickard. *Muslimska brödrskapet, en kunskapsöversikt*. Totalförsvarets forskningsinstitut (2018). <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4608--SE>
- Larsson Göran & Thurfjell David. *Shiamuslimar i Sverige – en kortfattad översikt*. Myndigheten för stöd till trossamfund (2013). https://www.myndighetensst.se/download/18.373f439f14832abd2cf2d9a9/1409663377272/Shia-muslimar%20i%20Sverige_komplett.pdf

- MagnusRanstorp (2018). *Verkar finnas skäl för media att granska Nouredine el-Khademi som är inbjuden till Muslimska Familjedagarna. Har manat tunisier till jihad i Syrien*. [twitterpost], Tillgänglig: <https://twitter.com/MagnusRanstorp/status/979598923454173185> [2019-05-22]
- Milton, Daniel., Al-'Ubaydi, Muhammad. & Price, Bryan. *The Islamic State in Iraq and the Levant: More than Just a June Surprise. The Radicalization of Tunisia's Mosques*, 7(6) s 18. The Combating Terrorism Center (2014). <https://ctc.usma.edu/app/uploads/2014/06/CTCSentinel-Vol7Iss6.pdf>
- Mogahed, Yasmin (2013). *Questions On Homosexuality Abuse And Other Family Problems* [ljudfil]. Muslim Central. Tillgänglig: <https://muslim-central.com/yasmin-mogahed-questions-on-homosexuality-abuse-and-other-family-problems/> [Hämtad 2019-05-22].
- Moreno, Federico. *Extremism sprids av SSU – bjöd in radikal predikant*. Expressen (2018). <https://www.expressen.se/kvallsposten/extremism-sprids-av-ssu-bjod-in-radikal-predikant/>
- Moreno, Federico. *Kommunal lokal används för att finansiera Erdogan-propaganda*. Expressen (2019). <https://www.expressen.se/gt/kommunal-lokal-anvands-for-att-finansiera-erdogan-propaganda/>
- Moreno, Federico. *Malmö stad ger bidrag till islamistisk rörelse*. Expressen (2018). <https://www.expressen.se/kvallsposten/malmo-stad-ger-bidrag-till-islamistisk-rorelse/>
- Moreno, Federico. *Miljöpartist satt på dubbla stolar: Försökte tysta kritik*. Expressen (2018). <https://www.expressen.se/kvallsposten/miljopartist-avgar-efter-kvallspostens-granskning/>
- MSB 2018. *Vi tar inte avstånd från förstudien* [twitterpost], Tillgänglig: <https://twitter.com/MSBse/status/1048183813585756165?fbclid=IwAR1vnMBhQxBL2i-0evtAH8RFMTeLFTKffbtTUEcsKrlUtPElDRSD1n7n-9tU%20>[2019-05-17]
- MSB har tagit emot rapport om Muslimska brödraskapets informationspåverkan*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018). https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/MSB-har-tagit-emot-rapport-om-Muslimska-brodraskapets-informationspaverkan/?fbclid=IwAR1x4qh5F_rBAeqOsZUG4bZtkn5plNKgib-M1elSInloLlAXPyr9FywxI5kY
- MUCF överklagar domen om statsbidrag till Sveriges unga muslimer*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). <https://www.mucf.se/aktuellt/mucf-overklagar-domen-om-statsbidrag-till-sveriges-unga-muslimer>

- Muslimska Familjedagarna MFD (2018). *PANEL - Ust. Mohamed Jehad & Ust. Hussein Hamad | MFD 2018 HD*. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=BDk-6alfYOc&feature=youtu.be&list=PLSnTkty3sZ1fqQDhauftjgqXuln4QK2Ep> [Hämtad 2019-05-22]
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. *Vi tar inte avstånd från förstudien* [twitterpost], tillgänglig: <https://twitter.com/MSBse/status/1048183813585756165?fbclid=IwAR1vnMBhQxBL2i-0evtAH-8RFMTeLFTKffbtTUEcsKrlUtPElDRSD1n7n9tU> [2019-05-17]
- Mål för den statliga folkbildningspolitiken*. Folkbildningsrådet (2016). <https://www.folkbildningsradet.se/om-folkbildning/mal-for-den-statliga-folkbildningspolitiken/>
- Mål nr: 9821-18*. Förvaltningsrätten i Stockholm (2019).
- Målsättning*. Sveriges Muslimska Förbund (u.å). <https://www.smf-islam.se/malsattning/>
- Norell, Magnus, Carlbom Aje & Durrani Pierre. *Muslimska Brödraskapet i Sverige*. Myndigheten för skydd och beredskap (2017). https://www.msb.se/Upload/Kunskapsbank/Studier/Muslimska_Brodraskapet_i_Sverige_DNR_2107-1287.pdf
- Om FIFS*. Förenade Islamiska Föreningar i Sverige (u.å). <https://fifs.se/om-fifs/>
- Om folkbildning*. Folkbildningsrådet (2018). <https://www.folkbildningsradet.se/om-folkbildning/>
- Om Islamiska Förbundet*. Islamiska Förbundet (u.å). <https://www.islamiska-forbundet.se/omif/>
- Om projektet*. Islamofobi (u.å). <http://www.islamofobi.se/om-projektet/>
- Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). https://www.mucf.se/sites/default/files/rapport_organisationen_sveriges unga muslimer_-_ideologi_och_koppling_till_antidemokratiska_miljoer.pdf
- Ottander, Malin & Wernersson Annie. *Forskare sågar terrorexperten Magnus Norells rapport om islamism i Sverige*. *Sveriges Television* (2017). <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/20-tal-forskare-sagar-terrorexperten-magnus-norells-rapport-om-islamism>
- Oxford Research. *Diskriminering av muslimer*, s 25. Diskrimineringsombudsmannen (2003). <https://oxfordresearch.se/wp-content/uploads/2017/10/rapport-forskning-diskriminering-muslimer-sverige.pdf>

- Ranstorp Magnus, Ahlin Filip, Hyllengren Peder & Normark Magnus. *Mellan salafism och salafistisk jihadism*. Försvarshögskolan (2018). <http://fhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:1231645/FULLTEXT02.pdf>
- Rapport om Muslimska brödraskapets informationspåverkan visar att arbetet behöver fortsätta*.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018). <https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/Rapport-om-Muslimska-brodraskapets-informationspaverkan-visar-att-arbetet-behover-fortsatta/>
- Rapporteringen om Omar-affären under all kritik*. Islamiska Förbundet (2013) <https://www.islamiskaforbundet.se/rapporteringen-om-omar-affaeren-under-allkritik/>
- Regeringens proposition 2018/2019:100. *2019 års ekonomiska vårproposition*. Regeringskansliet (2019). <https://www.regeringen.se/4964bd/contentassets/83ce688e4b27486d8a00ba6178d7fdbc/2019-ars-ekonomiska-varproposition-prop.-201819100.pdf>
- Replik "KDU sprider orimliga anklagelser"* Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/replik-kdu-sprider-orimliga-anklagelser-24-12-2016-svd/>
- SOU 2003:95. *Folkbildningens särart?* Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen (2004). <https://www.regeringen.se/49b71f/contentassets/6564f33bb1e142c2afa761b175d71a2d/folkbildningens-sarart>
- SOU 2012:72. *Folkbildningens samhällsvärden. En ny modell för statlig utvärdering*. Betänkande av Folkbildningsutredningen (2012). <https://www.regeringen.se/49b717/contentassets/16ef0e9c35ed4d269853b1bbb72b8290/sou-201272-folkbildningens-samhallsvarden---en-ny-modell-for-statlig-utvardering>
- Stöd från SIDA för insatser i Gaza*. Islamic Relief Sverige (2010). <https://islamic-relief.se/stod-fran-sida-for-insatser-i-gaza/>
- Unikt projekt ska säkra ungas demokratiska deltagande*. Ibn Rushd (u.å). https://www.ibnrushd.se/unikt_projekt_ska_sakra/
- Verksamhetsområden*. Ibn Rushd (u.å). <https://www.ibnrushd.se/verksamhetsomraden/>
- Vi har fått bidrag*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (u.å). <https://www.mucf.se/vi-har-fatt-bidrag?org=sveriges+unga+muslimer&projekt=&bidragstyp=All&ort=&beviljatar=All>

- Vergara, Daniel. *Yvonne Ridley i samröre med judehatare*. Expo (2013).
<https://expo.se/2013/04/yvonne-ridley-i-samr%C3%B6re-med-judehatare>
- Vision*. Sveriges Muslimska Förbund (u.å.). <https://www.smf-islam.se/vision/>
- Voss, Jon. *Hård kritik mot Omar Mustafa*. qx (2013). <https://www.qx.se/samhalle/23392/hard-kritik-mot-omar-mustafa/>
- Vår vision*. Arabiska bokmässan (u.å.). <http://arabiskabokmassan.se/var-vision/>
- Våra projekt*. Ibn Rushd (u.å.) <https://www.ibnrushd.se/vara-projekt/>
- Våra stadgar*. Islamic Relief Sverige. (2018). <https://islamic-relief.se/om-oss/var-organisation/stadgar/>
- Värdegrund*. Ibn Rushd (u.å.). <https://www.ibnrushd.se/vardegrund/>
- Wernersson, Annie & Ottander Malin. *Forskare sågar terrorexperten Magnus Norells rapport om islamism i Sverige*. Sveriges Television (2017). <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/20-tal-forskare-sagar-terrorexperten-magnus-norells-rapport-om-islamism>
- Årsberättelse 2017*. Distrikt Norra; Ibn Rushd (opublicerat material)
- Årsberättelse 2017*. Distrikt Södra; Ibn Rushd (u.å.) <https://www.ibnrushd.se/wp-content/uploads/2018/04/Årsberättelse-2017-Ibn-Rushd-studieförbund-Södra.pdf>
- Årsberättelse 2017*. Distrikt Västra; Ibn Rushd (opublicerat material)
- Årsberättelse 2017*. Distrikt Östra; Ibn Rushd (opublicerat material)

DET MUSLIMSKA STUDIEFÖRBUNDET Ibn Rushd är ett av tio studieförbund som får statsbidrag genom Folkbildningsrådet. På senare år har studieförbundets verksamhet blivit ifrågasatt. Kritiker menar att verksamheten inte lever upp till statens syfte med statsbidraget, att stärka och utveckla demokratin.

Folkbildningsrådet har gett professor Erik Amnå i uppdrag att undersöka Ibn Rushds verksamhet i förhållande till demokratisyftet.

I rapporten *När tilliten prövas* redovisas både Ibn Rushds framgångar och exempel på svagheter och felsteg i verksamheten. Här ställs kritiken mot det enskilda studieförbundet i relation till den fria folkbildningens demokratibidrag.

ERIK AMNÅ är professor emeritus i statskunskap vid Örebro universitet. Han har bland annat varit huvudsekreterare i den parlamentariska Demokratiutredningen 1997–2000 och utrett förutsättningarna för en statligt organiserad utbildning för imamer i Sverige. Han har också varit förbundsordförande i Studieförbundet Bilda.

RAPPORTEN ÄR UTARBETAD tillsammans med Anna Helander och Benjamin Settergren, filosofie kandidater i statskunskap.